

A
GRAMMAR
OF THE
SINDHI LANGUAGE

Captain George Stack

SINDHI LANGUAGE AUTHORITY
HYDERABAD, SINDH

ENDOWMENT FUND TRUST
for Preservation of Heritage of Sindh, Karachi

**A
Grammar
Of The
Sindhi Language**

By:
Captain George Stack

Transliteration by:
Prof: Syed Qalander Shah

Edited by:
Dr. Fahmida Hussain

Sindhi Language Authority
Hyderabad, Sindh

Endowment Fund Trust
for Preservation of Heritage of Sindh
Karachi Sindh.

Sindhi Language Authority Book No:- 173
All Rights reserved with Sindhi Language Authority

This book is published by Sindhi Language Authority, Hyderabad,
with the financial assistance of
Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh.

Catalogue Reference

Stack, George, Captain
A Grammar of The Sindhi Language
English and Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN: 978-969-9098-75-8

A Grammar of The Sindhi Language

By: Captain George Stack
Transliteration: Prof: Syed Qalandar Shah
Edited by: Dr. Fahmida Hussain
Edition: First, 2011
Quantity: 500
Price: Rs.150
Composed by: Syeda Parsa Rizvi
Title: M Ramzan Turk
Printed by: Peacock Printers Karachi.
Published by: Taj Joyo, Secretary,
Sindhi Language Authority, National Highway,
Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-3
Fax: 022-9240051
E-mail: sindhila@yahoo.com
Website: www.sindhila.org

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

**Published by Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority, Hyderabad,
Sindh, Printed at Peacock Printers Karachi.**

پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

CONTENTS

	Page.	Para.
Publisher's Note	7	
Introduction	9	
CHAP. I. The Letters	13	1
Pronunciation	14	4
CHAP. II. The Parts Of Speech	16	14
Of The Articles	16	15
Of Nouns	16	16
" Gender	16	17
" Number	19	31
" Declension	20	40
" Examples	22	45
" With ellipsis of preposition	25	46
CHAP. III. Of Adjectives	27	48
" Examples	30	59
" Comparison	32	60
CHAP. IV. Of Numerals, Cardinal	33	61
" Collective	38	65
" Indefinite	39	70
" Ordinal	40	71
" Proportional And Reduplicatives	40	72
" Fractional	41	74

CHAP. V.	Of Pronouns, Personal	43	76
	" Demonstrative	44	78
	" Relative	45	84
	" Correlative	45	85
	" Interrogative	46	86
	" Indefinite	46	87
	" Reflective	47	88
	" Adjective	48	89
CHAP. VI.	Pronominal Affixes	49	90
	" To Nouns	49	92
	" To Verbs	52	96
	" To Prepositions	62	105
CHAP. VII.	Verbs. Different Kinds of	64	108
	" Root of	64	109
	" Passive	65	110
	" Impersonal	65	111
	" Auxiliary, हुअण् हुअण्	66	112
	" Auxiliary, विअण् विअण्	69	113
	" Example of Active	73	114
	" Example of Passive	76	115
	" Neuter	79	116
	" Impersonal	80	117
	" Neuters Declined As Active	81	118
	" Do. in Passive Form	81	119
	" Causal	81	120
	" Irregular	83	129
CHAP. VIII.	The Moods	85	136
	" Potential	85	137
	" Subjunctive	86	140
	The Tenses	87	142
	" Infinitive and Gerund	87	143
	" Participles	88	144
	" Present Tense	89	145

	Present Habitual	91	146
	Imperfect	91	147
	Preterites of Active Verbs	91	148
	Of Passive And Neuter	92	149
	Pluperfect	92	150
	Future	92	151
	2 nd Imperative	93	152
	Present Potential	93	153
CHAP. IX.	Of Adverbs	94	155
	Of Prepositions	96	163
	Of Conjunctions	99	169
	Of Interjections	99	170
CHAP. X.	Of Derivatives and Compounds	101	171
	Abstract Nouns	101	172
	Nouns of Agency	102	175
	Diminutives	103	177
	Negative and other Prefixes	103	178
	Words Signifying Expense of	104	179
	Patronymics	104	180
	Adjective	104	181
	Pronominal Adjectives and Adverbs	105	182
	Compounds of Verbs	107	183
APPENDIX.	The Dewanagari Alphabet	108	184
	Compound Letters	110	185
	List of Feminine Nouns Ending In ङी	111	186
	List of Roots of Active Verbs Terminating In ङी	112	187
	Sindhi Months And Eras	113	188
	Days of The Week	114	189
	Stories For Exercise	115	-

Publisher's Note

In the 19th century, during the British rule, when Sindhi was declared the official language of Sindh and was made compulsory for all the foreign government functionaries, Dr. Ernest Trumpp and Captain G. Stack were the two gentlemen who endeavoured to make it practically possible by preparing bilingual dictionaries and grammar books. They took upon themselves the task of thorough research and study of the language and its structure, with the help of some local Sindhi-speaking people- thus preparing the two initial dictionaries (English-Sindhi and Sindhi-English) and two books on the grammar of Sindhi Language. Although by that time the government had approved the Persio-Arabic script for Sindhi language, these two gentlemen used the Devanagari script in their books, for which they had their own reasons. Since majority of the population of Sindh was Muslim, they could not read this script and therefore could not benefit from these works at all.

After Acquiring a diploma in Hindi language from the University of Karachi in the late 80's, when I was able to read Devanagari, I was astonished at the scope of study and extant of research conducted by the Western scholars for our language. I also came to know that most of the grammar books written afterwards were infact based on

their research work. In 2008 when I joined Sindhi Language Authority, I decided to get these books translated in Sindhi along with the transliteration of the text in Devanagari, so that the students and common readers in Sindh could also benefit from these classics. Work was initiated on four books, out of which three have already been published with the financial assistance of Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh.

The present book "A Grammar of The Sindhi Language" by Captain G. Stack is the last in this series. Since Dr. Trumpp's Grammar had already been translated in Sindhi, it was decided that Captain Stack's Grammar should be reprinted in English with transliteration of the Devanagari text into the Persio-Arabic script.

We are grateful to the "Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh" for providing the necessary funds for printing of these 19th century monumental works.

I hope the students, teachers and scholars of Sindhi will appreciate this effort of Sindhi Language Authority and Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh, for reproducing and reprinting of these classics written about one and a half century ago.

Dr. Fahmida Hussain
Chairperson
Sindhi Language Authority
Hyderabad, Sindh

INTRODUCTION.

In commencing this work, my first thought was in what character I should write the native words.

My choice lay among the Sindhi (or rather any of its numerous signs), the Roman, the Persian, the Gurmukhi, and the Devanagari.

The first I saw at once would not do. Its scanty use of vowels⁽¹⁾ made it quite impossible to delineate single words through it, so as to be at all intelligible.

The Roman, too, I soon decided against. I never could understand the advantage of framing out of the Roman characters symbols to express sounds in Eastern tongues. Such sounds cannot be particularized without adding to the Roman letters so many marks and signs, as to render the learning of these, quite as difficult as committing to memory a new character, and even still they would not possess the distinctive trait of a new set of letters, which from being entirely strange become in some degree better signs for strange sounds, than familiar characters with a new nomenclature. Moreover, I have always thought that they who would not take the trouble of learning a new alphabet, which after all is but the work of a few hours, were not likely to make much progress in any language; so there could be little gain in trying to please them.

The Persian was not decided against without some consideration. I had as regards it the precedent of Wathen's

---

⁽¹⁾ See para: 2 of Grammar.

Grammar, and also of some Sindhi books extant in that character. But in this, too, many additional marks were required to represent sounds foreign to the Persian. I saw it would be almost as troublesome as the Roman character, with the additional disadvantage of being strange to Europeans.

My choice then lay between the Gurmukhi and the Devanagari. The former had the advantage of assimilating with the Sindhi somewhat more than the Devanagari did, and of being also more known to Hindoos in Sindh: but I have preferred the Devanagari_1st, as being a character with which Europeans are more acquainted; and 2ndly, as from being the foundation of the Sindhi itself, it seemed more appropriate where a different character was required, to write in it than in any other, although cognate and generally similar.

To some of the Devanagari letters it will be seen, I have added signs to complete the sounds used in Sindhi: but these are not many, nor is the distinction in pronunciation so great as to make these signs absolutely necessary.

If in some parts of the country individuals be met with who use different forms of speech, from those I have pointed out in these pages, I would entreat that what I have given may not at once be condemned as incorrect. A dialect in which there is no literature, and but few books of any kind, must necessarily be spoken with some slight diversity in different neighborhoods, and by different classes. Some of these distinctions I have pointed out in notes, and I believe that the forms and rules I have given, will be found the most correct, and to apply generally throughout the country. Should an occasional inaccuracy or omission be discovered, I trust it will be excused on the consideration that I have had little aid of any kind from native works, and that the rules I have given, have been fixed solely from watching the conversation of those around me, and noting

and comparing all striking points. I have not met a single native of Sindh, who until taught by myself, had any, even the most remote, knowledge of the Grammar of the language he was talking. The study of it has been always despised—the most by those who had pretensions to education. Learned Musalmans read Arabic and Persian; Hindoos the latter, or Punjabi and Hindi. The speech they learned at their mothers' breasts, was thought only fit for clowns. Yet I am confident the Sindhi will to the philologist, prove a more interesting study than that of many of the other Indian dialects. The habit of affixing signs to words in lieu of the Pronouns and the Prepositions governing them—the regular form of the Passive Voice—the use of Impersonals—the reduplicated Causal Verbs—and other points which the learner will mark as he proceeds, give to it beauties distinct from most Indian tongues. The advantages, too, to be gained by its study to those employed in administering our affairs on the Indus are so manifest, that I need not here dilate on them.

I would only add that in preparing this work, I have examined and compared several Grammars on Oriental languages, and have not hesitated to borrow from them where I considered their remarks useful and applicable.

Hyderabad, Sindh.
1st March, 1847.

GEO. STACK,
Deputy Collector.

N. B. Nearly three years have gone by since this Grammar was first prepared, but various causes have till now delayed its publication. Meanwhile further knowledge and experience have enabled the writer to make some emendations and additions, chiefly in notes. Lieut. R. F. Burton, late of the Sindh Survey, has lent an able hand in this. It was intended to append also some pages of Idiomatical Sentences for the aid of students, but sickness, which has obliged the Author to leave the country, has prevented this: and has moreover constrained him to postpone the publication of a Sindhi and English Dictionary nearly ready for the press.

Sindhi possesses six Characters for which there are no exact equivalents in the Devanagari. To express them, however, I have taken the nearest corresponding letters from that Alphabet, giving them, as may be seen, distinguishing marks, by means of which any word written in the Devanagari may be transposed to Sindhi, or vice versa.

4. As the learner is supposed to be acquainted with the power and use of the Devanagari letters, particulars of which may be met with in any Hindoostani or Marathe Grammar, I shall not enter into any detail regarding them¹. It seems necessary, however, to say a few words in explanation of those Characters peculiar to Sindhi, some of which, so far as I am aware, have no equivalent in any Indian dialect, or European tongue.
5. Thus the Sindhi letter, which will be found opposite to ग़ گ, is articulated by pressing the tongue against the palate, keeping the mouth somewhat open, and sounding from the throat, as in گنہ گہ 'a handle'.
6. ج ج is sounded by placing the tip of the tongue against the lower teeth, the middle of it being pressed forward, and against the palate, as in جرہ جہ 'a leech'. These two sounds are difficult of enunciation by Europeans.
7. ٹ ٹ is sounded as a compound ٹ ٹ and ر ر, like the tr of 'true', 'trumpet' &c. as in پٹہ پڑہ 'a son'.
8. And ڈ ڈ as a hard d by turning the tip of the tongue somewhat back and striking it against the palate. This hard d has in Sindhi two distinct sounds, one of which corresponds exactly with the Sanscrit ड ड when sounded as a hard d² as in ہنڈی ہنڈی 'a pot'. The other differs in being articulated partly from the throat, and is found in وڈو وڈو 'large'³.
9. ڈ ڈ is sounded as dr (the above hard d connected with a soft r) as in چڈہ چڈہ 'the moon'. This, and د د are in the Sindhi Characters generally written alike.

¹ For the advantage of those who may not have had much practice with the Devanagari, I have given an alphabet in the Appendix, in which is shown also the form the vowel takes when medial. A table showing the most useful compound letters is also appended to it.

² See the note to this letter in the Alphabet.

³ I have not thought it necessary to distinguish these two sounds by different marks. The distinction though plain to Natives, is not at first apparent to European ears, and is of little importance.

10. **ब** **प** is enunciated by pressing the lips together, and pouting them forward, throwing out the sound with greater force than in **ब** **प** as in **बोझो** 'deaf'.
11. **ढ** **ड** has in some words in Sindhi the sound of a **ढ** **ड** and **र** **ड** combined, as in **ढुड** (دھ) 'satiety'. To distinguish such I shall in these cases write this letter thus **ढ** **ड**. The Sindhis, however, have no separate character to express this distinction.
12. All Consonants, when not prefixed in compound with another Consonant, must be sounded with a vowel; but in the Devanagari, the short vowel **अ** **इ** when following a Consonant is not written¹. Therefore all consonants to which no vowel is affixed, or which are not prefixed in compound with another Consonant, should be sounded with an **अ** **इ**. Where this and the two other short vowel sounds terminate a word, their pronunciation is scarcely perceptible to European ears; yet with Sindhis the distinction is apparent and marked, and, as it is important², it should be carefully attended to. The short sound of the **अ** **इ**, when final, is articulated by simply prolonging the sound of the consonant and throwing it out somewhat as in **खट** **क** 'a bedstead'; that of **इ** **इ** by prolonging the sound and by drawing in the corners of the mouth, emitting slightly the sound of the English vowel **I**, as in **अखि** **अ** 'an eye'; and that of **उ** **उ** by lengthening the sound in the same way, and pouting forward the lips, so as to produce a partial enunciation of the vowel **u**, as **अकर** **अ** 'a coal'.
13. The only other Sanscrit marks I have adopted in expressing the Sindhi, are the Anuswara, or quiescent nasal **ॠ**, written as dot (.) placed over the letter it follows in sound it is named in sindhi tipi, as taken from the Gurmukhi, and a shorter sound of the same, called adhtipi written over the letter thus **ॡ**.

¹ The Consonant is then called *Muckto*. Under this title it will be found hereafter spoken of in this work.

² These short final sounds often change the meaning of words, as **बेरि** **अ** 'the Jujube tree' and **बेर** **अ** 'its fruit'; **अंदर** **अ** 'the inside', **अंदरि** **अ** 'within'; and generally the gender, as **छोकर** **अ** 'a boy', **छोकरि** **अ** 'a girl'.

CHAPTER II.

THE PARTS OF SPEECH.

14. As my object is to explain Sindhi Etymology in the manner most likely to be easy and to appear familiar to Europeans, rather than what might be more particularly applicable to the language itself, I shall consider Speech as divided into the same parts as in English, and Shall adopt a like arrangement, as far as practicable, in treating of the different inflections and relations of the words.

OF THE ARTICLE.

15. The manner, in which our English Articles are expressed in Hindostani, will most probably be familiar to all Sindhi students. It is therefore sufficient in this regard to say that precisely the same rules hold good in Sindhi as in that language, the Articles being either considered inherent in the noun, or being expressed, the definite by the pronouns **ही** **ہی** 'this' or **وہ** **وہ** 'that' and the indefinite by the numeral **ایک** **ایک** 'one'.

OF NOUNS.

16. In the Sindhi language, Nouns have but two genders and two numbers. They possess nine distinct methods of inflection, and these inflections admit of six cases, as in Latin. A seventh is however added, that of the agent, which from its exclusive form and manner of use, requires a separate classification.
17. Gender, number and case, are shown by the terminations of words. To simplify the explanation of these I shall divide all words capable of being affected by them into seven classes; thus:
- I. Those terminating in **अ** **ا** (when following a consonant, not expressed, see Para: 12).
  - II. Those terminating in **आ** **آ** (when following a Consonant, written **آ**).
  - III. Those terminating in **इ** **ی** (when following a consonant, written **ی**).
  - IV. Those terminating in **ई** **ئی** (when following a consonant, written **ئی**).
  - V. Those terminating in **उ** **و** (when following a consonant, written **و**).
  - VI. Those terminating in **ऊ** **وو** (when following a consonant, written **وو**).
  - VII. Those terminating in **औ** **وو** (when following a consonant, written **وو**).

¹ Some few adjectives and adverbs end in **ए** **ئی**; among these are **नव** **نہی** 'ninety', **निश्चय** **نیسی** 'certain', **सिरे** **سیری** 'principal', **जिरे** **جیری** 'very tall' Where nouns terminate with the

OF GENDER.

18. The Genders are the masculine and the feminine, and they in Sindhi affect the termination of nouns, adjectives, pronouns, and verbs, as well as of some adverbs, prepositions, and interjections.

RULE FOR KNOWING GENDER.

19. Gender in Sindhi is easily ascertained from the vowel terminating the word. Nouns ending in अ¹ and इ¹ are feminine; in उ¹ and ओ¹ are masculine; in आ¹ ई¹ ऐ¹ and ऊ¹ when signifying males, they are masculine; and when treating of females, or inanimate objects, or abstract qualities, they are feminine.

To this, however, there are a few exceptions, herewith given.

20. Masculine nouns ending in इ¹.

सहाइ सہاء an Aider.

केहरि کيہر a lion.

अधोअधि अڌو اڌو a half sharer.

हरि هر a name for Vishnu.

विरस्पति वڙسپت the planet Jupiter. खजाखिदिर (خواجا خضی) کاجا کيڊر the deity of the waters.

21. Feminines ending in उ¹.

वयु वڙ a thing.

And several others, a list of which will be found in the Appendix.

22. Exceptions in nouns ending in अ¹.

जिजा जिजा a dun	Are feminine whether referring to male or female.	कर्ता कرتا 'the agent in Grammar' is masculine
बला बला a snake		

compound sounds of ऐ¹ and औ¹, I have found it better to write these sound thus, अई¹ and औ¹, as they are written in Gurmukhi. Such will therefore fall under the 4th and 6th classes; thus लई¹ लई (not लै¹) 'the bastard cypress, गऊ¹ गऊ (not गौ¹) 'a cow'.

¹ It must be borne in mind that this short अ¹ when following a consonant, is not expressed. See Para: 12

² There are but few Sindhi masculine nouns ending in आ¹, and these are chiefly from other languages. To some, too, the vulgar of ten add उ¹; as खुदाउ (خدا) کُدا for खुदा (خدا) 'God'. The learned do not, but they frequently adopt the Sindhified termination of औ¹ as मुलो for मुला 'a moola'.

23. Exception in nouns ending in **اِي** **اي**.

پانی پانی water,	موتی موتی a pearl.
آسیری آسیری a large species of tamarisk tree,	بانتی بانتی a floating log in the river.
لاڑی لاڑی the ropes of a boat	سُورج مکی سُورج مکی a sunflower, پکھی پکھی a bird.

The above are all masculine¹.

24. Exception in nouns ending in **اُو** **او**.

جُون جُون a louse	مُؤن مُؤن the earth
لُون لُون the short hair on the limbs	آبِرُو آبِرُو honor.

These are feminine. The first two are, however, often and more correctly, written جُون, جُون, and لُون, لُون; and the last two مُؤن, مُؤن, and آبِرُو, آبِرُو. To these may be added all imitations of sounds formed by reduplication; as, گھُون گھُون 'a buzzing sound', رُون رُون 'a humming sound'.

25. There are no exceptions to the rule for nouns ending in **اِ** **آ** and **اِ** **آ**.

RULES FOR CHANGE OF GENDER

26. Rule I. Masculine nouns ending in **اِي** **اي** to often form the feminine change **اِي** **اي** to **اِي** **اي** to **اِي** **اي** as **داہی** **داہی** 'a complainant (man)', **داہی** **داہی** or **داہی** **داہی** 'a complainant (woman)'

27. Rule II. Masculines in **اِ** **آ** change that vowel to **اِ** **آ**, as **گڈو** **گڈو** 'a jackass', **گڈی** **گڈی** 'a jennyass'; but where speaking of any of the classes, castes, &c. of man, also to **اِي** **اي**, **اِي** **اي** or **اِي** **اي** as **کُمر** **کُمر** 'a potter' **کُمر** **کُمر**, **کُمر** **کُمر**, **کُمر** **کُمر**, **کُمر** **کُمر**, **کُمر** **کُمر**, 'a female potter'².

28. Rule. III. Some masculines in **اُو** **او** have no change for the feminine, and some change **اُو** **او** to **اُو** **او** or **اُو** **او** or have all three forms, as

¹ **پاک** **پاک** a razor is by Musalmans made masculine, by Hindoos feminine; and **پیری** **پیری**, **سُپیری** **سُپیری** 'a lover', 'a sweetheart' and some other such like terms, are always masculine, whether referring to man or woman.

² **جڈ** **جڈ** 'a Jat' has **جڈ** **جڈ**, **جڈ** **جڈ**, **جڈ** **جڈ**, **جڈ** **جڈ** or **جڈ** **جڈ**; and **بانتی** **بانتی** 'a Brahmin', makes **بانتی** **بانتی** or **بانتی** **بانتی**.

رهاڪُ رهاڪو 'a male resident', رهاڪو رهاڪوڻي رهاڪوڻي or رهاڪوڻي رهاڪوڻي 'a female resident'¹.

29. Rule. IV. Nouns ending in او او, change that vowel to إي إي for the feminine, as घोडो घोडो 'a horse', घोडि घोडि a mare; but where signifying any of the classes, castes &c. of man, also into इणि इणि or याणी याणी as सोनारो सोनारो 'a goldsmith', सोनारिणि सोनारिणि, सोनार्याणी सोनार्याणी or सोनारी सोनारी 'his wife'.

30. There are some cases where, as in our own language, the two Genders are expressed by totally different words; as,

پيڙ پيڙ a father.	माउ माउ a mother.
पुट्ट (पुट्ट) पुट्ट a son.	धिय धिय a daughter.
राजा राजा a king.	राणी राणी a queen.
डाघो डाघो a male camel.	डाघी डाघी a female camel.
डांदु डांदु a bull.	गऊ गऊ a cow, and several others.

OF NUMBERS.

31. The numbers are the Singular and the Plural.

Rules for forming the Nominative Plural.

32. Rule I. Nouns ending in अ अ, change that vowel to ऊं ऊं; as अड्ड अड्ड 'a small water course', अड्डू अड्डू it's plural. The north people change अ अ also to आं आं as जाल जाल (जाल) 'a woman', जाला जाला (जाल) 'women'.
33. Rule II. Masculine nouns ending in आ आ have the Nominative singular and plural alike; as राजा राजा 'a king', राजा राजा 'kings'; where feminine, the आ आ changes into आं आं; as हचा हचा 'murder', हचां हचां 'murders'.
34. Rule III. Nouns ending in इ इ, change that vowel to यूँ यूँ; as अखि अखि 'the eye', अखिं अखिं 'eyes'.
35. Rule IV. Nouns ending in ई ई when feminine, change ई ई to यूँ यूँ; as घोडो घोडो 'a mare', घोडि घोडि 'mares'; except where the ई ई is preceded by any of the six palatals च च, छ छ, ज ज, झ झ

¹ हिंदु 'a Hindu' has also हिंदुआणी, हिंदुआणी, हिंदुणि and हिंदुिणि.

جہ and ج. when the change may be also to اُون اُون as **भाजी** **پاجی** 'vegetable leaves', **भाजूं** **پاجوں**; **ताजी** **تاجی** 'the warp of a web', **ताजूं** **تاجوں**; when masculine there is no change, as **धोबी** **دوبی** 'a washerman', **धोबी** **دوبی** 'washermen'.

36. Rule V. Nouns ending in **ذ** when masculine, change **ذ** into **ا** (not written when following a consonant, See Para. 12): as **اَنْبُ** 'a mango', **اَنْبٍ** 'mangoes'; when feminine, **ذ** becomes **ة**: as **بَیْضٌ** 'a thing', **بَیْضٌ** 'things'.
37. Rule VI. Nouns ending in **اَوْ**, have no change for the nominative plural; as **مِیْرُوْن** 'a wild beast', **مِیْرُوْن** 'wild beasts'.
38. Rule VII. Nouns ending in **اَوْ**, change that vowel to **اَ**; as **لِیْطُو** 'a garment', **لِیْطَا** 'garments'.
39. A few from the plural irregularly.

माउ ماء a mother.	माइर مائِر, माइरं مائِرُون or माऊँ माऊँ mothers.
पिउ پُءُ a father.	पिउर پُءِر fathers.
धिउ ذِي or धिअ ذِي a daughter.	धिअर ذِيءُ, धिअरु ذِيءُون or धिऊँ धिऊँ daughters.
मेणु مِيءُ or मेण مِيءُ a sister.	मेनर مِيءِر, मेनरु مِيءِرُون or मेणूँ मेणूँ sisters.
भाउ بَا a brother.	भाउर بَا, or भाइर بَا, brothers.
जोइ جو a wife	जोइर جو, जोइरु जُو, or जोयूँ जोयूँ wives.
नुहू نُءُ or नुह نُءُ a daughter-in-law.	नुहरु نُءِر, नुहरुं نُءِرُون and नुहूँ नुहूँ daughters-in-law.

OF DECLENSIONS.

40. There are nine declensions, distinguished according to the diversities of inflection and methods of forming the nominative plural.
41. Although, as stated in para: 16, there are seven cases, the noun itself

¹ Some have the plural oblique of both the regular and irregular forms; as, in पिउ ^{पिउ} plural oblique पिउनि खे or पिउरनि खे; पठन ^{पठन} or पठन ^{पठन} भाउ, भाउनि खे; पान ^{पान} or भाउरनि खे ^{पान}.

in each of its numbers admits of but three forms; the nominative, the inflected or oblique, and the vocative. The simple oblique forms the agent Case, and the others are made up by affixing prepositions to it.

42. The following table shows the nine declensions and the different forms the termination of the noun takes in each:

Declension	Singular			Plural		
	Noun	Oblique	Voc.	Noun	Oblique	Vocative
1 Feminines ending in	अ ।	अ।	अ।	ऊँ लुन or आँ आँ	उनि अन or आँ अन	ऊँ लुन or आँ अन
2 Feminines ending in	आ आ	आ	आ आ	आऊँ आँलुन	आउनि आँ	आऊँ आँलुन
3 Feminines ending in	इ।	इ।	इ।	यूँ लुन	इनि यनि यी युनि यी	यूँ लुन or यो यो
4 Masculines ending in	ई।	इअ।	ई।	ई। यी	इनि यनि यी युनि यी याँ यान	इओ इआ इअउ इअउ
5 Feminines ending in	ई।	इअ।	ई।	यूँ लुन	इनि यनि यी युनि यी	यूँ लुन
6 Masculines ending in	उ।	अ।	अ।	अ।	अनि अन/नी	ओ ओ/नो
7 Feminines ending in	ऊ।	उ।	उ।	ऊँ लुन	उनि अन/नी	ऊँ ऊँ लुन
8 Mas. or Fem. ending in	ऊ।	उअ।	ऊ।	ऊ।	उनि अन/नी or उअनि अन/नी	उओ ओ/नो
9 Masculines ending in	ओ।	ए।	आ आ	आ आ	अनि अन/नी	अउ ऊँ ओ ओ/नो or आ आ

¹ It must always be borne in mind, that where अ। is sounded after a consonant, it is not written (See before Para: 12).

² The Masculine nouns terminating in आ आ and इ। are so few, that I have not thought it necessary to fix any separate declension for them. They only differ from the 2nd and 3rd declensions, in making their nominatives singular and plural alike.

³ पिउ पि 'a father', has पिउ ये पि &c. And माउ मा 'a brother', माउ ये पि, but माउ मा 'love', takes च. See Para. 43.

⁴ Some Musalmans pronounce this ओ। as ऊ।, especially when it is preceded by पा, but the word retains the inflection of this declension.

43. where आ ¹ or the short vowel sound अ ¹, precedes the ओ ¹ of the 9th Declension or the उ ¹ of the 6th, the inflection is sometimes in व ; as माओ ¹ 'a gallnut', sing. obl. माए ¹ or मावे ¹ 'मावी', plu. Nom. मावा ¹ 'मावा', plu. obl. मावनि ¹ 'मावनि'; मउ ¹ 'intoxication', sing. obl. मव ¹ 'मव', plu. Nom. मव ¹ 'मव', plu. obl. मवनि ¹ 'मवनि'. Nouns in यो ¹ for the oblique singular generally drop the य ¹; as रूपयो ¹ 'rupee', रूपए ¹ 'रूपए', चयो ¹ 'bidding', चए ¹ 'चए'.

44. The plural oblique of substantives is often contracted by using ऐ ¹ instead of the regular terminations, the adjective, where such is used, taking also a like form; thus, थुल्लें वणें सां ¹ 'with thick trees', सतें घोड्यें खे ¹ 'to seven mares', घणें माण्डणें खे ¹ 'to many men'.

45. The following examples are given to illustrate the above table. In the 5th and 9th declensions I have pointed out the manner in which each of the cases are formed. With the others I have not thought it necessary to go over each case. To represent them, it is only requisite to affix the different propositions to their oblique form, except as regards one of the forms of the accusative which always remains the same as the nominative. The agent Case is used only with the past tenses of active verbs, to express the actor or agent; thus, कछु खाधो जोरयनि सिंधु खाधी ठेरयनि ¹ 'Cutch has been eaten up by devotees, Sindh by impostors'.

1st DECLENSION

जाल (जाल) S. F. 'A Woman'.

Singular.

Nom. जाल

Oblique. जाल

Voc. ए जाल

Plural.

जालूं or जालां

जालुनि or जालां

ए जालूं or जालां

¹ Where उ ¹ is preceded by आ ¹, the inflection sometimes takes अ ¹ also; as, वाउ ¹

वाउ 'wind', वाउ में ¹ or 'in the wind', वाउ वाउ or वाउ वाउ 'winds' &c.

² See note to Para. 148.

Voc. ए घोड़ी ای گھوڑی O mare.

Obl. घोड़िअ खां کان گھوڑُ &c.

from a mare.

Agent. घोड़िअ گھوڑُ by a mare.

ए घोड़्युं ای گھوڑیون O mares.

घोड़िनि &c. खां کان گھوڑُن from

mares.

घोड़िनि ग़होड़ُن by mares.

6th DECLENSION

मछरُ मچُر S. F. 'A mosquito'.

Singular.

Plural.

Nom. मछरु मچُر

मछर मچُر

Oblique मछर मचُر

मछरनि मचُرनि

Voc. ए मछर मचُر ای

ए मछरो मचُرو ای

7th DECLENSION

वथु وَثُ S. F. 'A musquito'.

Singular.

Plural.

Nom. वथु وَثُ

वथूं وَثُون

Oblique वथु وَثُ

वथुनि وَثُن

Voc. ए वथु وَثُ ای

ए वथूं وَثُون ای

8th DECLENSION

माण्हूं माण्हूं S. F. 'A man'.

Singular.

Plural.

Nom. माण्हूं माण्हूं

माण्हूं माण्हूं

Oblique माण्हुअ माण्हूं

माण्हुनि or माण्हुअनि माण्हूं या माण्हूं

Voc. ए माण्हूं माण्हूं ای

ए माण्हुओ माण्हूं ای

¹ When the preposition ओं ओं ओं 'from', 'out of' and ओं ओं 'from' are used, they are affixed to the noun; in which case if it is in the singular, the short vowel terminating the oblique in the 1st, 6th and 8th declensions, becomes absorbed, and in the 4th and 5th it is either absorbed, or the ओं ओं becomes ओं ओं. In the 9th declension too, the ओं ओं sometimes disappears. If the noun be in the plural, these prepositions either absorb the terminating ओं ओं, or change it to ओं ओं, as is also the case with the singular of the 3rd declension.

9th DECLENSION

यादो, S. F. 'A carpenter'.

Singular.	Plural.
Nom. वाढो वाڍو a carpenter.	वाढा वाڍا carpenters
Gen. वाढो جو वाڍو جو of a carpenter.	वाढني جو واڍن جو of carpenters.
Dat. वाڌي ڏانهن ڏانهن to a carpenter.	واڍن ڏانهن ڏانهن to carpenters.
Acc. واڌو ڏانهن ڏانهن or واڌو واڌو a carpenter.	واڍن ڏانهن ڏانهن or واڌا واڌا carpenters
Voc. اے واڌو واڌو O carpenter.	اے واڌو واڌو, واڌو واڌو or واڌا واڌا O carpenters.
Obl. واڌو کان کان &c. from a carpenter.	واڍن کان کان from carpenters.
Agent. واڌو ڏانهن ڏانهن by a carpenter.	واڍن ڏانهن ڏانهن by carpenters.

46. The prepositions attached to the different cases are with some nouns often omitted by ellipsis, in which case the noun, if of the 1st, 3rd, 4th, and 8th, declension, remains simply in the oblique: as, **تُہُجے لےखे हे कमु हिंअ हूंदो, पर असां जे लेखे बिऐ दस्तूरि आहे** (for लेखे में), 'in your opinion this matter may be thus, but in ours it is different; **बुख मरणु बक मरु** (for बुख में) (बक) 'To die of hunger'; हे घोडो घणे वर्तई **हे गहरो गेथी वरथी** (for घणे सां) (गेथी) 'For how much did you buy this horse?'; **हो बेडिअ चइखो चउहो** (for बेडिअ में) (चउहो) 'He got into the boat'; **हो मुंबइअ वेंदो** (for मुंबइअ डे) (वेंदो) 'He will to go Bombay'; **बाहि विझींसि** (for बाहि में) (विझींसि) 'Throw him into the fire'; **पानव जिअ पाबूह मिरु बी मुस्ताक हुआ** (for पाबूह ते) (मुस्ताक) 'The wild beasts too were enamoured at the brave man's smiles'.

47. If of the 6th declension in the singular, it changes **ٽو** to **ڏي** or **اي**; as, **دستور** in the first example above for **دستور سان**; also **خوھي ڪئي** or **خوھي پيو** (for **خوھ ۾**) 'He fell into the well'; **پھڙجي ڪري** or **ڳري ويو** (for **ڳر ۾**) 'He went to his house'; **هو ڳوٺ پهتو هوندو هوندو** (for **ڳوٺ ۾**) 'He may have arrived at the village'; **هي ڪم ڪري آيو آهي** (for **ڪم لاءِ**) 'He has gone on business'; **پلڙي** 'a skirt' changes to **پلڙي ۾** (for **پلڙي ۾**); 'This girl has fallen into the hands (or on the skirt) of a good man'.¹

---

¹ Several Sindhi adverbs and Prepositions are nothing more than nouns thus used as **ٻاهر** 'without' 'from **ٻاهر**' 'the outside'. There are also in Sindhi many words which would seem to be mere nouns inflected after the above rule, but which are not used as nouns in any other case or form. They may generally be translated as adjectives, but the are not put in agreement with any substantive; and the always require **جو** of the genitive; when a genitive case depends on them.

CHAPTER III.

OF ADJECTIVES

48. Adjectives have Gender, Number, and Case and agree in these with the Substantives to which they relate¹. They possess also the same variations in inflection as substantives, and may be divided into seven declensions, corresponding with those declensions of substantives that have the same terminations.

49. the following table shows the alterations that occur in the terminations of adjectives for the different inflections in each declension.

To be inflected, as **آڙڙو ٽنهنجي آھير آڙڙاڻ آھيان آھر آھي** 'I am in subjection to you (or your servant)'; **ھو ھن ڄال ۾ ڇڏي آھي** 'He is in love with (or enamoured of) that woman'; **ھي ماڙھون مير جيءَ سان آھي** 'This person is under the protection of the Meer.'

Declension.	Masculine					
	Singular.			plural		
	Nom.	Obl.	Voc.	Nom.	Obl.	Voc.
1	اَ اِ	اَ اِ	اَ اِ	اَ اِ	اَن اِن	اَو او or اُ اُو
2	اَ اِ	اَ اِ	اَ اِ	اَ اِ	اَن اِن	اَو او
3	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِن اِن	اَو او
4	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِن اِن	اِ اِ
5	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِن اِن	اَو او
6	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِن اِن	اَو او
7	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِ اِ	اِن اِن	اِ اِ

¹ Should **ڪي**, however, intervene between the adjective and the noun it qualifies, the adjective remains uninflected; as, **ڳوٺاڻن ڪي ڳوٺاڻ ڳوٺاڻن** 'He thought the Brahmins good'; **ڳوٺاڻن ڪي ڳوٺاڻن ڳوٺاڻن** 'He thought the Brahmins good'; **ڳوٺاڻن ڪي ڳوٺاڻن ڳوٺاڻن** 'He thought the Brahmins good'; **ڳوٺاڻن ڪي ڳوٺاڻن ڳوٺاڻن** 'He thought the Brahmins good'. A discriminative noun, too, placed in the same position, follows the same rule; as, **ڳوٺاڻن ڪي ڳوٺاڻن ڳوٺاڻن** 'He thought those four were Hindoos.' Where several nouns of different genders, joined by a copulative conjunction, are followed by an adjective, the adjective, should the nouns be names of animate objects, takes the plural masculine; if of inanimate, it generally agrees with the last of them.

² When this **اَو** is preceded by **ڇا** and occasionally too by other consonants, it is often pronounced as **ڇا**, but the declension of the word remains unchanged.

declension, it generally changes the आँ, which would follow it in the vocative singular and nominative plural to وا, and the अँ, of the oblique and nominative plural to وا, and the अँ, of the oblique plural to و; as, सणावा वाव था वहनि وا ومن سناوا واو تا ومن, 'favorable breezes blow'.¹ Sometimes, however, use the regular form, सणाआ वाअ وا سناا وا.

58. Some adjectives (chiefly those of foreign derivation) have no change for gender, number or case; as, राजी (راحي) 'content', गोलु (گول) 'round', साफु (صاف) 'clean', सहजु (سهج) 'easy', मालिमु (ماليمو) 'known', डुधि (ڏڳي) 'incorrect', सुधि (سڌي) 'correct', सफा (صفا) 'clean', फाँ (ڦاڻ) 'wearied', धार (ڌار) 'separate', &c.

59. The following examples are given to illustrate the above Table.

1st. DECLENSION

सखर स्कर, 'Well', 'Good'.

Singular.			Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	सखर स्कर	सखर स्कर सखरि स्कर	सखर स्कर	सखर स्कर सखरु स्कर
Obl.	सखर स्कर	सखर स्कर	सखरनि स्कर	सखरुनि स्कर सखरुनि स्कर
Voc.	सखर स्कर	सखर स्कर	सखरो रउ स्कर सखरो रउ स्कर	सखरो स्कर सखर्यो स्कर

2nd. DECLENSION.

झाता जाँ, 'Generous'.

Singular.			Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ
Obl.	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ
Voc.	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ	झाता जाँ

¹ As also in substantives. See before, Para. 44.

² There are but few adjectives in Sindhi ending in आँ, and of those the greater number come under this rule.

CHAPTER IV.

OF NUMERAL.

61. The Cardinal Numbers are,

هڪو هڪيڙو ¹ برخو برخت ²	هڪ هڪڙو برڪي برڪت	One
ٻ	ٻ	Two
ٽي	ٽي	Three
چار	چار	Four
پنج	پنج	Five
ڇ or ڇه	ڇ يا چھ	Six
ست	ست	Seven
اٺ	اٺ	Eight
نَو	نَو	Nine
ڏھ	ڏھ	Ten
يارهين ڪارنهن	يارنهن ڪارنهن	Eleven
ٻارنهن	ٻارنهن	Twelve
ٽيڙنهن	ٽيڙنهن	Thirteen
چوڏنهن	چوڏنهن	Fourteen
پندرهن پنڌران	پندرهن پنڌران	Fifteen
سورنهن	سورنهن	Sixteen
سترنهن	سترنهن	Seventeen

¹ هڪو هڪ and هڪيڙو هڪڙو are also used.

² برخو برڪي and برخت برڪت from برڪت 'blessing', 'abundance', are only used commencing a series in counting, and never as adjectives.

Editor's Note: Captain Stack has used the sign of ٺ for ٺ according to the dialect of the speaker, who probably belonged to Upper Sindh. In the current alphabet the letter ٺ (i) represents both the sounds and there is no distinction made in the two sounds (in writing).

اڌڙھ	اڌڙنھن	Eighteen
ڙڙڙھ	اڌڙيھ	Nineteen
ڙڙڙڙھ	اڌڙيھ	
ڙيھ	ڊيھ	Twenty
اڪيھ	اڪيھ	Twenty One
ٻاڙيھ	ٻاڙيھ	Twenty Two
ٽيھ	ٽيھ	Twenty Three
ڇوڙيھ	ڇوڙيھ	Twenty Four
ڀڄڙيھ	ڀڄڙيھ	Twenty Five
ڇڙيھ	ڇڙيھ	Twenty Six
سٽاڙيھ	سٽاڙيھ	Twenty Seven
اٺاڙيھ	اٺاڙيھ	Twenty Eight
اٺيھ	اٺيھ	Twenty Nine
ٽيھ	ٽيھ	Thirty
اڪڙيھ	اڪڙيھ	Thirty One
ٻڙيھ	ٻڙيھ	Thirty Two
ٽيھ	ٽيھ	Thirty Three
ڇوڙيھ	ڇوڙيھ	Thirty Four
ڀڄڙيھ	ڀڄڙيھ	Thirty Five
ڇڙيھ	ڇڙيھ	Thirty Six
سٽڙيھ	سٽڙيھ	Thirty Seven
اٺڙيھ	اٺڙيھ	Thirty Eight
اٺيھ	اٺيھ	Thirty Nine
ڇاڙيھ	ڇاڙيھ	Fourty
اڪيھ	اڪيھ	Forty One
ٻاڙيھ	ٻاڙيھ	Forty Two
ٽيھ	ٽيھ	Forty Three
ڇوڙيھ	ڇوڙيھ	Forty Four
ڀڄيھ	ڀڄيھ	Forty Five
ڇاڙيھ	ڇاڙيھ	Forty Six
سٽيھ	سٽيھ	Forty Seven

अठेतालीह	اٺيتاليهه	Forty Eight
उण्वंजाह	اٺونجاھ	Forty Nine
पंजाह ¹	پنجاھ	Fifty
एकवंजाह	ايڪونجاھ	Fifty One
बावंजाह	ٻاونجاھ	Fifty Two
टैवंजाह	ٽيونجاھ	Fifty Three
चोवंजाह	چوونجاھ	Fifty Four
पंज्वंजाह	پنجونجاھ	Fifty Five
छावंजाह	ڇاونجاھ	Fifty Six
सत्वंजाह	ستونجاھ	Fifty Seven
अठ्वंजाह	اٺونجاھ	Fifty Eight
उणहठि	اٺھٺ	Fifty Nine
सठि	سٺ	Sixty
एकहठि	ايڪھٺ	Sixty One
बाहठि	ٻاھٺ	Sixty Two
टैहठि	ٽيھٺ	Sixty Three
चोहठि	چوھٺ	Sixty Four
पंजहठि	پنجھٺ	Sixty Five
छाहठि	ڇاھٺ	Sixty Six
सतहठि	ستھٺ	Sixty Seven
अठहठि	اٺھٺ	Sixty Eight
उणहततिरि	اٺھٺر	Sixty Nine
सतरि	سٺر	Seventy
एकहततिरि	ايڪھٺر	Seventy One
बाहततिरि	ٻاھٺر	Seventy Two
टैहततिरि	ٽيھٺر	Seventy Three
चोहततिरि	چوھٺر	Seventy Four
पंजहततिरि	پنجھٺر	Seventy Five
छाहततिरि	ڇاھٺر	Seventy Six
सतहततिरि	ستھٺر	Seventy Seven

¹ With the final ه of this, and of the series springing from it, ٽٺ is sometimes used; as पंजाहु پنجاھ &c.

अठहत्तरि	اٺٺتر	Seventy eight
उणासी	اٺاسي	Seventy nine
असी	اسي	Eighty
एकासी	ايڪاسي	Eighty one
बिआसी	بياسي	Eighty two
टिआसी	ٽياسي	Eighty three
चोरासी	چوراسي	Eighty four
पंजासी	پنجاسي	Eighty five
छहासी	ڇهاسي	Eighty six
सतासी	ستاسي	Eighty seven
अठासी	اٺاسي	Eighty eight
उणानवे	اٺانوي	Eighty nine
नवे	نوي	Ninety
एकानवे	ايڪانوي	Ninety one
बिआनवे	بيانوي	Ninety two
टिआनवे	ٽيانوي	Ninety three
चोरानवे	چورانوي	Ninety four
पंजानवे	پنجانوي	Ninety five
छहानवे	ڇهانوي	Ninety six
सतानवे	ستانوي	Ninety seven
अठानवे	اٺانوي	Ninety eight
नवानवे	نوانوي	Ninety nine
वधानवे	ٺٺانوي	
सठ	سٺ (سٺ)	One Hundred
हजार	هزار	One Thousand
सहस्र	هس	
लख	لک	One hundred thousand
किरोडि	ڪروڙ	Ten millions
अर्ब	ارب	One hundred thousand millions
नीलु	نيل	Ten billions
पदम	پدم	One thousand billions.

62. From 100 to 1000, the numbers are formed either by, as in English, affixing the lesser number to the hundreds, as **هڪ سو هڪ** سڌ **هڪ**, 101, **سڌ ٻه سو** 110, or by prefixing it in either of the two following methods:

اڪو سو اڪو	or	اڪو ترسو اڪو	One hundred and one
ٻيڙو سو ٻيڙو	or	ٻيڙو ترسو ٻيڙو	One hundred and two
ٽيڙو سو ٽيڙو	or	ٽيڙو ترسو ٽيڙو	One hundred and three
چوڙو سو چوڙو	or	چوڙو ترسو چوڙو	One hundred and four
پنجو سو پنجو	or	پنجو ترسو پنجو	One hundred and five
ڇهه سو ڇهه	or	ڇهه ترسو ڇهه	One hundred and six
ستو سو ستو	or	ستو ترسو ستو	One hundred and seven
اٺو سو اٺو	or	اٺو ترسو اٺو	One hundred and eight
ٺهه سو ٺهه	or	ٺهه ترسو ٺهه	One hundred and nine
ڏهه سو ڏهه	or	ڏهه ترسو ڏهه	One hundred and ten
ويهه سو ويهه	or	ويهه ترسو ويهه	One hundred and twenty
ٽيهه سو ٽيهه	or	ٽيهه ترسو ٽيهه	One hundred and thirty
چاليهه سو چاليهه	or	چاليهه ترسو چاليهه	One hundred and forty
پنجاڻو سو پنجاڻو	or	پنجاڻو ترسو پنجاڻو	One hundred and fifty
سٺو سو سٺو	or	سٺو ترسو سٺو	One hundred and sixty
اٺويهه سو اٺويهه	or	اٺويهه ترسو اٺويهه	One hundred and seventy
نويو سو نويو	or	نويو ترسو نويو	One hundred and eighty
			One hundred and ninety

63. The lesser numbers prefixed as above in the first series, are considered as adjectives and agree with the nouns following them. When, therefore, more than one hundred is spoken of, the **اڪو** **لو** **اڪو**, **ٻيڙو** **ٻيڙو**, &c. takes the plural form of **اڪا** **ٻه**, as, **اڪا پنج سا** **اڪا**, 'five hundred and one', or 'one exceeding five hundred'¹.

64. **هڪ** **هڪ**, and **هڪڙو** **هڪڙو**, admit of gender, and are declined as adjectives of the 5th and 7th declensions respectively. **ڇوڪرو** **ڇوڪرو** and

¹ These are seldom used in the oblique case, which is usually formed with the lesser number following the greater; as, **سڌ پنجڻي رپياڻي ساڻن ٻه روپيا** **مڇر** **مڇر** 'I bought the mule for 115 Rupees'.

बर्खत برکت have no change for gender, and are indeclinable. The others, considered as adjectives, are inflected only in the Plural; thus:

बिनि بن	चइनि چئڻ	छहनि ڇهڻ
टिनि ٽي	पंजनि پنجن	सतनि ستن

and so on, adding नि ڻ, to such numbers as terminate in the short vowel sound अ ا, but in those ending in इ इ, and ए ऐ, no change takes place. असै اسي, and those derived from it, have इअ ڀا, the singular form; as, असिअ घरनि खे ڳهرن ڪي اسي, 'to 80 houses'; and such as terminate in उ ا, change it to अनि ڻ. पंधा पندڙان, makes पंधनि پندڙن. none of these admit of change for gender.

65. Where those cardinal numbers, which take नि ڻ, in the oblique, precede collective numbers, or nouns, having the oblique plural in ऐ ڀا, they also drop the नि ڻ, and take themselves a like form; as, पंज सवै खे ऐ, पंजिन सवڀن ڪي, or पंजनि सवनि खे ऐ, 'to five hundreds'; चए² हजारै सां सान, چئڻ هزارين سان, or चइनि हजारनि सां چئڻ, 'with four thousands'; सत घोड़े खे ऐ, सتن ڳهوڙي ڪي, or सतनि घोड़नि खे ऐ, 'to seven horses'.³
66. To express the name of a figure or number ओ او, may be subjoined to the cardinal numbers as given above, which in some instances causes a slight change in their terminations; thus:

एको	ايڪو	सतो	ستو	चालीहो	چاليھو
बिको	بڪو	अठो	اٺو	पचाहो	پنجاھو
ट्रिको	ٽڪو	नाओं	نائون	सह्यो	سھيو
चौको	چونڪو	डहो	ڏھو	सतर्या	ستريو
पंजो	پنجو	वीहो	ويھو	असिओ	اسيئو
छको	ڇڪو	ट्रीहो	ٽيھو	नव्यो	نويو

¹ See before Para: 45.

² Collective numbers are often used in this contracted form of the plural oblique without a preposition, to express indefiniteness; thus, वीहें आया ڀا, 'They came in scores'; सवै मुअ, 'they died by hundreds'.

³ In बिनि ٽي, टिनि ٽي and चइनि चئڻ the नि ڻ is dropped, and instead of using ऐ ڀا, the final vowel is lengthened, thus making बी ڀا, टि ڀा and चई चئڻ. but चए चئڻ too, is sometimes used.

These are declined as nouns of the 9th declension; as, **पंजनि चौकनि खां पोइ ब अठा लिखु** **کان پرو بہ انا لک**, 'after five sixes write two eights'.

67. The cardinal numbers are often used as collective numbers, and as such are declined, where ending in **آ**, as of the 1st declension of Substantives; when terminating in **ई**, as of the 3rd; in **اي**, as of the 5th; and in **ا**, as of the 6th; as, **ब सव** **بہ سو**, 'two hundreds', **छ हजार** **چھ ہزار**, 'six thousands', **ट्रिनि अस्युनि खे** **تین اسین کی**, 'to three eighties', **डह सठ्युं** **دہ سٹون**, 'ten sixties', **पंज चौहं** **پنج چوہن**, 'five twenties or scores'. **नवे** **نہی**, makes nom: plural **नवेऊं** **نہیئون**, and oblique plural **नवेठनि** **نہیئون**.

68. **चौकु** **چوک** 'four', **कोडी** **کوڑی**, 'score', **डहाको** **ڈھاکو**, 'ten', and **सैकिडो** **سیکڑو**, 'a hundred', are also collective numbers. The last referring to interest takes the place of four cent; as, **हजार रुपया दीं** **ہزار روپيا تین** **روپيا سیکڑی** **دینر**, 'I lent 1,000 Rupees at three per cent'.²

69. The emphatic affix **ई** **اي**, when used with the cardinal numbers (absorbing the short vowel, and sometimes making other changes), gives them the signification of intensity or completeness; as **बई** **بہی** or **बेई** **بہی**, 'both'; **बिन्ही** **خے** 'to both', **टेई** **تہی**, 'all three'; **टिन्ही** **خے** **تہی** **کی**, 'to all three'; **चारेई** **چارہی**, 'all four', **चइनी** **خے** **چہن** **کی**, 'to all four', **पंजई** **پنجہی**, 'all five', **पंजनी** **خے** **چہن** **کی**, 'to all five', and so on.

70. The Sindhi possesses for some of its decimal numbers a form expressing indefiniteness; thus:

¹ **सउ** **سؤ** has also **सा** **سا** for its nominative plural, and in the oblique plural **सानि** **سان** or **सवनि** **سَوَن**. The latter may be contracted to either **सय** **سَوَن** or **सैं** **سَوَن**.

² The amount cent is also commonly expressed thus, **चौआनो सउ** **چو آنو سؤ** 'one quarter rupee cent', **अधोतिरो सउ** **اڏترو سو** '1/2 cent', **टिपाण्यो** **ٽپاڻو** '3/4 cent', **एकोतिरो** **ايڪوترو** 'one cent', **डुबेतिरो** **ڏوبترو** '1/2 cent', **पौणबिरोतिरो** **پوڻبوترو** '1/3 cent', **बिरोतिरो** **بيروترو** '2 cent', and so on. These have gender and declension as adjectives, agreeing with interest, which is generally understood. If a feminine substantive, as **मिती** **ميتي** be used for it, they take of course the feminine forms.

³ **बिन्हिनी** **بہنی** or **बिन्हिनी** **بہنی** and **टिन्हिनी** **تہنی** are also used.

ٻيڙو ٻيڙو		سٺيڙو ٻيڙو	Sixty times larger
ٽيڙو ٽيڙو	Treble, three times larger	اٺيڙو ٽيڙو	Eighty times larger
چوڙو ٽيڙو	Quadruple, four times larger	نويڙو ٽيڙو	Ninety times larger
پنڇوڙو ٽيڙو	Five fold, five times larger	سئوڙو ٽيڙو	Centuple or 100 fold greater.
ڇهڙو ٽيڙو	six times larger	ڏيڙو ٽيڙو	One half greater.
سئوڙو ٽيڙو	Seven times larger	اڌائوڙو ٽيڙو	Two and half time greater
نانوڙو ٽيڙو, نائوڙو ٽيڙو	nine times larger	اڌاڏيڙو ٽيڙو	

These too are subject to gender and number as adjectives of the 7th Declension¹.

73. Our English 'once', 'twice', and 'thrice' are expressed by هڪڙو, ٻيڙو, ٽيڙو or ٽيڙو, ٻيڙو, ٽيڙو.

FRACTIONAL NUMBERS

74. These are much the same in Hindustani. Some are used as substantives and declined as such; as,

چوٿاڙو, چوٿو, or پاڻ ٽيڙو	A quarter
ٽيڙاڙو, ٽيڙو	A third
اڌ	A half.
سواڙو, سواڙو	One quarter more.
ڏيڙو, ڏيڙو	One and half.
اڌاڙو, اڌاڙو	Two and half.
ساڌو, ساڌو	One half more

75. And some as adjectives; as:

پٽو ٽيڙو	Deducting one quarter.
مٺو ٽيڙو	

¹ From these a noun is also formed by changing ٽيڙو to ٽيڙو or ٽيڙو, as ٽيڙو, ٽيڙو, ٽيڙو or ٽيڙو, ٽيڙو, ٽيڙو 'the double', 'doubling'. Many persons pronounce the terminating vowel of these Proportionals as if ٽيڙو. See before, note to Para. 49.

78. The Demonstrative Pronouns, **هي** 'this' and **هو** 'that' are, as in Hindostani, used for the 3rd Personal Pronouns.

79. The Proximate Demonstrative.

هي 'He', 'she', 'it', 'this'.

77. تُوں 'Thou'.		
Nom.	هي هي هي هي هي fem. هي، هي، هي	هي هي هي
Gen.	هي جو جو	هي جي جي هي جي جي
Dat.	هي ڪي ڪي	هي جي جي
Acc.	هي ڪي ڪي or same as nominative.	هي جي جي &c. or same as nominative
Abl.	هي کان کان	هي جي جي &c.
Agent.	هي	هي جي جي، هي جي جي

80. The Remote Demonstrative.

هو 'we'², 'she', 'it', 'that'

Nom.	هو هو هو، fem. هو، هو، هو	هو هو هو
Obl.	هو	هو جي جي، هو جي جي

81. The Proximate Demonstrative with emphasis or indication.

اهو 'This Very'.

Nom.	اهو اهو fem. اها، اها	اهي اهي
Abl.	انهي، انهي، انهي، انهي	انهن، انهن، انهن، انهن

82. The Remote Demonstrative with emphasis or indication.

¹ **اها**، **اها**، **اها** are also used, chiefly in Lar; as, **اها** and **اها** for the remote demonstrative. There are inflected throughout as above, the initial **هي** and **هو** is being merely changed to **اها** and **اها**.

² There seems a mistake- this should be 'he' instead of 'we' (Editor).

³ Also **اهو**، **اهو**، and **اهو**، and by some **اهو** and **اهو**.

⁴ With the emphatic **اها**، **اها** and **اها** 'the very same', 'that exact person'.

‘that very’, ‘the same’.

Nom.	اها اهو fem. اها اهي.	اها اهي
Obl.	انهي انهي، انھي، انھي، انھي، انھي.	انهي انھي، انھي، انھي، انھي، انھي.

83. **اها** and **اها** ‘this and that one present’ have a peculiar force and meaning, and are sometimes used quite adverbially; as, **اها** **اها** **اها** ‘he (the person asked for and who is at the same time pointed out) is sitting here’; **اها** **اها** **اها** ‘I am coming in a moment’. They are used only in the nominative case, making fem. sin. **اها**, and **اها**, and mas. and fem. plu. **اها**, and **اها**.

84. The Relative

‘who’, ‘what’.

	Singular.	Plural
Nom.	جو جو, fem. جا جا	جي جي
Obl.	جنهن جنهن	جنهن جنهن، جنهن جنهن، جنهن جنهن، جنهن جنهن، جنهن جنهن.

85. The Correlative:

‘that’, ‘he’.

Nom.	سا سا, fem. سو سو	سي سي
Obl.	تنهن تنهن	تিনি تيني، تيني تيني، تيني تيني، تيني تيني، تيني تيني.

¹ Also **اها** and **اها**, and by some **اها** and **اها**.

² Also **جنهن** and **جنهن**.

³ **سو** is used in the second clause of a sentence, in which the relative **جو** has gone before, as **جو** **اها**, **سو** **اها** ‘he has gone who came’; or literally ‘who came, he has gone’; **جو** **اها** **اها** **اها**, **سو** **اها** **اها** ‘The man he struck, is dead’. The same construction as regards the relative and its antecedent, is occasionally found in the classics.

“Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem

“Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa

“Contentus vivat.” Horace Sat. I. I.

“Urem quam statuo, vestra est. Virg. Aen. I. 573.

⁴ Also **تيني** and **تيني**.

86. Interrogative.

केरु كير , 'who', 'what'.

	Singular.	Plural
Nom.	केरु किर, fem. केर किर.	केरि किर.
Obl.	कैहिं कनेन.	किनि कने, कनि कने, किनिनि कने, किनिनि कने

केहरो² , 'what', 'which'.

	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	केहरो कيهرو	केहरी कيهري	केहरा कيهرا	केहर्यू कيهर्यू
Obl.	केहरे कيهري	केहरिअ कيهरि	केहरनि कيهरनि	केहरिनि कيهरिनि केहर्यनि कيهर्यनि केहर्यनि कيهर्यनि

किहडो **क़िहडो**, 'What kind of', and कुजाडो **कुजाडो**, 'what', are declined after the same manner as केहरो **केहरो**.

छा⁴ ७ 'what, has no change for gender, number or case.

कोह **كوه** 'what', 'why', is also indeclinable.

87. Indefinites.

को $\hookrightarrow$ 'any one', 'some one'.

Nom.	کون, fem. کا.	کے.
Obl.	کونہیں .	کن

जेको **‘whoever’**.

Nom.	जेको जिक्रो, fem. जेका बीका	जेको जिक्रो
Obl.	जौहें कौहें जनेन कनेन	जिनि किनि जेन कने

¹ also विज्जनि **يَجْنِي** and विज्जहनि **يَجْنِهْنِي**

² किरहरो किर and केहो किर and in Lar केओ किर, are also in used.

³ Used in Lar, or the South of Sindh.

‘छो, छा खां क, छा कणि क, छा कणे क’ &c. ‘for what’ or ‘why’.

⁵ काई, كاري, fem. काई, كاري is also used.

⁶ जोको (fem, जाका) is analytically more correct, and is sometimes found, though but rarely.

जेकोको जिकोको, 'whoever', 'whosever'.

Nom.	जेकोको जिकोको, fem. जिकाका जिकाका.	जेकेके की जिकी.
Obl.	Not used.	

की, 'something', 'somewhat', and जेकी जिकी, or जेकीकी जिकीकी, 'whatever', are indeclinable.¹

88. The reflective, or reciprocal, पाण पाण, 'self', 'own'² makes it genitive पहुँजो पहुँजो, or पाहँजो पाहँजो and for the other cases the usual propositions are affixed to पाण पाण, as पाण खे पाण की &c. The plural is the same as the singular⁴. घुरि घुरि, 'in person', is indeclinable, as घुरि हैदराबाद खां आयो आरु, 'he has come from Hyderabad itself', i. e. not from the precincts of it merely.

¹ The Indefinite Pronouns को को and की की are often in negation reduplicated after the negative, being then frequently redundant after the manner of "at all" in English; as, कोनको आयो आरु, 'No one has come', or हू कोनको आयो आरु, 'he has not come at all'; जाल कोनको येई येई, 'no woman has gone at all'; कीनकी अथमि कीनकी 'I possess nothing whatever'; ही वस्तु कीनकी कंदुसि कीनकी 'I will not do this thing at all'. And where आहे आहे is used, it is generally connected with the negative; thus, कोनको कोनकी कीनकी &c.

² पाण पाण after the manner of the Persian خود and Hindustani آپ refers to the agent of the principal verb in the sentence, of whatever person it may be, for the repetition of which it would be incorrect to employ any of the personal pronouns; as, आं येँजे घरि थो वजां आं, 'I am going to my house'; हू येँजे घरि थो वजे, 'He goes to his house'; तू वजु येँजे घरि, 'Go you to your house', or where no agent is immediately expressed, it points out individually or exclusiveness, in contradistinction to what is foreign or another's; thus, in हे येँजे मातु आहे, 'my mother', any of three persons may be referred to, discoverable from some words, or the manner in which the sentence is put; साँई, पहुँजो घोडो आण्यां? 'Sir, may I bring your horse' (or 'our', as spoken by one of the same household)? In contradistinction to the horse of another person; or 'my horse', if speaking of himself.

³ पां जो is also used in Lar.

⁴ पिंडि पिंडि is used in Southern Sindh, and in Cutch. It is declined पिंडि जो, पिंडि थो, पिंडि की &c.

PRONOMINAL ADJECTIVES

89. Among these are

فلانو ڦلانو	Such a one	هڪڙو هڪڙو	One
ٻيو ٻيو	Another	ٿورو ٿورو	Few, some
ٻيو ٻيو	Another's	سڄو ¹ سڄو	Whole, all
ٻيو ٻيو		سڄوئي سڄوئي	
ساڳيو ساڳيو		مڙيوئي مڙيوئي	

Singular.			Plural.	
	Nom.	Abl.	Nom.	Abl.
Mas.	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي ¹ سڄوئي	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي سڄوئي
Fem.	سڄائي سڄائي	سڄائي سڄائي	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي سڄوئي

And مڙيوئي مڙيوئي after the same manner.

---

¹ ٻيو ٻيو makes its fem. ٻيو ٻيو. سڄوئي سڄوئي has for its nom. fem. and obl. mas. and fem. of the singular number سڄوئي سڄوئي, and for its nom. plural in both genders سڄوئي سڄوئي, with the oblique سڄوئي سڄوئي, سڄوئي سڄوئي, سڄوئي سڄوئي or سڄوئي سڄوئي. These last may, when the noun is expressed, be contracted to سڄوئي سڄوئي, سڄوئي سڄوئي is declined thus:-

CHAPTER VI.

PRONOMINAL AFFIXES

90. In addition to the regular form and use of the Personal Pronouns as already explained, they are in Sindhi often expressed by being affixed to the Nouns, Verbs and Prepositions, with which they are used.
91. The Affixes thus used are:

	Singular	Plural
For the 1 st . Personal Pronoun.	मि मِ	ऊँ ओँ सीँ, مین, or सूँ سُوں
2 nd . Ditto.	इ इ	व وَ
3 rd . Ditto.	सि स, or आईँ, آنہی	नि न, or आऊँ ² , آنہوں

These have no change for gender, nor in the 3rd Person is there any distinction of affix for the proximate and remote demonstratives; but, as they generally affect the termination of the words to which they are attached, and have many different methods of use, it seems advisable to enter into some detail regarding them³.

ATTACHED TO NOUNS

92. With Nouns the pronominal affixes are used in lieu of the genitive of Personal Pronouns, or what is similar, as Possessive Pronouns; thus,
 शइ छो वजे? जिअनि घण्यसि, मरनि चोरसि   شے چو وڃي؟ جيئن ٿليسي مرن
 'Why should the thing be lost? May its owners live, and the stealers of it die'; for हुन जा धणी and हुन जा चोर   هن جا ڏاڻي and هن جا چور
 पिणहे मूं खे चिओ, त घरिसि वजी कोठे अचिजांसि   پنهجي مون کي چئو ته .
 'Thy father told me to go to his house, and call him'; for तुहजे पिउ   تهنهجي پيءُ and हुन जे घरि गहरि   هن جي گهر

93. The following examples will show in what way the Pronoun affects the terminations of the Nouns given, in being attached to them, and these will serve as models in forming others. It should be remarked, that the plural of the 1st Personal Pronouns is never thus attached to Nouns.

* **سے** and **سوں** are used indiscriminately. In the examples which follow where only one is given, the other must be considered as also allowable. **سے**, too, is by north country people often made **سے**.

² **أَنْتَ** and **أَنْتِ** are only found with the preterites of active verbs.

³ This custom of affixing the Personal Pronouns seems to have sprung from the Arabic. It is also found in the Persian, but the learner will see how much more copiously in Sindhi than in either of those tongues. There is scarcely a sentence a Sindhi speaks, in which one or more of the Pronouns are not so affixed, and it is therefore advisable that much attention should be paid to this point. At the same time I would not advise the learner to labor much over the following tables in trying to commit them to memory. It will be quite enough to ascertain from them the correct manner of affixing the pronouns. Attention to conversation, and practice in speaking, will gradually make him skilful in using them.

3rd. DECLENSION

پورھیت S. F. A Workwoman.

	Singular			Plural.	
	With 1 st Personal Pronoun attached.	With 2 nd Per. Pro.	3 rd Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	پورھیت. تیا. تیا. تیا پورھیتیا. تیا. تیا	پورھیت تیا. تیا. تیا	پورھیت تیا. تیا. تیا	پورھیت تیا. تیا. تیا	پورھیت تیا. تیا. تیا
Obl.	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا
Plu. Nom.	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا
Obl.	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا	تیا. تیا. تیا

4th. DECLENSION

بلی S. M. A Servant.

Sing.	Nom.	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا
	Obl.	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا			
Plu.	Nom.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.
	Obl.	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا	بلی. تیا. تیا. تیا بلی. تیا. تیا. تیا

5th DECLENSION

ڈاڈی S. F. A Grandmother.

	Singular			Plural.	
	With 1 st Personal Pronoun attached.	With 2 nd per. Pro.	3 rd Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا
Obl.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.
Plu. Nom.	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا
Obl.	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا	ڈاڈی. تیا. تیا. تیا ڈاڈی. تیا. تیا. تیا

¹ Or by some, پورھیتیا. تیا. تیا. تیا

² Or by some, بلی. تیا. تیا. تیا

³ Or by some, بلی. تیا. تیا. تیا

⁴ Or by some, ڈاڈی. تیا. تیا. تیا

6th DECLENSION

پوروھيت S. M. A Workman.

Sing.	Nom.	پوروھيت توھ	پوروھيت توھ تہن	پوروھيت توھس	پوروھيت توھس	پوروھيت توھس
	Obl.	تہنم	تہنم	تہنم	تہنم	تہنم
Plu.	Nom.	تہم	تہم	تہم	تہم	تہم
	Obl.	تہنم	تہنم	تہنم	تہنم	تہنم

8th DECLENSION

گورو S. M. A Spiritual Guide.

	Singular			Plural	
	With 1 st Person.	With 2 nd Per. Pro.	3 rd Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	گورم	گورو	گورس	گورو	گورن
Obl.	گورھم	گورھ	گورھس	گورھ	گورھن
	گورم	گورھ	گورس		
Plu. Nom.	گورم	گورھ	گورس	گورھ	گورن
Obl.	گورنم	گورن	گورنم	گورنم	گورنم

9th DECLENSION

ڏاڏو S. M. A Grandfather.

Sing. Nom.	ڏاڏم	ڏاڏو	ڏاڏس	ڏاڏو	ڏاڏن
Obl.	ڏاڏھم	ڏاڏھ	ڏاڏھس	ڏاڏھ	ڏاڏھن
	ڏاڏم				
Plu. Nom.	ڏاڏم	ڏاڏھ	ڏاڏس	ڏاڏھ	ڏاڏن
Obl.	ڏاڏنم	ڏاڏن	ڏاڏنم	ڏاڏنم	ڏاڏنم

94. From these examples, the common and regular method of affixing the Personal Pronouns may be learned; but with some Nouns they cause irregularities. Among the principal of these are the following:

¹ Or by some, گورنھن.

² The People to the north of Sindh generally use ڏ for آ in the penultimate syllable; saying, ڏاڏم, ڏاڏھ, ڏاڏس &c.

³ or by some, ڏاڏنھن.

چورُ توهان کان وڃي ٿو (توهان کان وڃي ٿو) (for توهان ڇڏي ٿو) (چورُ وڃي ٿو) 'Run, the thief is getting away from you'; چورُ توهان کي ڏيکاري ٿو (چورُ توهان کي ڏيکاري ٿو) (for توهان ڏيکاري ٿو) (چورُ ڏيکاري ٿو) 'The thief seeing you, trembles at you.'

For the pronoun with वटि وَتِ, 'near', 'with'; as चिउ अयसि كِه (for हन वटि आहे मَن وَतِ अَمी)? 'Has he any ghee?'

With में or मंझि, 'in'; as, डिओ थो विसामे (ذيو ثو ويسامى, तेवु विझींसि (تيل وچهنسى, (for हुन में विझु (هُن ۾ ويڙو), 'The lamp is going out, put oil in it.'

With सां सान, or साणु सान, 'with'; as, अजोकी राति गडिजी सुम्हींसि
(अजोकी रात गडिजी सुम्हींसि) (for हुन सां गडिजी सुम्हु सुम्हींसि),
'Sleep with him to night'.

With ते ते, or उते, 'on'; as छो थो पाणी विझींमि جو ٿو پاڻي (for مون تي وڃين تي وڃين) 'Why do you throw the water on me?'

With है 'towards'; as, हुन घणी देरि लाती आहे; तूं वर्जोसि, कोठे
अर्चोसि. هن گھٹی دیر لاتی آهي، تون وڃيندي، ڪوئي اچيندي. (for हुन है
वजु वृ , हُن دي وَجُ), 'He has made great delay; go thou to him, and call
him.'

With वास्ते واسطي, &c. 'for'; as, आं वेठे हंदोसांई, तूं अचिजि आं येठो
 तेहेजि वास्ते (for तुंहेजि यास्ते वेठो हंदोसि) 'I shall remain waiting for you, so come.'

For the agent case with the past tenses of active verbs; as, घणा भेरा चिओमांसि, पर न मजाई *پر نہ میجائیں*, 'I told him several times, but he did not attend.' Here मजाई *میجائیں* stands for हुन मज्यो मज्यो *ہن میجو میجو* and चिओमांसि *چٹومانسی*, for मू हुन खे चिओ *مون ہون خہ چیओ* *مون تہنجی مانی* in the latter, both agent and object are affixed. Also मानी खाधीमाइ *مانی کاद्यामइ* (for मू तुंहुंजी मानी खाधी *مون तुंहजी मानी खाधी*), 'I have eaten your bread'; ही शइ वर्तमि *ही शइ वर्तमि* (for हुन मूं खां वर्ती *होन मूं खां वर्ती*), 'He took this thing from me'

97. they sometimes appear to be affixed without any particular

meaning, or simple as emphatic to point out some connection with another object; as, **آڻَ مارجَڻي ٿو. ٿو ڪي ماڻي ڪري ويهندا؟ जरूर ईंदा** **آڻَ مارجَڻي ٿو. هو ڪي ماڻي ڪري ويهندا؟ जरूर (ضرون) ايندا** 'I am being beaten. Do you think they will sit in silence? They will certainly come'. Here the **ني**, attached to **مارجَڻي**, may mean 'their servant' or 'companion', showing some connection with the persons spoken of. **آڻَ مارجَڻي ٿو. تہي اچي ڇڏايو مي** **آڻَ مارجَڻي ٿو. تہي اچي ڇڏايو مي** 'I am being beaten, come and release me.' Here the **و**, annexed to **مارجَڻي**, may refer to the person appealed to, as, 'your friend', 'servant' &c. or it might also mean 'before you', 'in your presence'; **هه اهو ئي ماڻهو آهي اتي** **هه اهو ئي ماڻهو آهي اتي** 'This is that very man for thee'; **هو اتي آهي** **هو اتي آهي** 'He is there before you', or 'near you'.

98. The following table will show in what way the Pronouns are affixed to the different tenses, and persons of the Verb. It makes no difference what case they are put for or what proposition would be expressed with them were they used regularly.

AUXILIARY VERB ہونا 'to be', 'to exist'.

Indicative mood, Present Tense, **آہیآں** 'I am', &c. with the three personal pronouns in both numbers affixed to each of its persons.

Persons of the Verb.		Singular		
		With 1st personal Pronoun attached.	With 2nd. Personal Pronoun.	With 3rd Personal Pronouns.
Singular.	1.		आंछाईं आँछाँई	आँछाँसि आँछाँसि
	2.	आँछाँमि आँछाँमि		आँछाँसि आँछाँसि
	3.	आँछाँमि आँछाँमि	आँछाँई आँछाँई	आँछाँसि आँछाँसि
		अथमि अथमि	अथई अथई	अथसि अथसि
Plural.	1.		आँछाँइ आँछाँइ	आँछाँसि आँछाँसि
	2.	आँछाँमि आँछाँमि		आँछाँसि आँछाँसि
	3.	आँछाँमि आँछाँमि	आँछाँई आँछाँई	आँछाँसि आँछाँसि
		अथमि अथमि	अथई अथई	अथसि अथसि

Persons of the Verb.		Plural.		
		With 1 st personal Pronoun attached.	With 2 nd Personal Pronoun.	With 3 rd Personal Pronouns.
Singular.	1.		आह्वाय आह्वान	आह्वानि आह्वान
	2.	आह्वय आह्वय		आह्वयि आह्वय
	3.	आह्वय आह्वय	आह्वय आह्वय	आह्वयि आह्वय
		अह्वय अह्वय	अह्वय अह्वय	अह्वयि अह्वय
Plural.	1.		आह्वय आह्वय	आह्वयि आह्वय
	2.	आह्वय आह्वय		आह्वयि आह्वय
	3.	आह्वय आह्वय	आह्वय आह्वय	आह्वयि आह्वय
		अह्वय अह्वय	अह्वय अह्वय	अह्वयि अह्वय

¹ Where blanks are left, they are wanting. It will be found always so where the Pronoun would refer to the nominative case to the verb, or in other words where पाण्डु 'self' would be used for the object. See before note to Para. 88.

Preterite Masculine **होसि** **हوس**, &c. with pronouns affixed

Personal of the verb.	Singular.		Plural.		With 2 nd Personal Pronoun	
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun.	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Sing.	1.		होसाई होसान- हो	सि स		व नि
	2.	हुय- मि हो- मि		सि स	क क	नि
	3.	हो- मि हो- मि	इ	सि स		नि
Plu.	1.		हुआ- सुई हुआ- सुई	संसि सुं सुं		सुं सुं सुं
	2.	हुआ- मि हो- मि		सि सि सि	सुं सुं सुं	नि नि नि
	3.	हुआ- मि हो- मि	अइ	सि सि सि	आसुं आसुं आसुं	अनि अनि अनि

The Preterite Feminine **हुयसि** **होस**, &c. with pronouns affixed.

Singular						
1.		हुईसाई होसान (होसान)	सि स		व नि	
2.	हुयमि (होयमि)		यसि य	ईसुं होसुं		यनि य
3.	हुयमि (होयमि)	यइ य	यसि य	ईसुं होसुं	यव य	यनि य
Plural						
1.		हुयसुई होसुं होसुं	सि स		व नि	
2.	हुयुमि (होयुमि) हुयमि (होयमि)		सि सि सि	सुं सुं सुं		नि नि नि
3.	हुयुमि (होयुमि)	युइ यु	यसि य	युंसी होसुं	युव य	युनि य

The Future Masculine हुंदसि हुونुमि &c. with pronouns affixed.

Personal of the verb.	Singular.			Plural.		
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Singular						
1.		हुंदसाइ हुونुसान (हुونुसान)	सि		व	नि
2.	हुंदमि हुونुमि (हुونुमि)		सि	ऊ हुोन		नि
3.	हुंदमि हुोन हुोन (हुोन)	दइ	दसि	दोसी हुोसिन	दव	नि
Plural						
1.		हुंदसई हुोनसोन (हुोनसोन)	सि		व	सुनि
2.	हुंदसि हुोनसि (हुोनसि)		सि	सी		नि
3.	हुंदमि हुोनमि	दइ	दसि	दासी हुोसिन	दव	दनि

The Future Feminine हुंदसि हुोनमि &c. with pronouns affixed.

Sing.						
1.		हुंदसाइ हुोनसान	सि		व	नि
2.	हुंदमि हुोनमि		सि	ऊ हुोन or सुं हुोन		नि
3.	हुंदमि हुोनमि (हुोनमि)	चइ	चसि	दीसुं दीसन	चव	चनि
Plural.						
1.		हुंदसई हुोनसन	सि		व	नि
2.	हुंदमि हुोनमि		सि	सुं हुोन		नि
3.	हुंदमि हुोनमि (हुोनमि)	चइ	चसि	चूसी दीसन	चव	चनि

¹ हुंद हुोन, too, is sometimes used.

² Or हुंदसी हुोनसि.

³ हुंद हुोन, too, is sometimes used.

Potential Mood, Present Tense, هُئاَن &c. with pronouns affixed.

Persons of the verb.	Singular.			Plural.		
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Singular.						
1.		هوسا-ई هوسان-ن	سي		و	ن
2.	हुई-मि हुँ-मि (हूँ)		सि	ऊँ-मि		नि
3.	हुए-मि हुँ-मि (हूँ)	ई	सि	ऊँ-मि	व	नि
Plural.						
1.		हुँ-मि हुँ-मि	सि		व	सुनि सुनि
2.	हो-मि हुआ-मि हुँ-मि		सि सि	ऊँ-मि ऊँ-मि		नि नि
3.	हुअ-मि हुँ-मि	नी	नि सि	न्युं न्युं	निव	निनि

99. The Tenses of the verb हुअणु here given, will suffice to exemplify this entire verb, the others being merely compounded with one or other of these and a participle, in which case the Pronouns remain affixed to the auxiliary as above; they are never annexed to the participle. The same rule holds in all tenses of active, passive and neuter, verbs, compounded with a participle, and any of the tenses of the auxiliaries. In the Present Indicative also, and 2nd Preterite Imperfect, of these verbs the Pronoun is annexed to the body of the verb, not to the थो and ये attached. The tenses of हुअणु above given, will serve also as models for other verbs. The pronouns may be annexed to all indicative and potential present tenses, in the same manner as is given with हुआँ and the futures of all verbs and Preterite tenses of passives and neuters, follow the same form as the future हुँदुसि the Preterite of active verbs requires a separate illustration; thus:

100. मार्यो मारो 'I, thou &c. struck' (in the masculine singular) with the personal pronouns as agents attached.

¹ Or by some, हुँमि हुँसि &c.

² by some हुँन हुँन.

With مونَ	With تو	With هنَ	With اسانَ	With تهاڻَ	With هُنَ
ماريُمي	ماريُڏي	ماريُڏي	ماريُسي	ماريُڏي	ماريُڏي

ماری (agreeing with its object in the feminine singular) with the personal pronouns as agents attached.

ماريُمي	ماريُڏي	ماريُڏي	ماريُسي	ماريُڏي	ماريُڏي
---------	---------	---------	---------	---------	---------

ماریا (agreeing with its object in the masculine plural) with pronouns attached as above.

ماريُمي	ماريُڏي	ماريُڏي	ماريُسي	ماريُڏي	ماريُڏي
---------	---------	---------	---------	---------	---------

ماری (agreeing with its object in the feminine plural) with pronouns attached as above.

ماريُمي	ماريُڏي	ماريُڏي	ماريُسي	ماريُڏي	ماريُڏي
---------	---------	---------	---------	---------	---------

101. The pronoun, used as the object to the verb, is attached to the different genders and numbers of the preterite in the same manner as given above for the agent, except in the 3rd persons singular and plural, which have another form: thus, with ڏيڻا, 'He gave'.

ڏيڻاسي ڏيڻي for ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو	ڏيڻاسي ڏيڻي for ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو
ڏيڻاسي ڏيڻي for ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو	ڏيڻاسي ڏيڻي for ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو

And for the plural pronoun ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو ڏيڻو, the final ڏيڻو becomes ڏيڻو. The pronoun here attached, may stand also for any other case except the agent, as مونَ ٻانهي ماري وڌيس (for ڏيڻو جي ٻانهي ماري وڌي), 'I killed his slave girl'.

102. The Past Tenses of Active Verbs in some of their persons, often have both the agent and object, where personal pronouns stand for these, affixed to them, the object being placed last; thus:

¹ or sometimes ماري

² or sometimes ماري

³ or ماري

And with both agent and object attached; thus:

ڏينو اٿيماڻي ڏنو اٿيماڻي for مڻ توڻ ڇو ڏينو آهي
ڏيني اٿيڏيڻي ڏني اٿيڏيڻي for توڻ مڻ ڇو ڏيني آهي
ڏينو هوڻاڻي ڏنو هو مانس for مڻ هڻ ڇو ڏينو هو
ڏيني هڻڻاڻي ڏني هڻي مانس for مڻ هڻ ڇو ڏيني هڻي
ڏينا هڻاڻي ڏنا هڻاڻي for هڻني اٿس ڇو ڏينا هڻا
ڏينو هڻاڻي ڏنو هڻاڻي for هڻن مڻ ڇو ڏينو هو

And so on with the other persons.

104. The 1st and 3rd Personal Pronouns in the objective case are affixed to the 2nd Person of the Imperative, in the same manner as to the 2nd Person of the Present Potential, as, **ماريڻي** 'beat him', for **هڻ ڇو ماري مار ڪي** هڻن ڪي لڻيڻي 'plaster it', for **هڻ ڇو لڻي لڻي ڪي**.

To the 2nd Imperative they are attached thus:

مارڻي-مي مارجا- for مڻ ڇو ماريڻي مارجي
مارڻي-مي مارجو- for مڻ ڇو ماريڻي مارجو ڪي
سي-مي for هڻ ڇو هڻي سي
هڻ ڪي سي-مي for هڻ ڇو هڻي هڻي
ڪڻ ڪي اٿس ڇو ڪڻ ڪي
ڪڻ ڪي اٿس ڇو ڪڻ ڪي
هڻ ڪي هڻني ڇو هڻن ڪي
هڻ ڪي هڻني ڇو هڻني ڪي

¹ Or by some **ماريڻي** and **لڻيڻي**.

AFFIXED TO PREPOSITIONS.

105. Instead of being placed before the Preposition, as is usual in Sindhi, as in Hindustani, the pronoun governed by the preposition may be affixed to it; thus, **ही शई वटिसि आहे** **هي شيء وٿي آهي** (for **हुन वटि** **وٿ** **هن**) 'This thing is with him'; or **मेंसि आहे** **مينس آهي** (for **हुन में** **وٿ** **هن**) 'is in it'; **हे माणहूं साणुमि गडिजी वटिय आयो आहे** **هي** (for **मूं** **سبب** **کانئس** **پيو** **پوڄو** **ساڻس** **آيو** **آهي**), **सबबु खांउसि पुछो** **سبب کانئس پيو پوڄو** **ساڻس** **آيو** **آهي**, **तहां वटि** **وٿ** **تهان** and **उन्हे खां** **کان** **انهي**), 'This man has come with me to you; ask him why'.

106. A few examples will suffice to show the manner in which the Pronouns are affixed to Prepositions.

Affixed to साणु **ساڻس** 'with'

साणु.मि. मि for मूं साणु साڻس हुन	सान साणु असां for हूं साणु साڻस
साणु.इ. इ for तो साणु साڻस	साणु.व. व for तहां साणु साڻस
साणु.सि. स for हुन साणु साڻस	साणु.नि. न for हुननि साणु साڻस

Affixed to खे **کي**, 'to'

खेसि सि for हुन खे कै	खेनि नि for हुननि खे कै
--	--

Affixed to उते **آتي**, 'upon'.

उतिसि सि	for हुन उते आति	उतिनि नि	for हुननि उते आति
उतिहिसि सि		उतिहिनि नि	

Affixed to खां **کان**, 'from'

खांसि सि	for हुन खां कान	खानि नि	for हुननि खां कान
खांउंसि सि		खांउंनि नि	

Affixed to declinable preposition سنڌو سڌو, 'of'

سڌوسِي سنڌِي	for هُن سڌو ¹ هُن سنڌو	سڌسِي سنڌِي	for هُن سڌو هُن سنڌو
سڌوسِي سنڌِي	for هُن سڌِي هُن سنڌِي	سڌسِي سنڌِي	for هُن سڌِي هُن سنڌِي
سڌسِي سنڌِي	for هُن سڌا هُن سنڌا	سڌنيسِي سنڌِي	for هُن سڌن هُن سنڌن
سڌوسِي سنڌِي	for هُن سڌ هُن سنڌون	سڌنيسِي سنڌِي	for هُن سڌن هُن سنڌن

107. the pronouns are never affixed to the genitive preposition جو 'of' and to many of the other prepositions only the 3rd Personal Pronouns will be ever found subjoined².

¹ except in poetry, سڌو سنڌو, is rarely used with a noun, or with a pronoun other than affixed as above. For the declension and use of this Preposition, See para. 166.

² Some do not shorten the final long vowel, saying سڌون سنڌو, not سڌن سنڌو, for هُن سڌو 'of them'. So also in the verbs, they use هُن سڌو سنڌو, not هُن سڌو سنڌو, for هُن سڌو سنڌو 'they met him', هُن سڌو سنڌو, not هُن سڌو سنڌو, for هُن سڌو سنڌو 'thou cast'; &c.

CHAPTER VII.

OF THE DIFFERENT KINDS OF VERBS

108. The Sindhi has Active, Passive, Neuter and Impersonal, Verbs and admits of a Causal formation to Active and Neuter Verbs, as in Hindustani. Verbs are generally modeled into each of these forms; as:

Neuter.	Active.	Passive.	Impersonal.	Causal
सङ्गु सङ्गु	साङ्गु सङ्गु	साङ्गु सङ्गु	सङ्गु थो सङ्गु थो	साङ्गु साङ्गु
To burn.	To burn.	To be burned.	It is being burned.	To cause to burn.

It possesses also two Auxilliary Verbs हुअण हुअण 'to be', 'to exist', थिअण थिअण 'to be', 'to become'.

109. The 2nd person singular Imperative of the Verb may be considered its root, on which all the other tenses are formed. In Neuter and Passive Verbs, it always terminates in उँ. In Active Verbs; when Causal, always in इँ. Of other Active Verbs, some take उँ, and some इँ; but much the greater number have the latter³. The infinitive is formed by changing उँ, and इँ, to अणु, or इणु⁴.

¹ The idiom of our language often makes it necessary to translate Sindhi Neuter Verbs as Passive; thus, हे सपु मू खाँ न थो मरे 'This snake cannot be killed by me'; तूँ उथे वँदै त हुन खाँ मरँदै 'कान मरँदै तूँ उथे वँदै' (instead of passive मारिबँ मारिबँ). 'if you go there, you will be killed by him.' In addition to the form for changing Neuter Verbs to Active given above in साङ्गु, the following examples will show some of the usual methods of forming them.

Neu.	Act.	Neu.	Act.
रङ्गणु रङ्गणु	रँधणु रँधणु To cook by boiling.	छिजणु छिजणु	छिजणु छिजणु To snap.
लमणु लमणु	लहणु लहणु To find.	जमणु जमणु	जणु जणु To bring forth
खाजणु खाजणु	खाइणु खाइणु To eat	खामणु खामणु	खाइणु खाइणु To burn.
खजणु खजणु	खणु खणु To raise.	बझणु बझणु	बँधणु बँधणु To bind.
टटणु टटणु	टोडणु टोडणु To break	फटणु फटणु	फडणु फडणु To tear.
कुसणु कुसणु	कुहणु कुहणु To slaughter	दाबणु दाबणु	दडणु दडणु To satiate.

² The Causal also admits of a passive, as, साङ्गु साङ्गु, 'to be caused to be burned'. For rules for forming Causal Verbs see Para. 120 to 128. it may be here noticed that the final इणु is by many made अणु.

³ The irregular verbs छिअणु 'to give', and निअणु 'to take away', are exceptions; they have छेँ and नेँ. A list of Active Verbs whose roots terminate in उँ, will be found in the Appendix.

⁴ See Para: 143.

112. I shall now proceed to give the Auxiliary Verbs, in full, and examples of each of the others; after which in a separate chapter the Moods and Tenses shall be explained in detail.

AUXILIARY VERBS

The Defective Verb हुअणु हुँ, 'to be' 'to exist'

INDICATIVE MOOD.

1st. Present: 'Am'.

Persons.	Singular.		Persons.	Plural.	
	Mas. Gen	Fem. Gen		Mas. Gen	Fem. Gen
आँकँ आँकँ	आँकँ आँकँ	Same as Mas.	असीँ असीँ	आँकँ आँकँ	Same as Mas.
तूँ तूँ	आँकँ आँकँ		अहीँ अहीँ	आँकँ आँकँ	
हूँ हूँ	आँकँ आँकँ		हूँ हूँ	आँकँ आँकँ	

2nd Present 'Am'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	हुआँ थो हुँकँ थो	हुआँ थी हुँकँ थी	हुँथा हुँकँ था	हुँथ्युं हुँकँ थ्युं
2.	हुँकँ थो हुँकँ थो	हुँकँ थी हुँकँ थी	हुँओ था हुँकँ था	हुँओ थ्युं हुँकँ थ्युं
3.	हुए थो हुँकँ थो	हुए थी हुँकँ थी	हुअनि था हुँकँ था	हुअमि थ्युं हुँकँ थ्युं

Present Habitual

'Am', or 'Am wont to be'.

1.	हुँदो आँकँ हुँदो आँकँ	हुँदी आँकँ हुँदी आँकँ	हुँदा आँकँ हुँदा आँकँ	हुँयुं आँकँ हुँयुं आँकँ
2.	हुँदो आँकँ हुँदो आँकँ	हुँदी आँकँ हुँदी आँकँ	हुँदा आँकँ हुँदा आँकँ	हुँयुं आँकँ हुँयुं आँकँ
3.	हुँदो आँकँ हुँदो आँकँ	हुँदी आँकँ हुँदी आँकँ	हुँदा आँकँ हुँदा आँकँ	हुँयुं आँकँ हुँयुं आँकँ

¹ Also in Lar आँकँ आँकँ; as also 1st per: plu: आँकँ आँकँ, and 2nd per: plu: आँकँ आँकँ.

² Or by some आँकँ आँकँ.

³ Or sometimes आँकँ आँकँ.

⁴ or by Some हुँकँ हुँकँ

⁵ or आँकँ आँकँ

1st. Preterite Imperfect

‘Was’, or ‘was in the habit of being’.

1.	هَندو هوسِ هَندو هوسِ	هَندِي هُوسِ هَندِي هُوسِ	هَندا هُاَسِي ¹ هَندا هُاَسِي	هَندِي هُوسِي هَندِي هُوسِي
2.	هَندو هُورِ هَندو هُورِ	هَندِي هُورِ هَندِي هُورِ	هَندا هِ , or هُاِ هَندا هِ or هُاِ	هَندِي هُورِ هَندِي هُورِ
3.	هَندو هِ هَندو هِ	هَندِي هِ هَندِي هِ	هَندا هُاِ ² هَندا هُاِ	هَندِي هُورِ هَندِي هُورِ

2nd. Preterite Imperfect.

‘Was’, or ‘was in the habit of being’

1.	هوسِ يِ هوسِ يِ	هوسِ يِ هوسِ يِ	هَندا يِ هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ
2.	هَورِ يِ هَورِ يِ	هَورِ يِ هَورِ يِ	هَندا يِ , or هَندا يِ هَندا يِ or هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ
3.	هَندِ يِ هَندِ يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ	هَندا يِ هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ

Preterite

‘Was’ or ‘had been’

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	هوسِ هوسِ	هوسِ هوسِ	هَندا يِ or هَندا يِ هَندا يِ or هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ
2.	هَورِ هَورِ	هَورِ هَورِ	هَندا يِ or هَندا يِ هَندا يِ or هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ
3.	هَندِ or هَندا يِ هَندِ or هَندا يِ	هَندِي , or هَندِي هَندِي , or هَندِي	هَندا يِ , or هَندا يِ هَندا يِ , or هَندا يِ	هَندِي يِ هَندِي يِ

¹ or هَندا يِ , and also هَندا يِ or هَندا يِ in all cases given hereafter where the 1st person plural ends in يِ , may be also used instead of it. The latter though the more pure Sindhi, is not so much used as يِ , except in Lar. To the north too يِ is by many made يِ .

² or هَندِي

³ or هَندا يِ

Future
'Will be'¹

1.	هُونديسِي ھوندسي	ھوندسيسِي ھوندسي	ھونداسِي ھونداسِي	ھوندسيسِي ھوندسي
2.	ھوندِي ھوندِي	ھوندِي ھوندِي	ھوندِي or ھوندِي ھوندو يا ھوندو	ھوندِي ھوندِي
3.	ھوندو ھوندو	ھندي ھندي	ھندا ھندا	ھنديون ھنديون

IMPERATIVE MOOD.

هوند، or هوندو، be thou', هوندو، or هوندو، 'be you'.

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

هوندي، 'be thou', هوندو، 'be you'.

POTENTIAL MOOD.

Present Tense.

'May be'.

1.	هُونان، or هونان	Same as Mas.	هُونان، or هونان	Same as Mas.
2.	هُونان، or هونان		هُونان، or هونان	
3.	هُونان، or هونان		هُونان، or هونان	

SUBJUNCTIVE MOOD.

Preterite.

'If I had been'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو
2.	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو or ھوندو	هُونان ھوندو or ھوندو
3.	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو	هُونان ھوندو

¹ This tense is also used often to express doubt, in both past and present; as, ڪٿان تون هتي هتي؟ 'Where you there yesterday?' I may have been'; तरारि ڪٿي آهي؟ 'Where is sword? It may be in the store room.'

² Or هونان

³ Or هونان

⁴ Or هونان، and so on throughout the persons.

⁵ Or هونان

INFINITIVE MOOD.

Infinitive	هُوَ اَڻ ٿيڻ 'to be'.
Gerund	هُوَ اَڻ ٿيڻو 'to be', 'being', 'about to be'.

PARTICIPLES

Present.	هُوَ اَڻ ٿيڻو 'being'
Past.	هُوَ اَڻ ٿيڻو، هُئِ اَڻ ٿيڻو 'been'.

113. ٿيڻو 'to be', 'become'.

INDICATIVE MOOD.

Present Tense.

'Am becoming'.

1.	ٿيڻو ٿو ٿيڻو ٿو	ٿيڻو ٿي ٿيڻو ٿي	ٿيڻو ٿا ٿيڻو ٿا	ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو
2.	ٿيڻو ٿو ٿيڻو ٿو	ٿيڻو ٿي ٿيڻو ٿي	ٿيڻو ٿا ٿيڻو ٿا	ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو
3.	ٿيڻو ٿو ٿيڻو ٿو	ٿيڻو ٿي ٿيڻو ٿي	ٿيڻو ٿا ٿيڻو ٿا	ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو ٿيڻو

Present Habitual

'Am in the habit of becoming'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ٿيڻو آهيان ٿيڻو آهيان	ٿيڻو آهيان ٿيڻو آهيان	ٿيڻو آهيون ٿيڻو آهيون	ٿيڻو آهيون ٿيڻو آهيون
2.	ٿيڻو آهين ٿيڻو آهين	ٿيڻو آهين ٿيڻو آهين	ٿيڻو آهين ٿيڻو آهين	ٿيڻو آهين ٿيڻو آهين
3.	ٿيڻو آهي ٿيڻو آهي	ٿيڻو آهي ٿيڻو آهي	ٿيڻو آهن ٿيڻو آهن	ٿيڻو آهن ٿيڻو آهن

¹ or ٿيڻو

² or ٿيڻو. Either a long or short I may be used with the initial consonant throughout the inflections of this verb. I have, however, only given one form, that which seemed the most common, in the different tenses.

³ Or ٿيڻو

⁴ or ٿيڻو

⁵ Or ٿيڻو. In future I Shall not think it necessary to repeat these double form of the Auxiliaries. They can be found by a reference to the table of the Auxiliary itself.

1st. Preterite Imperfect

'was becoming'

1.	يَٻڌو هوسو يَٻڌو هوسو	هوسو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
2.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
3.	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو

2nd Preterite Imperfect.

'Was becoming'.

1.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
2.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
3.	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو

Simple Preterite

'Become'.

1.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
2.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
3.	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو

Compound Preterite.

'Have become'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو
2.	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو
3.	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو	يَٻڌو آهڻ هوسو هوسو

Pluperfect.

'Had become'.

1.	هوسو هوسو	هوسو هوسو	هوسو هوسو	هوسو هوسو
2.	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو	يَٻڌو هوسو هوسو هوسو
3.	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو	يَٻڌو هو هوسو هوسو

FUTURE

‘Shall or will become’.

1.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس
2.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس or ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس
3.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس

IMPERATIVE MOOD

ٿيڻديس، ‘become thou’, ٿيڻديس ‘become you’

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

ٿيڻديس ٿيڻديس، ٿيڻديس ٿيڻديس

POTENTIAL MOOD.

Present.

‘May become’.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ٿيڻديس ٿيڻديس	Same as Masculine	ٿيڻديس ٿيڻديس	Same as Masculine
2.	ٿيڻديس ٿيڻديس		ٿيڻديس ٿيڻديس	
3.	ٿيڻديس ٿيڻديس		ٿيڻديس ٿيڻديس	

Preterite Imperfect.

‘May have been becoming’.

1.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس
2.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس or ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس
3.	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس	ٿيڻديس ٿيڻديس

¹ ٿيڻديس ٿيڻديس

² or ٿيڻديس ٿيڻديس

³ or ٿيڻديس ٿيڻديس

Preterite.

'May have become'

1.	يٿو هوندسي ٿيو هوندسي	هوندسي	يٿا هوندا سي	ٿيون هونديون سين
2.	يٿو هوندسي ٿيو هوندين	هوندين	يٿا هوندو or هوندي ٿيا هوندو يا هوندي	هونديون
3.	يٿو هوندو ٿيو هوندو	ٿي هوندي	يٿا هوندا ٿيا هوندا	ٿيون هونديون

SUBJUNCTIVE MOOD.

Imperfect.

'If I were becoming'

1.	ٿيڻو هئان ٿيندو هئان	ٿيندي هئان	ٿيندا هئان	ٿينديون هون
2.	ٿيڻو هئان ٿيندو هئان	ٿيندي هئان	ٿيندا هئان	ٿينديون هون
3.	ٿيڻو هئان ٿيندو هئان	ٿيندي هئان	ٿيندا هئان	ٿينديون هون

PRETERITE.

'If I were', or 'had been'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	يٿو هئان ² ٿيو هئان	ٿي هئان	يٿا هئان	ٿيون هون
2.	هئان هئان	ٿي هئان	هئان هئان	هئان هئان
3.	يٿو هئان ٿيو هئان	ٿي هئان	يٿا هئان	ٿيون هون

INFINITIVE MOOD.

Infinitive.	يٿڻو 'to be', 'to become'.
Gerund.	يٿڻو 'to become', 'becoming', or 'about to become'.

¹ or هئان, which is inflected as in the Present Potential of هئان.

² or هئان, which is inflected as in the Present Potential of هئان.

PARTICIPLES.

Present.	ٻڌبو ٿو، 'becoming'.
Past.	ٻڌيو ٿو، 'having become'.
Past Conjunctive.	ٻڌي ڪري ٿو، 'having been'.

114. ACTIVE VERB.

مارڻ ٿو، 'to beat'.

INDICATIVE MOOD.

1st. Present Tense, 'beat', or 'am beating'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماري ٿو ماریان ٿو	ماری ٿي ماریان ٿي	ماري ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي
2.	ماری ٿو مارین ٿو	ماری ٿي مارین ٿي	ماری ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي
3.	ماري ٿو ماری ٿو	ماری ٿي ماری ٿي	مارین ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي

Present Habitual. 'Am or have been in the habit of beating.'

1.	ماری ٿو ماریون ٿو	ماری ٿي ماریون ٿي	ماری ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي
2.	ماری ٿو ماریون ٿو	ماری ٿي ماریون ٿي	ماری ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي
3.	ماری ٿو ماریون ٿو	ماری ٿي ماریون ٿي	ماری ٿا ماریون ٿا	ماری ٿي ماریون ٿي

¹ These Auxiliary Verbs have in some of their tenses an impersonal form after the manner of other intransitives; as, ڇو هتي هوندو. ت تڪڙو ڇو ڪم ڇڏيو ڇو ڪم ڇڏيو، 'if I be there, I will speak of your business' (literally 'if it be being there by me', your business will be spoken of); ڇڏي ٿو ڪم ڇڏيو، تڏي ٿو ڪم ڇڏيو، 'when I shall become a ruler, I will do justice' (literally, when a ruler shall become by me, justice shall be done). See Para. 111.

² Or ماري ٿو.

³ or ماري ٿو and all verbs which have ڏا، in the root, and form the present by the change of it to آ، (See Para. 145), take the short vowel آ، in the 3rd person plural, instead of ڏا، or ڏا؛ as ڏس ٿو، ڏس ٿو، 'I see'; ڏس ٿا، ڏس ٿا، 'they see', from ڏس ٿو، 'see'.

1st. Preterite Imperfect. 'was, have been, or had been, beating.'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماریدو ھوسو ماریدو ھوسو	ماریدی ھوسو ماریدی ھوسو	ماریدا ھوسو ماریدا ھوسو	ماریو ھوسو ماریو ھوسو
2.	ماریدو ھو ماریدو ھو	ماریدی ھو ماریدی ھو	ماریدا ھو ماریدا ھو	ماریو ھو ماریو ھو
3.	ماریدو ھو ماریدو ھو	ماریدی ھو ماریدی ھو	ماریدا ھو ماریدا ھو	ماریو ھو ماریو ھو

2nd. Preterite Imperfect.

'Was, have been, or had been beating.'

Agent Pronouns	With object in the Sing: Mas.	In the Sing: Fem.	In the Plu: Mas.	In the Plu: Fem.
مون تو ھو اسان اھان ھن	ماریو ٿي ماریو ٿي	ماری ٿي ماری ٿي	ماریو ٿي ماریو ٿي	ماریو ٿي ماریو ٿي

Simple Preterite.

ماریو 'Beat or did beat.'

Compound Preterite.

ماریو آھي 'Have beaten'.

Pluperfect.

ماریو ھو 'Have beaten or had beaten'.

Future: 'Shall or will beat'.

Person s.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماریدوسو ماریدوسو	ماریدوسو ماریدوسو	ماریداسو ماریداسو	ماریدوسو ماریدوسو
2.	ماریدو ماریدو	ماریدی ماریدی	ماریدو ماریدو	ماریو ماریو
3.	ماریدو ماریدو	ماریدی ماریدی	ماریدا ماریدا	ماریو ماریو

¹ For explanation of the manner in which this and the other past tenses are used, see Para: 148. They take the gender and number of the object, remaining always in the 3rd person.

² Some of the hill people use ماریدو ھو, and ماریدی ھو for ماریدوسو ھو, and ماریو ھو.

IMPERATIVE MOOD.

मारि مارو 'Beat thou', ماريو¹ 'Beat you'.

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

मारيجي² مارو 'Beat thou'. مارجو³ 'Beat you'.

POTENTIAL MOOD.

Present: 'May or might beat'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मारوڻ ماروڻ	Same as Mas.	ماروڻ ماريوڻ	Same as mas.
2.	ماروڻ ماريوڻ		ماروڻ ماريوڻ	
3.	ماروڻ ماريوڻ		ماروڻ ماريوڻ	

Preterite Imperfect 'May, or might, have been beating.'

1.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ
2.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ
3.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ

PRETERITE.

ماروڻ ماروڻ 'May have beaten'.

SUBJECTIVE MOOD.

Imperfect: 'If I were, or have been, beaten'.

1.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ
2.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ
3.	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ	ماروڻ ماروڻ ماروڻ ماروڻ

¹ or by some ماريوڻ

² Or some ماريوڻ

³ or by some ماريوڻ

⁴ or ماريوڻ

⁵ See note to present indicative.

Preterite.

मार्यो हुए मاريو هئي, or هجي هجي, 'If I did beat, or had beaten'.¹

INFINITIVE MOOD.

Infinitive	मारڻو مارو, 'To beat'.
Gerund	ماريمو مارو, 'To beat', 'beating' ²

PARTICIPLES

Present.	ماريندو ماريڻو, 'Beating'	
Preterite ³ .	ماريو ماريو	'Beaten', or 'being beaten'.
	ماريل ماريل	
Past Conjunctive	ماري ماري ماري ڪري ماري ڪري مارجي مارجي ماريو ماريو ماريون ماريون	'Having beaten'.

115. Passive Verbs.

مارجڻو مارجي, 'To be beaten'

INDICATIVE MOOD

Present Tense, 'Am being beaten'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	مارجي ٿو مارجان ٿو	مارجي ٿي مارجان ٿي	مارجي ٿا مارجون ٿا	مارجي ٿي مارجون ٿي
2.	مارجي ٿو مارجين ٿو	مارجي ٿي مارجين ٿي	مارجي ٿا مارجون ٿا	مارجي ٿي مارجون ٿي
3.	مارجي ٿو مارجي ٿو	مارجي ٿي مارجي ٿي	مارجي ٿا مارجون ٿا	مارجي ٿي مارجون ٿي

¹ A Subjunctive Preterite is also formed by affixing the particle **هه** to persons of the Present Potential; as, **جي آڻ هه ڏيسا هه, ت چوا هه ت چوان هه, ت ڏسان هه, ت چوان هه** 'if I had seen him, I would have mentioned it'; as also to the above Preterite; thus **جي مون ڪيو هه, جي مون ڪيو هه** 'if I had done this, I would have acknowledged it'.

² See note to Para: 143.

³ This more properly belongs to the Passive Verb.

⁴ Or مارجي مارجي

⁵ Or مارجي مارجي

Present Habitual. 'Am, or have been, in the habit of being beaten'.

1.	मारिबो आंखां मारिबो आंखां	मारिबी आंखां मारिबी आंखां	मारिबा आंखूं मारिबा आंखूं	मारिब्यूं आंखूं मारिब्यूं आंखूं
2.	मारिबो आंही मारिबो आंही	मारिबी आंही मारिबी आंही	मारिबा आंखो मारिबा आंखो	मारिब्यूं आंखो मारिब्यूं आंखो
3.	मारिबो आहे मारिबो आहे	मारिबी आहे मारिबी आहे	मारिबा आंहीनि मारिबा आंहीनि	मारिब्यूं आंहीनि मारिब्यूं आंहीनि

1st Preterite Imperfect, 'Was being beaten'.

1.	मारिबो होसि मारिबो होसि	मारिबी हुयसि मारिबी हुयसि	मारिबा हुआसी मारिबा हुआसी	मारिब्यूं हुयूंसी मारिब्यूं हुयूंसी
2.	मारिबो हैं मारिबो हैं	मारिबी हुंईं मारिबी हुंईं	मारिबा हुआ मारिबा हुआ	मारिब्यूं हुयूं मारिब्यूं हुयूं
3.	मारिबो हो मारिबो हो	मारिबी हुईं मारिबी हुईं	मारिबा हुआ मारिबा हुआ	मारिब्यूं हुयूं मारिब्यूं हुयूं

2nd Preterite Imperfect, 'Was being beaten'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मार्यूसि थे मार्यूसि थे	मार्यूसि थे मार्यूसि थे	मार्यासीं थे मार्यासीं थे	मार्यूसीं थे मार्यूसीं थे
2.	मार्यां थे मार्यां थे	मारिंईं थे मारिंईं थे	मार्युं थे मार्युं थे	मार्युं थे मार्युं थे
3.	मार्यां थे मार्यां थे	मारीं थे मारीं थे	मार्यां थे मार्यां थे	मार्युं थे मार्युं थे

Simple Preterite, 'Was beaten'.

1.	मार्यूसि मार्यूसि	मार्यूसि मार्यूसि	मार्यासीं मार्यासीं	मार्यूसीं मार्यूसीं
2.	मार्युं मार्युं	मारिंईं मारिंईं	मार्युं मार्युं	मार्युं मार्युं
3.	मार्यां मार्यां	मारीं मारीं	मार्यां मार्यां	मार्युं मार्युं

Compound Preterite, 'Have been beaten'.

1.	मार्यां आंखां मार्यां आंखां	मारीं आंखां मारीं आंखां	मार्यां आंखूं मार्यां आंखूं	मार्युं आंखूं मार्युं आंखूं
2.	मार्यां आंही मार्यां आंही	मारीं आंही मारीं आंही	मार्यां आंखो मार्यां आंखो	मार्युं आंखो मार्युं आंखो
3.	मार्यां आहे मार्यां आहे	मारीं आहे मारीं आहे	मार्यां आंहीनि मार्यां आंहीनि	मार्युं आंहीनि मार्युं आंहीनि

Pluperfect. 'Had been beaten'

1.	मार्यो होसि मारو هوس	ماری हुसि ماری هوس	मार्या हुआसी मारया هوتاسिन	मार्य हुयूसी मारय هوتसिन
2.	मार्या हुँए मारयो हुँए	मारी हुँई मारी हुँई	मार्या हुआ मारयो हुआ	मार्य हुयू मारय हुयू
3.	मार्यो हो मारो हो	मारी हुई मारी हुई	मार्या हुआ मारया हुआ	मार्य हुयू मारय हुयू

Future. 'Shall or will be beaten'.

Persons	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मारिबुसि मारियोसिन	मारिव्यसि मारियसिन	मारिबासी मारियसिन	मारिव्यसी मारियसिन
2.	मारिबें मारियो	मारिबिअें मारियो	मारिबोबाँ मारियो	मारिव्यें मारियो
3.	मारिबो मारियो	मारिबी मारियो	मारिबा मारियो	मारिव्यें मारियो

IMPERATIVE MOOD.

मारुं 'Be thou beaten'. मारुं 'Be you beaten'.

POTENTIAL MOOD.

Present. 'May or might be beaten'.

1.	मारुं मारुं	Same as Mas	मारुं मारुं	Same as Mas.
2.	मारुं मारुं		मारुं मारुं	
3.	मारुं मारुं		मारुं मारुं	

Preterite Imperfect. 'May have been being beaten'

1.	मारिबो हुंदुसि मारियो हुंदुसि	मारिबी हुंसि मारियो हुंसि	मारिबा हुंदसी मारियो हुंदसिन	मारिव्यें हुंसुसी मारियो हुंदसिन
2.	मारिबो हुँदें मारियो हुँदें	मारिबी हुँदुअें मारियो हुँदुअें	मारिबा हुँदो मारियो हुँदो	मारिव्यें हुँदु मारियो हुँदु
3.	मारिबो हुँदो मारियो हुँदो	मारिबी हुँदी मारियो हुँदी	मारिबा हुँद मारियो हुँद	मारिव्यें हुँदु मारियो हुँदु

Preterite. 'May have been beaten.'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मार्यो हुंदुसि मारियो हुंदुसि	मारी हुंसि मारियो हुंसि	मारया हुंदसी मारियो हुंदसिन	मार्य हुंसुसी मारियो हुंदसिन
2.	मार्यो हुँदें मारियो हुँदें	मारी हुँदुअें मारियो हुँदुअें	मारया हुंदो मारियो हुंदो	मार्य हुँदु मारियो हुंदु
3.	मार्यो हुंदो मारियो हुंदो	मारी हुंदी मारियो हुंदी	मारया हुंद मारियो हुंद	मार्य हुँदु मारियो हुंदु

¹ or मारुं

SUBJUNCTIVE MOOD.

Imperfect. 'If I were being beaten.'

1.	मारिबो हुआ मारिबो हुआ	मारिबी हुआ मारिबी हुआ	मारिबा हु मारिबा हु	मारिव्य हु मारिव्य हु
2.	मारिबो हुई मारिबो हुई	मारिबी हुई मारिबी हुई	मारिबा हुआ मारिबा हुआ	मारिव्य हुआ मारिव्य हुआ
3.	मारिबो हुए मारिबो हुए	मारिबी हुए मारिबी हुए	मारिबा हुआनि मारिबा हुआनि	मारिव्य हुआनि मारिव्य हुआनि

Preterite. 'If I were, have been or had been beaten.'

1.	मार्यो हुआ मार्यो हुआ	मारि हुआ मारि हुआ	मार्यो हु मार्यो हु	मार्यो हु मार्यो हु
2.	मार्यो हुई मार्यो हुई	मारि हुई मारि हुई	मार्यो हुआ मार्यो हुआ	मार्यो हुआ मार्यो हुआ
3.	मार्यो हुए मार्यो हुए	मारि हुए मारि हुए	मार्यो हुआनि मार्यो हुआनि	मार्यो हुआनि मार्यो हुआनि

INFINITIVE MOOD.

Infinitive. मारजुनु 'To be beaten'.

PARTICIPLES

Present.	मारिबो मारिबो	'Being beaten'
Past.	मार्यो मार्यो मार्यो मार्यो	'Beaten.'
Past Conjunctive.	मारजी मारजी मारजी करे मारजी करे	'Having been beaten'

116. NEUTER VERBS.

डकणु 'To tremble'.

INDICATIVE MOOD.

Present. डकां थो² डकां I am trembling'.

Present Habitual.	डकंदो आहां डकंदो आहां	'I am in the habit of trembling.'
1 st Preterite Imperfect. 2. Preterite Imperfect.	डकंदो होसि डकंदो होसि डक्युसि थे डक्युसि थे	'I was, have been, or had been trembling.'
Simple Preterite.	डक्युसि डक्युसि	'I trembled'.
Compound Preterite.	डक्यो आहां डक्यो आहां	'I have trembled'
Pluperfect.	डक्यो होसि डक्यो होसि	'I trembled or had trembled.'
Future.	डकंदुसि डकंदुसि	'I shall or will tremble.'

¹ or हुजां, as before.

² The remaining persons are formed in the same manner as in the Active and Passive verbs already given.

IMPERATIVE MOOD.

Imperative. 2 nd Ditto.	ٺڪڻ ڏکڻ ٺڪڻجي ڏکڻ	'Tremble thou.'
---------------------------------------	----------------------	-----------------

POTENTIAL MOOD.

Present.	ٺڪان ڏکڻ	'I may tremble.'
Preterite Imperfect.	ٺڪندو هُئس ڏکندو هُئس	'I may have been trembling'.
Preterite.	ٺڪيو هُئس ڏکيو هُئس	'I may have trembled'.

SUBJUNCTIVE MOOD.

Present Habitual	ٺڪندو هُئا or هُڃا ڏکندو هُئا or هُڃا	'If I have been trembling.'
Preterite.	ٺڪيو هُئا or هُڃا ڏکيو هُئا or هُڃا	'If I trembled, did tremble, or had trembled.'

INFINITIVE MOOD.

Infinitive.	ٺڪڻ ڏکڻ	'To tremble.'
Gerund.	ٺڪڻو ڏکڻو	'To tremble', 'trembling', 'about to tremble'.

PARTICIPLES.

Present.	ٺڪندو ڏکڻو	'Trembling'.
Preterite.	ٺڪيو ڏکيو ٺڪيل ڏکيو	'Trembled'.
Past Conjunctive.	ٺڪي ڏکي ٺڪي ڪري ڏکي ٺڪڻو ڏکيو ٺڪيو ڏکيو ٺڪڻو ڏکيو	'Having trembled'.

117. IMPERSONAL VERBS.

INDICATIVE MOOD.

Present.	ٺڪڻي ٿو ڏکڻي	'It is trembled.'
Present Habitual.	ٺڪڻو آهي ڏکيو	'It is wont to be trembled'.
1 st . Preterite Imperfect.	ٺڪڻو هو ڏکيو	'It was being trembled'.
Future.	ٺڪڻو ڏکيو	'I shall or will be trembled'

POTENTIAL MOOD.

Present.	ٻڌڪي ٿي ٿي	'It may be trembled'.
Preterite Imperfect.	ٻڌڪو هوندو هوندو	'It may have been trembled.'

SUBJUNCTIVE MOOD.

Present Habitual. ٻڌڪو هجي ٿي or ٻڌجي ٿي, 'If it be trembled'.

118. Many verbs, considered by us neuter (chiefly those with which the noun, formed from the verb itself, may be used as an object), are in Sindhi esteemed both active and neuter, and take both forms in their past tenses; thus from ٻڌڻ ٻڌڻ, 'to bark', we have ڪٿي ٻڌڻ آهي, 'the dog barked' (object, a bark), or simply ڪٿو ٻڌڻ, 'to laugh', آڻ ٻڌڻ, 'to cry out', or مون ٻڌڻ, 'I laughed'; رڌڻ, 'to cry out', or مون رڌڻ, 'I cried out'.

119. ٻڌڻ, and many other neuter verbs, are used also in the passive form, though without any difference in signification; as, آڻ ٻڌڻ ۾ ٻڌڻ (for ٻڌڻ ۾ ٻڌڻ) ٿو, 'I am shivering in the cold, give me clothes'; مٿس ٻڌڻ ٿو, 'Too much water has fallen into the ink'; تون ٻڌڻ ڪم ڪندو, ت ٻڌڻ ڪم ڪندو, (for ٻڌڻ ڪم ڪندو), 'If I do your business, I shall be kept from my own.'

CASUAL VERBS.

120. These are declined after the same manner as other active verbs. They are formed from verbs active and neuter.
121. 1st. and most commonly, by lengthening the short vowel sound of آ, in the consonant preceding the final ڻ, to آڻ, and inserting

¹ سچڻ, 'to be able, too, often takes the active form when it has a transitive verb depending on it; as, مون هي ڪتاب ڪي نه پڙهي سچي, 'I could not read this book'. But آڻ سچي, may be also used.

इ¹ इ; as, वठणु वुठ, 'to take', वठाइणु वाठ, 'to cause to take'; वधणु वुध, 'to increase', वधाइणु वाध, 'to make increase.'

122. 2nd. But when that consonant is ड ङ, र ॠ, or ह ॡ, preceded by another mukto consonant the Causal is also sometimes formed by lengthening the अ ई, of this mukto consonant to आ औ; as, सडणु सुड, 'to burn away'; साडणु साड, 'to do'; कारणु कार, or कराइणु क्रा, 'to descend'; लाहणु लाह, 'to descend'.

123. 3rd. Or should इ ई, in the penultimate precede ड ङ or र ॠ, the causal is generally formed by lengthening that vowel to ए ऐ; as, चिडणु चिड, 'to be irritated', चेडणु चेड, 'to fall', केरणु केर, 'to be irritated'.

124. 4th. Where उ ऊ, precedes these consonants, it is lengthened to ओ औ; as, मुडणु मुड, 'to bend', मोडणु मोड, 'to crumble', भुरणु भुर, 'to crumble', भोरणु भोर. These last three rules, however, chiefly refer to formations from neuter verbs, and the Causal may then generally be translated as our active, and considered as such.

125. 5th. In such verbs as have the final अणु णु, preceded by an इ (५) इ, or उ (६) उ, अणु णु, is changed to आरणु णु; as, जिअणु जिअ, 'to live', जिआरणु जिआ, 'to wash', धुअणु धुअ, 'where ह ॡ intervenes, it retains the same place in the Causal; as, बिहणु बिह, 'to stand', बिहारणु बिहार.

126. 6th. Verbs ending in इणु णु, preceded by a mukto consonant have वाइणु वाइ, as, मइणु मइ, 'to measure', मवाइणु मवाइ.

127. 7th. When the termination is आइणु आइ, it for the causal, is changed to आराइणु आराइ; as, खाइणु खाइ, 'to eat', खाराइणु खाराइ. This, too,

¹ Or अ ई, as pronounced and written by many Muslamans; as, यठाणु यठा. Some, too, shorten this to यठाणु यठा.

² But लहणु लह, 'to find', has causal लहाइणु लहाइ, 'to read', has पाहणु पाह, or पाहाइणु पाहाइ.

³ चेडाइणु चेडाइ, and केराइणु केराइ, are also used.

⁴ मयणु मय, and मवणु मव, are also however, used by many instead of मइणु मइ.

⁵ I have before mentioned that the penultimate इ ई, in these verbs is by many Musalmans made अ ई.

will be found the more usual mode of forming a second causal which most verbs admit of; as, **खाराइणु कारائँ**, 'to cause (another) to make (another) eat;' also **धाइणु डारائँ**, 'to suck (the breast)',

		1 st . Causal.	2 nd . Causal.
सुम्हणु सुम्हँ	To sleep	सुम्हारणु सुम्हारँ	सुम्हारइणु सुम्हारैँ
सिखणु सिखँ	To learn	सेखारणु सेखारँ	सेखारइणु सेखारैँ
डिजणु डेजँ	To Fear	डेजारणु डेजारँ	डेजारइणु डेजारैँ
वजणु वजँ	To go	विजाइणु विजाँ	विजाइणु विजाँ
उथणु अँ	To get up	उथारणु उथारँ	उथारइणु उथारैँ
विसरणु विसरँ	To forget	विसारणु विसारँ	विसारइणु विसारैँ

धाराइणु डारैँ, 'to cause to suck' or 'to suckle'; and, **धाराराइणु डारारैँ**, 'to cause (another) to suckle'¹.

128. A few are irregular and can be brought under no general rule; as,

IRREGULAR VERBS.

129. The verbs **अचणु अचँ**, 'to come', **वजणु वजँ**, 'to go', **करणु करँ**, 'to do', **डिअणु डेअँ**, 'to give', and **निअणु निअँ**, 'to take away', are irregular in some of their tenses; thus.

130. **अचणु अचँ**, 'to come', has for its present part. **ईदो** **अचो** from which is derived the future **ईदुसि** **अचुसि**, the present habitual **ईदो आंआं** **अचो** **आंआं**, &c. For the 2nd person singular of the Imperative also, both **आउ** **आ**, and **अचु** **ह** are used, and for the past conj. participle both **अचे** **अचि**, and **अचो** **अचि**.

¹ As causal verbs have also a passive voice, we thus, commencing with the neuter, find eight forms for one verb.

1. **धापणु धापँ**, neu. To issue (milk from breast in sucking).
2. **धापिजणु धापिजँ**, neu. Pas. Or to give milk.
3. **धाइणु डारैँ**, act. To suck (the breast).
4. **धाइजणु डारैँ**, pas. To be sucked (the breast &c.).
5. **धाराइणु डारैँ**, caus. To cause to suck, or to suckle (a child).
6. **धाराइजणु डारैँ**, pas. To be suckled (a child), or caused to be sucked (the breast, milk, &c.).
7. **धाराराइणु डारैँ**, 2nd. Caus. To cause (another) to suckle (a child).
8. **धाराराइजणु डारैँ**, pas. To be caused (by another) to be suckled).

Many verbs admit of all these forms.

131. **وڃڻ** 'to go', has for its present past, **وڃندو** or **وڃندو**, or **وڃندو** from which is formed the future **وڃندس** or **وڃندس**, &c.
132. **ڪرڻ** 'to do', makes in the 3rd persons plural of its Present, Indicative and Potential, **ڪن** or **ڪن**, its Present part: is **ڪندو**, or **ڪندو**; from which is formed the future **ڪندس** or **ڪندس**, &c. The 2nd Imperative is **ڪج**, or **ڪج**, **ڪجڻ** 'to be done' has present part: **ڪبو**, or **ڪبو**, &c.
133. **ڏيڻ** 'to give', and **ڏيڻ** 'to take away', have for their present participles **ڏيندو**, and **ڏيندو**; from which are formed the futures **ڏيندس**, and **ڏيندس**, &c. Their 2nd persons sing: in the 1st Imperative Mood are **ڏي**, and **ڏي**, (for **ڏي**, and **ڏي**; from which however, the present tenses and the 2nd Imperative are formed regularly), and the past conjunctive participles are **ڏيڻ**, and **ڏيڻ**.
134. The regular forms of all of these will be, however, occasionally met with, especially, in Lower Sindh.
135. The past participles of many Sindhi verbs follow no fixed rule (See Para: 144). Those of the five verbs above given are, **آيو**, **ويو**, **ڪيو**, **ڏنو**, and **ڏنو**.

CHAPTER VIII.

OF THE MOODS.

136. In order to carry out my plan of illustrating Sindhi Etymology after as nearly possible the same manner as in English, I have divided the verbs into five Moods, the Indicative, Imperative, Potential, Subjunctive and Infinitive. These correspond with the same moods in an English verb, with the exception of the Potential, which is in Sindhi used in a restricted sense that requires a little explanation.
137. The POTENTIAL MOOD of an English verb implies possibility, liberty, power, will or obligation; but by the Potential in Sindhi possibility, liberty and will can only be expressed clearly, as in the following Sentences; **सुभाणे मिहु वसे, जा न वसे, परिह त वसंदो** سڀائي 'It may rain tomorrow, or it may not, but it certainly will the next day'; **हो आयो हूंदो, पर मूं खे खबर कान्हे** خبر کانہي پر مون کي 'He may have come, but I know nothing of it'; **खशी अथसि, त वजे** خوشي اٿس ته وڃي 'He may go, if he likes'; **आं हूंद वजा, पर हे थो झलेमि** آڻ هوند وڃان, پر هي ٿو جهليم 'I would go but he stops me.'
138. In order to express power, the verb **सघणु** सकڻ 'to be able', is generally used; thus, **आं हे कमु करे न थो सघां** ان هي ڪر ڪري نه ٿو سڃا 'I cannot do this business'; or it is shown, especially where mental ability is referred to, by, as in Hindustani, paraphrasing the Sentence with the verb 'to come'; thus, **तुहुंजी गालि मूं खे समुझ** में न थो अचे तेहिजि ڳاله مون کي سمجه ٿو نه ٿي 'I cannot understand what you say'; literally, 'your words do not come to me in understanding'. It is also expressed by using the passive and neuter verbs, thus **हे कमु मूं खां न थो थिए** هي ڪر مون کان نه ٿو ٿئي 'This business cannot be done by me'; **हे काठु मूं खां न थो खजे** هي ڪاڻ مون کان نه ٿو کجي 'This stick cannot be lifted by me.'
139. Obligation can be expressed either by using the passive **घुर्जणु** گهرجڻ 'to be required', with an infinitive as its nominative, as **छोकर** खे सिखणु घुर्जे चोकर کي 'the boy should learn', or

¹ To express the doubt more fully, the verb is often, as in Hindustani, repeated; as, **हकीम जे अचण खां अगु में मरे, त मरे** حڪيم جي اچڻ کان اڳ و مري, ته مري 'He may die before the doctor comes'

² See note to para. 143.

literally, 'it is needful for the boy to learn'. Or by employing the gerund with the auxiliary verb thus; **مُنْ هُنْ خَ مارِڻو هَ پر ن مارِيمِ** 'مون هن کي مارڻو هو پر نه ماريم' 'I should have beaten him, but I did not'.

- 140.** The Subjunctive mood has only two tenses peculiar to itself. They are formed from the present and past participles, compounded with the present potential of the auxiliary **هُوَ اَڻُ** and their use will be seen by the following examples. **جَ اَڻَ مارِبو هُئا، ت تو خَ چَوا** 'جي اَن مارِبو هُئا، ت تو کي چَوا؟' 'Were I being beaten, I would tell you; but when I am not beaten, why should I mention it?' **جَ اَڻَ ماري هُئا، ت داڻه ڪريان ڪريان** 'جي اَن ماري هُئا، ت داڻه ڪريان ڪريان' 'If I had been beaten, I would complain'. Any of the tenses of the Indicative and Potential moods may, however, be also used for the Subjunctive; as, **جَ ماريو ٿو سڀ خَ، ت ڀاڻو ٿو ڇيڻمِچ اُڏَ جَ ن ٿو ماريو، ت ڏُڻمِ ٿو** 'جي ماريان ٿو سڀ کي، ت ڀاڻو ٿو ڇيڻمِچ اُڏَ جَ ن ٿو ماريو، ت ڏُڻمِ ٿو' 'If I kill the snake, I commit a sin; and if I do not kill it, it bites me'; **جَ اَڻَ ڇُٽا، ت ٿورو مڙا مِجان** 'جي اَن ڇُٽا، ت ٿورو مڙا مِجان' 'if I get free, I shall be very grateful'; **جَ هُ ڀاڻيڻ مَن ن ترڏو هَ** (or **ن ٿي ترڏو ٿي**) 'جي هُ ڀاڻيڻ مَن ن ترڏو هَ' 'if he had not been swimming in the water, he would not have been drowned'; **جَ هُڏ هُ مڙي ٻر ڪريو ڪريو** (or **ن ڪريو ٿي**) 'جي هُڏ هُ مڙي ٻر ڪريو ڪريو' 'If he had not fallen on his head, he would not have died'; **جَ اَڻَ ڏٺو هوس، ت تو کي ڏٺو هوس** 'جي اَن ڏٺو هوس، ت تو کي ڏٺو هوس' 'If I had gone there, why should I not have seen you?'; **جَ اَڻَ ڪري سگهنس، ت ڪندس** 'جي اَن ڪري سگهنس، ت ڪندس' 'If I can do this, I will do it'; **توڙي صاحب چوي، ت به نه ڪندس** 'توڙي صاحب چوي، ت به نه ڪندس' 'I will not do it, though the Sahib should tell me'; **جَڪر هَ ڪم ڪري سگهنس، ت ڪندس** 'جيڪر هَ ڪم ڪري سگهنس، ت ڪندس' 'Could I have not done this business, I would have done it'; **جَ اَڻَ تونجي رات سَهان، ت ٻيو ڪم ڪري** 'جي اَن تونجي رات سَهان، ت ٻيو ڪم ڪري' 'If I might sleep one night at your door, I would ask for nothing else'. A past subjunctive, too, is often formed by adding **ها** which has no change for number, gender, or person, to the present

¹ The **اَڻُ** here is simply emphatic.

potential, thus; **जे कडिहीं दिन खे पाणी न पिआरीं हा, त मरी वजे**
हा **جي ڪنهن ڏين ڪي پاڻي نه پيارين ها، ته مري وڃي ها** 'If you had not
 given him water, he would have died'¹.

141. I have multiplied examples in order that the learner may see from them the different methods by which the Subjunctive Mood is represented, and also in what way our pluperfect potential, 'would have', is expressed when following a Subjunctive in the second clause of a sentence.

OF THE TENSES

142. The root of all Sindhi verbs is, as was mentioned before², the second person singular of the Imperative, which always ends in either **ڙ** or **ا** from this the other parts of the verb are formed by regular rules, which I shall now proceed to explain, pointing out at the same time the power of each of these parts. I commence with the Infinitive Mood and the Participles, as the latter are used in forming some of the tenses.

143. **THE INFINITIVE** is formed by changing the **ڙ** or **ا** of the root to **ڻ**; as **ڇڪڻ** **ڇڪڻ**, **ڇڪڻ** 'to pull'; **ڇڏڻ** **ڇڏڻ**, **ڇڏڻ** 'to cast'; but where these final vowels of the Imperative are preceded by **آ** or the former of them by **او** or a *mukto* consonant, the infinitive termination becomes **ڻ** as, **ڪراڻ** **ڪراڻ**, **ڪراڻ** 'to cause to do'; **خاڻ** **خاڻ**, **خاڻ** 'to eat'; **موڙڻ** **موڙڻ**, **موڙڻ** 'to ruffle'; **مڙڻ** **مڙڻ**, **مڙڻ** 'to measure'³. The Gerund changes the **ڻ** or **ڻ** of the Infinitive to **ڻو** or if **ڻ** be preceded by a vowel, also to **ڻو**⁴ as, **ڇوڙڻو** **ڇوڙڻو** 'to wash', **ڇوڙڻو** or **ڇوڙڻو**. The

¹ See note to Subjunctive Mood Active Voice. Para. 114.

² See para: 109.

³ The **ا** of **ڻ** is here absorbed in the silent consonant preceding it, which then becomes *mukto*, See before Para: 12.

⁴ Many, however, make this too **ڻ** using **ڪراڻڻ**, etc. If **ا** in the root follows a *mukto* consonant the infinitive has **ڻ** as

⁵ If **ا** in the root follows a *mukto* consonant the infinitive has **ڻ** as, **چڙڻ** **چڙڻ** 'to say'; and roots in **ا** having the long vowel **او**, **ا**, and **ا**, in their penultimates, shorten these vowel in the infinitive to **ا** and **ا**, as **ڇوڙڻ** **ڇوڙڻ** 'to wash'; **ڇوڙڻ** **ڇوڙڻ** 'to string (beads)'; **ڇوڙڻ** **ڇوڙڻ** 'to drink'. In Southern Sindh many change **ڇوڙڻ** to **ڇوڙڻ** as, **ڇوڙڻ** for **ڇوڙڻ** 'to cry'; **ڇوڙڻ** for **ڇوڙڻ** 'to fall'.

⁶ If the penultimate vowel be **ا**, the Gerund has only **ڻو** as, **ڇوڙڻو** from **ڇوڙڻو** 'to be'.

infinitive is often, as in Hindustani used as a verbal noun, and is then declined as of the 6th, declension; as, **ٻڙي درياھ ۾ اٽڪي** 'The boat upset in crossing the river'. It is used with other verbs thus; **هه ڪم ڪرڻ ويو آهي** 'He has gone to do work : ' **هه ڪم ڪرڻ پئسا ڏيڻو آهي** 'He is now waiting to give the money', thus taking simply the oblique form of the verbal nouns, **ڪرڻ** and **ڏيڻ**.

144. To form the present participle of transitive and neuter verbs the **ڙ** of the root, where it so ends, is made **ڙدو**; and **ڙ** where it has that termination, **ڙدو**: passive have **ڙبو**. The past participle changes both **ڙ** and **ڙ** to **يو** or **يل** but many are formed irregularly.⁵ These all admit of gender, number and case, as adjectives¹.

¹ In the tables of the verbs, I have entered the Gerund with the active voice, because it can be more freely translated into English actively; but it has properly a passive signification, and, like the past tenses of active verbs, agrees with the object in the Nominative; or where the attached, is used impersonally; thus **هي ڪپڙو مون ڪي ڏيڻو آهي** 'this sheet to me is to be washed'. Or, 'I must wash this sheet'; **هن ڪپڙي ڪي مون ڏيڻو آهي** 'it is to be washed to this cloth by me', or 'I must wash this cloth'; **هن ڪي مارڻو مون چيو** 'he was ordered by me for him to be beaten (or I ordered him a beating); why have you let him go? **تو ڪي ڏهه روپيا مون ڏيڻو آهي** 'you owe me ten rupees'. It often, as in the second and last examples above given, puts the agent into the agent case, especially where the object is governed by **ڪي**.

² **درياھ ۾ اٽڪي** is here in the oblique because the prep: **ڇا** is understood after it.

³ But where **آ** precedes **ڙ** of the root the present participle has **ڙدو**; as **ڪاڌ ڪاڌو**, 'eat' **ڪاڌو**. The same irregularities which are mentioned in note to Para: 136, as occurring in deriving the infinitive form certain roots ending in **ڙ** take place also in forming this participle from them.

⁴ The following examples shew the different modes in which the present participle is used. **هي ڇا ڇا ڪري رهي آهي** 'the woman weeps as she goes along'; **ڇا ڇا ڪري رهي آهي** 'I saw the woman beating the child'; **هن ڪي ڏيڻو آهي** 'Immediately on coming he got work'; **ڇوڪرو ڏيڻو آهي** 'When he grows up, his writing will be good'; **هه ماڻهو ماريو ويو آهي** 'I saw the man being killed.'

⁵ The following are a few of the most common of these. The second form, **يل** is not given; it can be obtained by changing the terminating **ڙ** of the first form to **يل**.

وڻ	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو
وڻ	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو
وڻ	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو
وڻ	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو
وڻ	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو	ڇوڪرو

The past conjunctive participle in its first form substitutes **ای** for **ا** of the root, when the root so terminates²; as, **کری کر** 'to do', **کری کرے** 'having done'; and **اے** for **ا** when it ends in that vowel; as, **دیسو دس** 'see', **دیسو دسی** 'having seen'; but passives and neuters in the passive form, take either **ای** or **او** as; **چڙجی چڙجی** or **چڙجی چڙجی** from **چڙجی چڙجی** 'be left'. For its second form it merely adds to these **کری کرے**; as, **دیسو کرے کرے** and for the last two it changes both **ا** and **ا** to **یو** or **یون** as, **کریو کریو** or **کریو کریون** and **دیسو دسیو** or **دیسو دسیون** thus having in the former of these the same formation as the past participle, when that is regular; but they must not be confounded together, as this is indeclinable, and does not follow the past participle in all its irregular formations³.

145. INDICATIVE MOODS, PRESENT. This tense is formed from the root of the verb, by changing **ا** where the root so terminates to **ان** and **ا** to **ان** and by adding **و** as, **مارو مارو** 'strike

دیسو دس	دیسو دس	دیسو دس	دیسو دس	دیسو دس	دیسو دس
لھو لھو	لھو لھو	پڙو پڙو	پڙو پڙو	مڙو مڙو	مڙو مڙو
لھو لھو	لھو لھو	پڙو پڙو	پڙو پڙو	مڙو مڙو	مڙو مڙو
فاسو فاسو	فاسو فاسو	اڙو اڙو	اڙو اڙو	کسو کسو	کسو کسو
اڙو اڙو	اڙو اڙو	وڙو وڙو	وڙو وڙو	کسو کسو	کسو کسو
اڙو اڙو	اڙو اڙو	وڙو وڙو	وڙو وڙو	کسو کسو	کسو کسو

¹ **دیسو دس** and **دیسو دس** have in the feminine **دسی** and **دسی**. Participles ending in **و** or **و**, make their feminine agreeably to Para: 54, and note attached thereto. The past participle is often used singly in the oblique; thus, **هه جال نه ڏٺو ڇڪڻ ٿيو** 'he fell in love on seeing the woman'.

² But roots already having **ای** in the penultimate merely drop the **ا** as, **پي پي** 'drink', **پی پی** and those with **او** in penultimate shorten it to **ا**; as, **پڙ پڙ** 'string (beads)' **پڙ پڙ** 'fall' has **پڙ پڙ** as well as **پڙ پڙ**.

³ In some cases the consonant preceding **ی** may be dropped as in the past participle; thus **هه هه** may be used for **هه هه** and **کریو کریو** or **کریو کریو** for **کریو کریو**. These last two forms of the past conjunctive are seldom used but with a present tense or imperative mood; as, **جال باهه ڏٺو ڏسو ٿي ره** 'The woman weeps, having seen the child in this state'; **هه جي ڳالهه ٻڌو ٻڌو** 'Having heard what he says, write it down.'

thou', मारयाँ थो 'मारयाँ 'I am striking'; किरु 'کر', 'fall thou', किराँ थो 'کران 'I fall'. The थो 'کر' may be either affixed or prefixed at pleasure, except where the verb begins a sentence, in which case it is never put first². This tense signifies as in English actions begun and not completed: but it cannot be used where our English verb has a future tense. Thus 'when I go there, I will send him to you', should be rendered with a future; in this way, जडिहीं आं हुते जेहेन आं हुते وينهي, ته هن کي تو وٽ منجنديسي वटि मुंजंदुसि, त हुन खे तो वटि मुंजंदुसि

* But such verbs as have irregularities in the formation of the infinitive (see before note to Para: 143) retain the same in the present tense, as **دُوشَ 'wash', دُوشَا يُو دُشَن** 'wash'; **چَختَ 'say', چَختَا يُو چَختَن** 'say'. The **و** may, however, be dropped in the 3rd per. sing. as **چَختَ يُو چَختَن** or **چَختَ يُو چَختَن**. Where **آ** precedes **د** in the root, the **آ** of the 1st person singular, becomes absorbed in it; as, **خَختَا يُو خَختَن** 'eat', **خَختَا يُو خَختَن**.

² It is often omitted in poetry; as

जानिबु जडिहीं थो अचे तडिहीं खामे एं पचे चखयाल
खेन्हे जिंअँ नचे

جانٻُ جڏهين ٿو اچي
تڏهين ڪامي ۽ ٻچي
ڪيال ڪينهي چئن نچي .

'When my lover comes, she (my rival) burns and is inflamed. The wretch dances like a play ball'.
The play-ball; a poem.

बुड़ंदे बुड़नि खे के हस्तिक हथ बिझनि
एड़ी लज, लतीफु चये, पसे साणु कखनि
हेकर कंधिअ कनि
नत साणउनि यत्रनि सीर में

پہنڊي ٻڌن کي ڪي هٿڪ هٿ وڃهن
اڏي لڄ، لطيف چوي، ٻسو ساڻ ڪڪڻ
هڪر ڪٽي، ڪڍي
نڌ ساڻن وڃن سِير ۾

"Some brave men in drowning, lay hold of tufts of dry grass. See, Latif bids you, what sense of honor these straws possess. They either bring them at once to shore, or go off with them in stream."

(The Shaha jo Risalo).

The **थो** is sometimes separated from the verb by other words, as in this verse:

दन्तु पहजे दिलिजी थोरोयोगान्तिहकरे
बाहरि बाफन निहारे, थोमनमें मचु बरे
मुंहजी तौहिं महबूष रे सह्य तां न सरे
अंदरि जीअ जरे
ठिरिह घिसामे कीनकी

دانه پنهجي ډل جي ٿو ويو ڳالهه ڪري
 ٻاهر ٻانڌ نه ٺڪري ٿو من ۾ مڃ پري
 منهنجي تنهن محبوب ري ساڻن تان نه سري
 اندر جيءَ جري
 وڙهه وسلي ڪينهنڪي

'The wise man weeping speaks the thoughts of his heart. The steam issues not forth, but in his mind a flame blazes. "Without this sweetheart I cannot exist for a moment. Within my soul there is a burning; the flame of separation quenches not"

The Tale of Kamsaina and Karupi.

149. In Passive and Neuter Verbs, the ओ or terminating the Past Participle becomes उसि اُسی to form the 1st person singular of the Simple Preterite, and by affixing to the Past Participle the Present Indicative of हुअणु هُنَّ. We have the Compound Preterite. These two Preterites answer to the English Imperfect (when it denotes past action complete), and Perfect, and may be translated as, 'I beat', 'did beat', or 'have beaten'. There is but little difference in the time referred to by each, but the Compound Preterite may be said to be more definite, and to restrict the time to recent past action. It is, also, more generally used where the Verb concludes the sentence; as, आं खुड तौ किर्युसि किरुसि 'I fell from the roof'; आं खुड तौ हाणे किर्या आंहां आंहीं किरु हाणि 'I have just now fallen from the roof'.
150. **THE PLUPERFECT:** This is formed by adding the Preterite of the Auxiliary हुअणु हُنَّ to the Past Participle. In Active Verbs it is used only in the 3rd person, and with the Agent in the Agent Case, in the same manner as the Preterite. It denotes remote past time, or that the period of which is defined and expressed, and answers to our English Pluperfect, or the Imperfect and Preterite where the sentence points out the time; as, आं संभिरां ते जडिहीं मीरनि कल्होइनि खे कढयो होयो कियो कियो 'I remember when the Mirs drove out the Kalhoras'; जडिहीं तूं हुते जल्लेन तोन हुति यो ह्येन, तहिन होइ तहिन 'When you went there, did you see the Kardar?' कल्ह आयो होसि आयो 'I came yesterday'; तुहुजे अघण खां अगे मूं काजिअ खे कोट्यो हो (हासि) 'I had called the Kazi before you came.'
151. **THE FUTURE** is formed from the present participle by changing for its 1st person singular the terminating ओ or to उसि اُسی, and in signification it corresponds exactly with our English 1st Future; as, सुभागे हुन खे डिआरे मोकलीदुसि मोकलीदुसि 'I shall dispatch him tomorrow'; हे कमु छो कयुइ? भायां यो मारिबें 'Why have you done this? I expect you will be beaten.'

152. **THE 2ND IMPERATIVE** of Active of Newer Verbs, which is formed by changing the **इ** or **उ** of the simple imperative or root to **इजि** for the singular, and **इजो** for the plural¹, differs in signification from the simple imperative by being restricted to grave and standing orders, or those in which immediateness or haste is not required.

153. **THE PRESENT POTENTIAL** is simply the Present Indicative without the **थो** attached. It is sometimes used as a Future; as, **हिति हुन खे कोट्यां कोनियं की**? 'Shall I call him here?'² It is also used in a Subjunctive sense³, and as a present habitual⁴, and might more correctly be styled and aorist.

154. It does not appear necessary to go over each of the Tenses of the other Moods. Their formation may be sufficiently seen from the models already given, and their signification by that shown in those models with each tense, and by the explanation given above in speaking of the Potential and Subjunctive Moods.

¹ If the penultimate syllable has already an **इ** or **ई** in it, the initial **इ** of **इजि** becomes absorbed, as **पीइ** drink, **पीजि**.

² Or as in these verses from the sacred meditations of Sami Megraj.

पेरु पुझी पाइ	पेरु पंहेन पाइ
मुअनि जे मजिलस में.	मुअनि जे मजिलस में.
अयी असकु अगम जी बेहदि झुदी बाहि.	अयी असकु अगम जी बेहदि झुदी बाहि.
जे तो खे प्यास पसण जी, त जिअंदे पाणु	जे तो खे प्यास पसण जी, त जिअंदे पाणु
जलाइ.	जलाइ.
चिंदा सम चुकइ.	चिंदा सम चुकइ.
त कर्नी खासो खिलियतो.	त कर्नी खासो खिलियतो.

'Consider well, and place thy feet in the assembly of those dead (to carnal affectionous). There is there fore you an interminably strong fire of inconceivable love. If thou thirst to see (God), then while yet alive consume the lusts of thy flesh. Lay aside all disquietude: they (the dead to the world) will then make of you a true familiar friend'.

पैंहेंजी पोख संगारि	पैंहेंजी पोख संगारि
प्राणी, पेहे ते चडइ.	प्राणी, पेहे ते चडइ.
खिमा खांभाणिअ सां वरई कस्यत झारि.	खिमा खांभाणिअ सां वरई कस्यत झारि.
हुई याहि वेसाह जी, सागी, भर्तु निवारि.	हुई याहि वेसाह जी, सागी, भर्तु निवारि.
त खण बेहदि बारि	त खण बेहदि बारि
अनभइ असुट अनाज जी.	अनभइ असुट अनाज जी.

'Mount, O living being, the raised platform, and guard thy field. With the sling of forbearance thou should drive off the birds of evil fancy. Oppose a fence of faith, Sami (says it), and keep out doubt. Thou wilt them bear off a boundless heap of grain that consumeth not away- the mental apprehension of the Deity'.

³ See Para. 140.

⁴ See note to Para. 146.

CHAPTER IX.

OF ADVERBS.

155. There are in Sindhi some Adverbs which can be reduced to no root in this tongue; as,

مس مس	With difficulty.	سدا سدا	Eternally
مس مسين		هائي هائي	Now
مسا مسان		پري پري	At a distance
نہي نہي	At last.	اچتو اچتو	Suddenly
هرهر هرهر	Certainly	هري هري	Gently
جاई جائي	Positively	هريان هريان	
اچا اچا	Till now.		

156. Others are derived from nouns, adjectives, pronouns, and verbs, or are formed by compounding these together.

From Nouns; as,

دھادي دھاوي	Daily from	دھاو دھاو	A day
تاريک تاريخ	Daily from	تاريک تاريخ	A date
اوڙڪ اوڙڪ	At last from	اوڙڪ اوڙڪ	The end
اندري اندر	Within from	اندري اندر	The inside
جور جور	Very from	جور جور	Strength
خڪسان خڪسان	Violently from	خڪم خڪم	An order
خڪم خڪم			
دلجو دلجو	Zealously from	دل دل	The mind

156. From Adjectives; as,

دھادي دھاوي	Firmly	from	دھاد دھاد	Strong
مٺيا مٺيا	Disagreeably	from	مٺو مٺو	Bad
چڱو چڱو	Well	from	چڱو چڱو	Good
دھري دھري	Gently	from	دھرو دھرو	Gentle

A list of those referring to place and time, formed from pronouns, will be found in para. 182.

158. From Verbs; as,

دري دري	Again	from	دري دري	To turn.
موٽي موٽي	Back	from	موٽي موٽي	To turn back

¹ This, and some others of the same kind, are nothing more than nouns governed by the affix-preposition اڳ. See note in page 21. اندري اندر and اوڙڪ اوڙڪ, too, given above, are simply nouns used as explained in para. 57.

जाणीवाणी जान्नी वाणी	Intentionally	From	जाणणु जाण्	To know.
जाणीवेणी जान्नी वेणी		from		

159. Compounded; as.

अजुसुधां सोदां Till now and सुधां सोदां Until	from	अजु हा	To-day
एसीताईं अइतानिं For so long and ताईं तानिं Until	from	एसी	So far
अजुसुबहें सुनिं In a day or two from and सुबहें (सुनिं) Tomorrow	from	अजु हा	To-day
जडिहीतडिहीं जनिं Constantly and तडिहीं तनिं Then	from	जडिहीं	When

160. Formed by reduplication; as,

महीनेसिमहीने مہینے سر مہینے	Monthly	from	महीनो مہینو	A month.
डिहोडिहु ڈیہون ڈیہون	Daily	from	डिहु ڈیہو	A day
भेरेभेरे پیری پیری	Constantly		भेरो पेरो	Time
मुखामुखी مکامک	Face to face	from	मुख مک	The face

161. Our English Adverbs, where derived from adjectives, are in Sindhi generally expressed by the adjective itself, as, **ह चिदो थो गाल्हाए** **ہر**

‘He speaks plainly’; or, using चिटो as an adjective, हु चिटो गाल्लि थो करे ‘He uses plain speech’. हिन खे मूं आगाटो चिओ हो ‘I told him before’. Some words, too, declined as adjectives cannot be used in connection with a Substantive, but seem to have a pure adverbial signification. They then, as with the adjectives in the examples given above, either agree with the noun the object or agent to the verb, or, especially where these are in any of the oblique cases, they remain uninflected; as, हिअ शइ सोधी रखु रू ‘شيء سوکھی رکھی’ or हिन शइ खे सोधो रखु रू ‘Lay this thing by safely’; हिअ हिन कम खे सिधी सिंकी (or सिधो) थो करे ‘شيء سوکھی رکھی’ (or ‘She does this business quickly’); हिअ मूरिंगो मोरुओ (or मूरिंगी) असां डे डिसेई नथी, त गाल्लहईदी छा? ‘اسان ڏي ڏسي ئي

¹ Though, as in these instances, both may be used with a feminine noun, the feminine termination could not be used with a masculine noun.

She does not even look at us, so is it likely she will talk? हिअ जाल चिकी आई 'This woman came late'. There is also in Sindhi a class of words formed from nouns by affixing आइतो, which may invariably be used either as adjectives or adverbs; as, महलाइतो 'seasonable' or 'at the proper time', from महल 'time'; हंघाइतो from हंघु 'in the proper place', जसाइतो from जसु 'fame', 'renown.'

162. The Negative Adverb न 'not' is generally prefixed to the verb with which it is used, or where that is formed by the aid of the auxiliary, the negative may be attached to the auxiliary itself. म 'not', is seldom used, except with the imperative mood. मतान 'not', 'forbid that', is found only with the present potential; as, हे कम तुं मतान कीरं करिं 'You must not do this thing'.

OF PREPOSITIONS.

163. Prepositions are, 1st. Simple, or such as are used singly with the nouns they govern. Of these the most common are:

जो	of.	وي	Without wanting.	ڈي ڪي	Towards,
سندو	of, belonging to.	سان	With, along with.	ڏهن ڪي	
ڪي	to.	ڪان		ڏهان ڪي	
مِ	in.	سَنُون	With, at the same as.	ڏهون ڪي	
منجه	in, inside.	سوڻو	Along with, accompanied by, up to, during.	ڏانهين ڪي	Till, up to.
ان		سوڻان		ڏانهون ڪي	
اون/ئون	from	تي	On, upon.	تائين ڪي	
اون		پر	On, with such a part downwards.	تائين ڪي	
انڌن/نڌن		لاڪون	From, till.	توڻي ڪي	
کان		ڪارو	In proportion to.	توڏي ڪي	
وت	near, with.				

¹ اُون is used generally by Hindoos, اَڏن or اُون by Musalmans. For the mode of using these see note in Page 21. آڪون is also with a like meaning affixed to nouns and adverbs of time: as راتاڪون 'since night'; ڪڏهينڪون 'since when?'

² ڪي, ڪي ڪن and ڪي ڪن are also used. These are apparently compounds of ڪي 'to' and the prepositions اُن, اُن ڪي &c. above.

164. 2nd. Those, with which **جی** the oblique form of **جو**, may be used between the preposition and the noun governed. Among these are:

سامھون		مٿي	Above, on top of.
سامھڻي	In front, before.	ويجهو	
سامھڻو		ويجهو	Near.
اڳي	Prior to before.	اوڙو	
مھڻدي		اوڙو	
رُوبرو	In presence of.	چوڌاري	Around, on all sides of.
		چوگرد	
پوءِ	After, behind.		
پُٺڻ		اوري	On this side of.
پٺڻ	Behind, in absence of.	پري	On that side of.
پڇاڻو	After, posterior to.	بدل	
اُتي	Upon	بدلون	
وچ	In the midst of.	بدل	In lieu of, for.
		اچي	
اندري	Inside	پارو	On the part of, for.
باھري	Outside.	پاران	
ھيٺ	Below, under.		
لاھ		بنا	
کان	On account of, for.	سواءِ	
واسطي		بغير	
ڪارڻ		ڌاري	Without, wanting.
رڳي	For the sake of.	ڌارو	
لڳي		ڌاران	
سڱي		باجھون	
خاطر	By reason of, for.	باجھ	
ڪري	By reason of, by means of.		
وڳھي	By reason of, from.		

165. With the greater part of these, the **جی** may be used or not used at pleasure. With some it is generally necessary, but with others it is rarely found. Some, as **اندري** (from **اندرو** 'the inside'),

اڳي and **پوءِ** especially when referring to time, often take **ڪن**, **کان** &c. Between them and the noun governed, instead of **جی** as, **تہڻ کان پوءِ آيو** 'after that he came'. **پري**, too, has sometimes these prepositions used with it.

² These, and others so terminating, have four forms, taking also **ڏن** and **ڏن** as their final vowels.

अइ ॱ and अइ ॱ to females. Of the others the most common are as follows:

Pleasure, commiseration.	आहा आ	Oh! Ah!	
Wonder, disappointment, sorrow.	हा हा		
Lamentation, distress.	होइ हो	Oh! Alas!	
Grief, regret.	हाइ हा हइ ह	Oh! Ah!	
Complaint, pain.	हुए हु	Oh!	
Pain.	आह आ		
Great pain, agony.	घोडाइ ॱ अलाइ ॱ	Oh God! Mercy!	
Commendation.	याह वा छाबसि (चाबस) अस्कु अ	Bravo! Well done!	
Reproach, ridicule.	ओहि ओ	Oh!	
Scorn, contumely	हेठि हे फिठि फ	Cursed! Despicable! Wretch!	
Disapprobation.	छि च छी च हइ ह	Fy, poop, pish.	
Aversion, disgust.	थू थू	Oh! How nasty!	
Assent, affirmation.	मरु म जीउ ज भली भ	Well, good.	
Dissent, negation.	खेरु (खैर) क खेरुई खेरु (खैर) क नी न	Not so, no.	
Desire	Affirmative	छाल (शाल) चाल	I wonder if, I hope.
	Negative	मताँ मतान	Would that! Forbid that!
Expectation.	मन म		
Uncertainty.	अलाजे अ निमाणा न		God knows.
Astonishment.	मारि म बले (बली) ब		Oh! Wonderful! Oh! How fine!

CHAPTER X.

OF DERIVATIVES AND COMPOUNDS.

171. These are very numerous, but it does not seem necessary to enter into much detail regarding them, I shall give merely some of the most common forms.

ABSTRACT NOUNS

172. FORMED FROM ADJECTIVES.

چڱائي چڱائي	Goodness	from چڱو چڱو Good.
اڇائي اڇائي	Whiteness	from اڇو اڇو White.
اڇاڻي اڇاڻي		
اڇاڻڻي اڇاڻڻي		
گرمي گرمي	Heat	from گرم گرم Warm.
ڏاهپ ڏاهپ	Wisdom	from ڏاڻو ڏاڻو Wise
گهٽتاءِ گهٽتاءِ	Deficiency	from گهٽ گهٽ Deficient.
گهٽتائي گهٽتائي		
گهٽتائي گهٽتائي		
ساڌائي ساڌائي	Sacred character from ساڌو ساڌو Pious.	
ساڌپائي ساڌپائي		
ساڌپي ساڌپي		
ساڌپو ساڌپو		
ساڌپڻ ساڌپڻ		
ساڌپڻو ساڌپڻو		
ساڌپڻو ساڌپڻو		

173. FORMED FROM OTHER NOUNS.

مُرسِي مُرسِي	Manliness	from مُرْسُ مُرْسُ A man.
ماڻهائي ماڻهائي	Humanity	from ماڻهو ماڻهو A human being.
ماڻهپو ماڻهپو		
ماڻهپائي ماڻهپائي		
ماڻهپڻو ماڻهپڻو		
ماڻهپڻو ماڻهپڻو		

174. FORMED FROM VERBS OR VERBAL ROOTS.

ڪٽ ڪٽ	Deducting	from ڪٽڻ ڪٽڻ	To deduct.
مٽ مٽ	Changing	from مٽڻ مٽڻ	To change
ويڙهڻ ويڙهڻ	Surrounding	from ويڙهڻ ويڙهڻ	To surround.
لاهُ لاهُ	Descending	from لاهڻ لاهڻ	To descend
چاڙهڻ چاڙهڻ	Increase	from چڙهڻ چڙهڻ	To rise
گهٽائڻ گهٽائڻ	Decrease	from گهٽڻ گهٽڻ	To lessen

ڦاڻي گهٽ				
ڦرڻو ڦرڻو	Filling	from	ڦرڻو ڦرڻو	To fill
ڦڻي ڦڻي	Expenditure	from	ڦڻي ڦڻي	To expend
ڦيڻي ڦيڻي	Being	from	ڦيڻي ڦيڻي	To be
ڦڻي ڦڻي	Cooking	from	ڦڻي ڦڻي	To cook
ڦڻي ڦڻي	Going	from	ڦڻي ڦڻي	To go
ڦيڻي ڦيڻي	Giving	from	ڦيڻي ڦيڻي	To give

The last two forms are found with all Verbs.

NOUNS OF AGENCY.

175. FORMED FROM NOUNS.

ڦرڻو ڦرڻو	A master of house	from	ڦرڻو ڦرڻو	A house.
ڦڻي ڦڻي	A keeper of buffaloes	from	ڦڻي ڦڻي	A buffalo
ڦڻي ڦڻي	A herdsman	from	ڦڻي ڦڻي	A herd of cattle.
ڦڻي ڦڻي	A goatherd	from	ڦڻي ڦڻي	a goat
ڦڻي ڦڻي	A camelherd	from	ڦڻي ڦڻي	A camel
ڦڻي ڦڻي	A gardener	from	ڦڻي ڦڻي	A garden
ڦڻي ڦڻي	A seller of vegetables	from	ڦڻي ڦڻي	Vegetables
ڦڻي ڦڻي	A seller of earthenware	from	ڦڻي ڦڻي	Earthenware
ڦڻي ڦڻي	A labourer	from	ڦڻي ڦڻي	Labor
ڦڻي ڦڻي	A complainant	from	ڦڻي ڦڻي	A complaint
ڦڻي ڦڻي	A friend	from	ڦڻي ڦڻي	Friendship
ڦڻي ڦڻي	A goldsmith	from	ڦڻي ڦڻي	Gold.
ڦڻي ڦڻي	A destroyer	from	ڦڻي ڦڻي	Injury
ڦڻي ڦڻي	An aider	from	ڦڻي ڦڻي	Aid
ڦڻي ڦڻي	A confectioner	from	ڦڻي ڦڻي	The sweetmeat
ڦڻي ڦڻي	A blacksmith	from	ڦڻي ڦڻي	iron

176. FORMED FROM VERBS.

ڦڻي ڦڻي	A writer	from	ڦڻي ڦڻي	To write.
ڦڻي ڦڻي	A giver	from	ڦڻي ڦڻي	To give
ڦڻي ڦڻي	A taker	from	ڦڻي ڦڻي	To take
ڦڻي ڦڻي	A doer	from	ڦڻي ڦڻي	To do
ڦڻي ڦڻي	A suiter	from	ڦڻي ڦڻي	To pull

भोलू ٻولڻ	A simpleton	from	भुलणु ٻڌڻ	To err
खाऊ ڪانڻ	A glutton	from	खाइणु ڪانڻ	To eat
डिअणवातु ڏيअण	A giver	from	डिअणु ڏيअ	To give
गाइकु ڳائڻ	A singer	from	गाइणु ڳائڻ	To sing
पीजारी ٻيجارو	A cleaner of cotton	from	पिजणु ٻيجڻ	To card cotton
वाढो वाढ	A carpenter	from	चढणु चढ	To cut
वेठलु ويٺ	A resident	from	विहणु वڃ	To reside.
रहाऊ रहा		from	रहणु रह	

The first four forms given here, of हारु हाउ, हारो हारो, वारो वारो and दडु दु follow generally from all verbs. The next, in which the termination is ऊ ऊ may be formed from all transitives, and some intransitives also.

177. DIMINUTIVES.

बेड़ी ٻيڙي	A boat	from	बेड़ी ٻيڙو	A large boat.
दरी دری	A window or small door	from	दरु در	A door.
मछी मछ	A fish	from	मछु मछ	A large fish.
पुटिडो पुत्र	A little son	from	पुट पु	A son.
धिमडी ڏيअ	A little daughter	from	धिउ (ڏيअ)	A daughter.
थोरिडो थورو	Very few	from	थورو थورو	Few
नन्दिडो ننڍو	Very small	from	नन्दि नन्दि	Small
थुल्हिडो ٿلهو	Thickish	from	थुल्हो ٿلهو	Thick.

This last form or Diminutive, terminating in डो उ may be used in general with all nouns and adjectives. Many adjectives admit of two other forms, also; thus, थोररो थورو or थोररिडो थورو, नन्दरो नन्दि or नन्दरिडो नन्दि, थुल्हेरो थुल्हे or थुल्हेरिडो थुल्हे. These are generally used for comparison with other objects, or to show more or less than what is wont or required. The first form should then be translated, 'less' or 'too little', 'smaller or too small'. The 2nd is a diminutive of this, and would signify 'somewhat too little', &c.

178. NEGATIVE AND OTHER PREFIXES

अण्डिठो अڏ	Unseen	from अण अ	and डिठो ڏ	Seen
अधर्मी अधرمي	Impious	from अ अ	and धर्मी धرمي	Pious
निर्दई नردني	Unmerciful	from नि न	and दया दया	Mercy
निभागो ٺاڳو	unfortunate	from नि न	and भाग भाग	Fortune

नाचडो नाचڙو	unwell	from ना ना	and चडो چڙو	Well
वेगुणो वेगुڻو	Ungrateful	from वे बे	and गुणु गुڻو	Right
नाहकु नाहڱو	Injustice	from ना ना	and हकु هڱو	Kindness
लाचारु لاچارو	Helpless	from ला ला	and चारो چارو	Remedy
नखदु नڪڙو	Unproductive	from न न	and खदु ڪڙو	Earning
मखदु मڪڙو		from म म		
रेकमो رڪمڙو	idle	from रे ري	and कमु ڪمڙو	Work

सु सु and कु कु are commonly prefixed, signifying 'good' and 'bad'; as सुपत्यो سُپتِيو 'honest'; कुपत्यो ڪُپتِيو 'dishonest', from पति पति honor. औ ओ or अय ओ is also prefixed to many words with same signification as कु कु; as, औतडु ओڙو or अवतडु ओڙو 'a bad landing place', from तडु ٿڙو 'a landing place'. The prefix स स signifies possession, as सपुदो سڀڙو 'one having a son'; सभागो सڀاڳو 'lucky'.

179. A series of nouns signifying 'expense of', or 'wagers for', are formed from Verbs, thus:

खणाणी ڪڙائي Expense for carrying from खणु ڪڙو 'To lift'.

चाराणी चارائي Expense of grazing from चारु ڇارڻ 'To graze'.

धुआरिणी धुआरि Wages for washing from धुअणु ڏुई 'To wash'.

180. PATRONYMICS are formed by affixing आणी آئي to the proper name, and are often used for subdividing tribes into families: as,

आडुआणी आडुआئي	The son or descendant	of आडु आڙو
सीतलाणी सीतला	Ditto	of सीतल सीतल
शहदादाणी शहदा	Ditto	of शहदा शहदा
बागाणी बाग	Ditto.	of बागो बाग

181. ADJECTIVES are formed in a great variety of ways.

वाणिको वाणि	Of a Hindoo	from वाण्यो वाणि	A Hindoo
हाणको हाण	Of the present time	from हाणे हाणि	Now
रातको रात	Of last night	from राति राति	Night
रातणो रातण			
डाडाणो डाडा	Of a father's father	from डाडो डाड	A paternal grandfather.
फकीराणो फकीर	Of a fukeer	from फकीर फकीर	A fukeer.
साखाइतो साख	Honorable	from साख साख	Honor

ڪارائتو ڪارائتو	Useful	from ڪار ڪار	Use
پاڻياڻو پاڻياڻو	Damp	from پاڻي پاڻي	Water
وارياسو وارياسو	Sandy	from واري واري	Sand
ٿريلو ٿريلو	Of the Thur	from ٿر ٿر	The Thur or desert
چاڀرو چاڀرو	Of the hills	from چڀر چڀر	The highlands
باڪرو باڪرو	Of Bukhur	from بڪر بڪر	Bukhur
ڌرمائو ڌرمائو	Given in charity	from ڌرم ڌرم	Charity
شرمائو شرمائو	Modest	from شرم شرم	Modesty
پٽيو پٽيو	One having a son	from پٽ پٽ	A son
ديवानو ديوانو	Merciful	from ديا ديا	Mercy
ديالو ديالو			
ڏهاري ڏهاري	Criminal	from ڏوھ ڏوھ	Crime
اُڃايو اُڃايو	Thirsty	from اُڃ اُڃ	Thirst
سگهو سگهو	Strong	from سڄ سڄ	Strength
سڄارو سڄارو			
آڻيارو آڻيارو	With eggs (a fish)	from آڻي آڻي	Eggs (of a fish)
پاڳيو پاڳيو	Fortunate	from پاڳ پاڳ	Fortune
باڪري باڪري	Of a goat	from بڪري بڪري	A goat
ڳاڙو ڳاڙو	Of a cow	from ڳاڙو ڳاڙو	A cow
ماڻهو ماڻهو	Of a buffuloe	from مڻھ مڻھ	A buffaloe
لارائي لارائي	Of lar	from لار لار	The country of Lar.
لاري لاري			
ڳوٺاڻي ڳوٺاڻي، ڳوٺي ڳوٺي	Of same village	from ڳوٺ ڳوٺ	A village
پاڙو پاڙو	Of same neighbourhood	from پاڙو پاڙو	A quarter of a town.
ڏکي ڏکي	Painful	from ڏک ڏک	Pain
ماڻهو ماڻهو	Silent	from ماڻ ماڻ	Silence
ڏند ڏند	One having large teeth	from ڏند ڏند	A tooth
ڪاٻو ڪاٻو	Left handed	from ڪٻو ڪٻو	The left hand
وڌو وڌو	More	from وڌ وڌ	To increase
تڪڙو تڪڙو	Durable	from تڪڙو تڪڙو	To last.

182. the following table shows a series of Pronominal Adjectives and Adverbs formed from the demonstrative, relative, correlative and interrogative pronouns.

Root.	Number or quantity.	Size		Kind.	Manner.	Place.	Direction.	Time	
		Largeness	Smallness.						
اي	एतिरो अतिरो	एडो अडो	एडिडो अडिडो	इहडो अडो	एहें अतिन	इते अति अथे अति	एडे अति अडुहें अति	एसी असिन	हिअर हितर now.
And	And	And	And	And	And	And	And	And	
هي	हेतिरो हेतिरो	हेडो हेडो	हेडिडो हेडिडो	हिअडो हिअडो	हिअ हिअ	हिते अति अथे अति	हिडे अति अडुहें अति	हेसी हिसिन	
This	This much.	As large as this	As small as this.	Of this kind	In this way	Here.	In this direction	So long	
او	ओतिरो ओतिरो	ओडो ओडो	ओडिडो ओडिडो	उहडो ओडो	उहें अतिन	उते अति अथे अति	ओडो ओडो ओडिडो ओडिडो	ओसी ओसिन	
And	And	And	And	And	And	And	And	And	
هو	होतिरो होतिरो	होडो होडो	होडिडो होडिडो	हुअडो हुअडो	हुअ हुअ	हुते अति अथे अति	होडो ओडो होडिडो ओडिडो	होसी होसिन	
That	That much.	As large as that	As small as that	Of that kind	In that way	There	In that direction	So long	
جو	जेतिरो जेतिरो	जेडो जेडो	जेडिडो जेडिडो	जिहडो जिहडो	जिअ जिअ	जिते अति अथे अति	जेडे अति अडुहें अति	जेसी जिसिन	जडुही जडुही जडुही
What	As much	As large	As small	Of such kind	In whatever way	Where	In whatever direction	As long.	When.
سو	सोतिरो सोतिरो	तेडो तेडो	तेडिडो तेडिडो	तिहडो तिहडो	तिअ तिअ	तिते अति अथे अति	तेडे अति अडुहें अति	तेसी तिसिन	तडुही तडुही तडुही
That	So much	So large	So small	Of same kind	In that way	There.	In same direction	So long.	Then.
ڪهڙو	केतिरो केतिरो	केडो केडो	केडिडो केडिडो	किहडो किहडो	किअ किअ	किते अति अथे अति	केडे अति अडुहें अति	केसी केसिन	कडुही कडुही कडुही
Who?	How much?	How large?	How small?	Of what kind?	In what way?	Where?	In what direction?	How long?	When?

¹ Also एडहें, अडहें, अडहें, अडहें &c. each of which forms runs through the whole series.

² This set is generally used with ताई, तौणी, तौणी or तौणी or some of the other prepositions for 'up to', 'till', as, एसीताई &c. It also refers to distance, and should then be translated 'so far', &c.

³ Also जाते, जाते, जाते, जाते, जाते, जाते, जाते, जाते, जाते, जाते. The Correlative and Interrogative, too, take all these forms.

⁴ Or जडिहें, जडिहें, जडिहें &c.

⁵ or जडुहाकुर, तडुहाकुर &c.

⁶ कौओ, कौओ 'which' or 'what number' is used referring to one number of figure among several.

183.COMPOUNDS OF VERBS

INTENSITIVES. Formed by using the past conjunctive participle with **وڃڻ** 'to go'; as **رهجي** **وڃڻ** **پو** 'to be left'; **پهتي** **وڃڻ** 'to penetrate' or with **ڇڏڻ** 'to cast', as **ماري** **وڃڻ** 'to kill'; **ڦاڙي** **وڃڻ** 'to tear up'; or with **ڇڏڻ** 'to abandon'; as, **وٺي** **ڇڏڻ** 'to take'; **مڙي** **ڇڏڻ** 'to sweep up' or with **ڏيڻ** 'to give' as **چئي** **ڏيڻ** 'to tell'; **اڇلائي** **ڏيڻ** 'to throw away'.

By prefixing **پيو** the past participle of **پوڻ** 'to fall', to the present tenses of other verbs or **پئي** or **پيئي** its past conjunctive participle, to their past tenses; as **پيو** **رهي** 'let it remain'; **پيا** **ليکني** **لکن** 'let them write'; **کاله** **هين** **سڄو** **ڏينهن** **پئي** **کاتو** **خاڏو** **پيڏو** **ڏيڻ** 'they ate all day yesterday'.

IMPLYING HASTE as, **کائي** **وٺو** **خاڏو** 'eat up quick', **ليکي** **وٺندو** 'he will write it off'.

POTENTIALS; as **ڪري** **سگهڻ** **ڪري** 'to be able to do'. **ڇو** **آڏو** **ماري** **سڄاڻي**, **ت** **ماري** **سگهان** **تو** **ماري** **سگهان** 'if I could beat him, I would.'

COMPLETIVES as **کائي** **رهڻ** **وٺو** 'to have done eating'; **ليکي** **وٺو** **لکي** 'to have finished writing'.

CONTINUATIVES. By using the present participle with the verb **رهڻ** as **پڙهندو** **رهڻ** **پڙهندو** 'to continue reading', or with **وٺو** 'to wander'; as, **خاڏندو** **ٿو** **وٺي** **کاتو** **وٺي** 'he goes on eating'; **بکندو** **وٺندو** **وٺندو** 'he will keep on prating'.

INCEPTIVES. By using the verb **لڳڻ** 'to come in contact', 'to apply', with an inflected infinitive, as **ڪرڻ** **لڳڻ** **ڪرڻ** 'to begin to do'; **پڙهڻ** **لڳڻ** **پڙهڻ** 'to begin to learn'.

APPENDIX

184. THE DEVANAGARI CHARACTERS

Initial.	Medial.	Equivalent and power.	
अ	अ	a	As in America
आ	आ	ā	As in Father
इ	इ	i	As in Hit
ई	ई	ī	As ee in Feet
उ	उ	u	As in Pull
ऊ	ऊ	ū	As oo in Pool
ए	ए	e	As in There
ऐ	ऐ	ai	As I in Fine
ओ	ओ	o	As in Go
औ	औ	au	As ou in Thou
क	क	k	As in King
ख	ख	kh	As in Inkhorn
ग	ग	g	As in Gun
घ	घ	gh	As in Hog-hunt
ङ	ङ	ng	As in Sing
च	च	ch	As in Church
छ	छ	chh	Same aspirated
ज	ज	j	As in Jet
झ	झ	jh	Same aspirated
ञ	ञ	ng	As ni in Union
ट	ट	t	As in True

¹ The series of five letters following from this letter, require to be sounded from the roof of the mouth; the next five letters from the teeth.

ठ	ٺ	th	Same aspirated
ड	ڙ	dʰ	As in Dim
ढ	ڍ	dʰh	Same aspirated
ण	ڻ	ɳ	As in None
त	ٽ	t	As in Tongue
थ	ٺ	th	Same aspirated
द	د	d	As in Den
ध	ڊ	dh	Same aspirated
न	ن	n	As in Not
प	پ	p	As in Pen
फ	ڦ	ph	As in in Up-hill
ब	ب	b	As in Bind
भ	ڀ	bh	As in Abhor
म	م	m	As in Man
य	ي	y	As in young
र	ر	r	As in Race
ल	ل	l	As in Left
व	و	v	As in Voice
श	ش	sh	As in Shun
ष	ش	sh	A cerebral form of the same
स	س	s	As in Son
ह	ه	h	As in House

195. The following are the Joint Letters that will be found most commonly used in writing Sindhi in the Devanāgarī character. But it should be remembered, that the connecting the letters together, or not, is in general optional. A Sindhi writing in the Gurmukhī character will commonly write a Short i (इ) with the first consonant instead of coupling them.

Second series of the combinations

	ज	न	व	म	य	र	ष	ह
क	कज	कन	कव	कम	कय	कर	कष	कह
ख	खज	खन	खव	खम	खय	खर	खष	खह
ग	गज	गन	गव	गम	गय	गर	गष	गह
घ	घज	घन	घव	घम	घय	घर	घष	घह
ङ	ङज	ङन	ङव	ङम	ङय	ङर	ङष	ङह
च	चज	चन	चव	चम	चय	चर	चष	चह
छ	छज	छन	छव	छम	छय	छर	छष	छह
ज	जज	जन	जव	जम	जय	जर	जष	जह
झ	झज	झन	झव	झम	झय	झर	झष	झह
ञ	ञज	ञन	ञव	ञम	ञय	ञर	ञष	ञह
ट	टज	टन	टव	टम	टय	टर	टष	टह
ठ	ठज	ठन	ठव	ठम	ठय	ठर	ठष	ठह
ड	डज	डन	डव	डम	डय	डर	डष	डह
ढ	ढज	ढन	ढव	ढम	ढय	ढर	ढष	ढह
ण	णज	णन	णव	णम	णय	णर	णष	णह
त	तज	तन	तव	तम	तय	तर	तष	तह
थ	थज	थन	थव	थम	थय	थर	थष	थह
द	दज	दन	दव	दम	दय	दर	दष	दह
ध	धज	धन	धव	धम	धय	धर	धष	धह
न	नज	नन	नव	नम	नय	नर	नष	नह
प	पज	पन	पव	पम	पय	पर	पष	पह
फ	फज	फन	फव	फम	फय	फर	फष	फह
ब	बज	बन	बव	बम	बय	बर	बष	बह
भ	भज	भन	भव	भम	भय	भर	भष	भह
म	मज	मन	मव	मम	मय	मर	मष	मह
य	यज	यन	यव	यम	यय	यर	यष	यह
र	रज	रन	रव	रम	रय	रर	रष	रह
ल	लज	लन	लव	लम	लय	लर	लष	लह
व	वज	वन	वव	वम	वय	वर	वष	वह
श	शज	शन	शव	शम	शय	शर	शष	शह
स	सज	सन	सव	सम	सय	सर	सष	सह
ह	हज	हन	हव	हम	हय	हर	हष	हह

Combinations of the Consonants

अ	इ	ई	उ	ऊ
अ	इ	ई	उ	ऊ

186. Alphabetical List of the feminine Nouns ending in 3 اِ, exceptions to the rule in para. 19.

اَنگُ اَنگُ	An off-shoot from a branch	چُپُ چُپُ	Silence
اَنگُ اَنگُ		اُخَرُ اُخَرُ	Ashes
اُجُ اُجُ	To-day	چُپُ چُپُ	Silence
اَنسُ اَنسُ	Off-spring	چِلُ چِلُ	Bark, peel
اَنسُ اَنسُ	A slimy evacuation	جُزُ جُزُ	Sealing wax
کَنکُ کَنکُ	Gabbling	جُرُ جُرُ	A leech, the after birth
کُٹُ کُٹُ	Rust	جِنْدُ جِنْدُ	Life, body
کُٹُ کُٹُ	Green rust &c	جَوکَرُ جَوکَرُ	m. & f. a salt used in medicine
کَنکُ کَنکُ	The sound of coughing	جِلُ جِلُ	Name of a plant (Indigofera pauciflora)
کُٹُ کُٹُ	m. & f. Oilcake	جِهَنکُ جِهَنکُ	Squabbling
کُٹُ کُٹُ	Sugar	تَنکُ تَنکُ	Gabbling
کُٹُ کُٹُ	Potash	نَکُ نَکُ	The spindle of a spinning wheel
کُٹُ کُٹُ	The mange	نُکُ نُکُ	A cutaneous eruption
کُٹُ کُٹُ	The pulp of fruit &c.	تَنکُ تَنکُ	A thread
کُٹُ کُٹُ	Name of a wild grass and grain (Panicum antidotale)	نَکُ نَکُ	A woman's breast with milk
چُٹُ چُٹُ	A table by which the value of pearl is computed	نَکُ نَکُ	Cream
چُٹُ چُٹُ	chattering	نَکُ نَکُ	Fanning the fire
چُٹُ چُٹُ		نَکُ نَکُ	A metal &c.
چُٹُ چُٹُ	Talk	نَکُ نَکُ	A daughter
چِلُ چِلُ	Name of a vegetable	نَکُ نَکُ	A whitlow
چِلُ چِلُ	A thing	نَکُ نَکُ	The nimb-tree
چِلُ چِلُ	Last year	نَکُ نَکُ	A daughter-in-laws
چِلُ چِلُ	One	نَکُ نَکُ	A hurry
چِلُ چِلُ	Seman virile	نَکُ نَکُ	A thing
چِلُ چِلُ	The barking of dog	نَکُ نَکُ	Offspring
چِلُ چِلُ	Ashes	نَکُ نَکُ	A thing
چِلُ چِلُ	A sister	نَکُ نَکُ	Poison
چِلُ چِلُ	Cerumen	نَکُ نَکُ	Lightening
چِلُ چِلُ	Ink, an inkstand	نَکُ نَکُ	Rations

मातः मा	A mother	विश्वः व	The world
मिषु म	Marrow	विषु व	Poison
मिषु म		ससु स	A mother-in-law
मैलु म	Dirt	सिंधु स	The country Sindh
लिमु ल	The nimb-tree	हँडहँड ह	A knocking &c.
वठु व	A seizure	हिंदु ह	Assafoetida
		हिंदु ह	Hindustan.

187. Alphabetical List of roots of Active Verbs terminating in ॐ, referred to in para. 109.

अनु अ	To deny	खाउ ख	To eat
आखु अ	To say	खिउ ख	
उघु अ	To wipe	गहु ग	To grind by rubbing
कहु क	To extract	गिहु ग	To swallow
कतु क	To spin	गिनु ग	To buy
कहु क	To say	घुरु घ	To ask for
कुहु क	To slaughter	घउ घ	To say
खडु ख	To earn	चंचु च	To stick close to
खणु ख	To lift	चुगु च	To peck as a bird
खण्डु ख	To scratch	चरु च	To graze on
चुघु च	To puncture	पुछु प	To ask
चुणु च	To plait or crimp cloth	पुञु प	To understand
चुमु च	To prick	पूउ प	To string beads, &c.
चुगु च	To kiss	बकु ब	To chatter
चुहु च	To soak	बंधु ब	To tie
छिनु छ	To pluck	बुझु ब	To understand
छुहु छ	To touch	बुधु ब	To hear
छउ छ		भउ भ	To break
जहु ज	To copulate	भुउ भ	To fry
जाणु ज	To know	भुलु भ	To forget
झकु ज	To prate	महु म	To ask
झिणकु ज	To scold, chide	मउ म	To agree
डरु ड	To gobble up	मत्रि म	
डुहु ड	To annoy, vex	मणु म	To shampoo
डिसु ड	To see	मिलु म	To meet

ٻڌڻ	To milk	مڙجڻ	To send
ٽهڻ	To pass over	رڪڻ	To place
ڇاڙ ڇاڙ	To suck	رڪڻ	To suit, please
ڌوئڻ	To wash	لڌڻ	To find out
ڏيڻ	To choose	لڌڻ	To find
پڙهڻ	To read	لڌڻ	To have due
پڙهڻ	To understand	لڌڻ	To write
پسڻ	To see	لڌڻ	To plaster
پيڙ	To drink	لڌڻ	To reap
پيڙ		لڌڻ	To entwine
پيڻ	to beg	لڌڻ	To take
پيڻ	To grind	لڌڻ	To please, suit
پيڻ		لڌڻ	To sell
ڇڏڻ	To throw	لڌڻ	To sew
ڇڏڻ	To trust	لڌڻ	To smell
ڇڏڻ	To understand	لڌڻ	To recognize
ڇڏڻ	To divulge, blab	لڌڻ	To hear
ڇڏڻ	To endure	لڌڻ	To snuff up, or blow the nose
ڇڏڻ	To long for		
ڇڏڻ	To learn	لڌڻ	To suit, please
ڇڏڻ	To smell	لڌڻ	To grace, become
ڇڏڻ	To snuff up or blow the nose	لڌڻ	To strike, throw &c.

188. SINDHI MONTHS AND ERAS

The Sindhi Months are lunar, and like the Mohemedan, commence with the appearance of each new moon; but to keep with the seasons, the Sindhis every third year interpose an intercalary month (called **لڌڻ**) by repeating that, during which the sun enters no new sign of the zodiac. They reckon by both the Wikramajit and Shaliwahan eras, the former of which, whose year is called Samwat, is coeval with the year 57 B. C. and has Kati for its first month, the latter, called Shak, is coeval with the Christian year 76, and begins with Chetru, which month is reckoned from the first new moon after the sun enters Aries. In some places, however, the time for commencing the years of these two eras is confounded, and reversed. The Mahomedan era Hijeree, is also in common use, as well as the Faslee to shew the seasons.

چيٺُ جيتُ	March-April	اسو اُسو	September-October
ويساڻُ ويساڻُ	April-May	کٽي کٽي	October-November
چيٺُ جيتُ	May-June	ناھري ناھري	November-December
آکاڙُ آکاڙُ	June-July	نھري نھري	
ساوڻُ ساوڻُ	July-August	پوھُ پوھُ	December-January
ساڻُ ساڻُ		ماڪھُ ماڪھُ	January-February
بڊو بڊو	August-September	فڳو فڳو	February-March

189. DAYS OF THE WEEK

Hindu	Musalman	
آرتوڻو آرتوڻو	آچرُ آچرُ	Sunday
سُونَمَرُ سُونَمَرُ	سُونَمَرُ سُونَمَرُ	Monday
	سُونَمَارُ سُونَمَارُ	
مَنگلُ مَنگلُ	اڱارو اڱارو	Tuesday
بُڌَرُ بُڌَرُ	اربع اربع	Wednesday
وِسپَتِ وِسپَتِ	خميس (خميس) خميس	Thursday
ٿاڙون ٿاڙون	جُمُو جُمُو	Friday
شُڪرُ شُڪرُ		
ڇنڇرُ ڇنڇرُ	ڇنڇرُ ڇنڇرُ	Saturday

The Hindoo day commences as ours does at midnight, but Musalmans reckon from the previous evening. Therefore آچر جي راتِ راتِ would, spoken by a Musalman, mean 'Saturday night'.

¹ Also called مَنڇِرُ مَنڇِرُ

² also called فڳو فڳو

³ Also آڱرُتوارُ آڱرُتوارُ, آڱرُتوارُ آڱرُتوارُ and آرتوڻو آرتوڻو

⁴ Or شُڪرُ شُڪرُ

STORIES FOR EXERCISE.

1st Story.

ٻَ جالُون ٻارَ جَ لاءِ ٿي ويڙهيون، پر ٻنهي جو شاهد ڪو نه هو. تہ ڪاجيءَ (قاضي) وٽ وڃي انصافَ (انصافُ) گهريائون (هنن گهريو). ڪاجيءَ (قاضيءَ) ڪاسائيءَ کي ڪوئي چئو، ڪہ ”هن ٻار کي بہ اڌ ڪري، ۽ ٻنهي جالن (زالن) کي وراهي ڏي.“ هڪڙي جال (زال) اها ڳالهه ٻڌي مات ڪري رهي، پر ٻيءَ روئي ڏانهن ڪري چئو، سائينءَ جي نانءَ منهنجي ٻار کي بہ اڌ مَر ڪري جيڪڏهن شرا (شرع/ شريعت) ۾ اينئين آهي، تہ مون کي ٻارُ ڪونہ گهرجي.“ تڏهين ڪاجيءَ (قاضيءَ) سهي ڪئو، جو ٻارُ جي ماءُ اها ئي آهي؛ تہ ٻارُ انهي کي ڏياريائين (هن ڏياريو). ٻيءَ کي موچڙا هڻائي ڪڍيائين (هن ڪڍيو).

ٻہ جالون (زالون) ٻار جي لاءِ ٿي وڙهيون، پر ٻنهي جو شاهد ڪو نه هو. تہ ڪاجيءَ (قاضي) وٽ وڃي انصافَ (انصافُ) گهريائون (هنن گهريو). ڪاجيءَ (قاضيءَ) ڪاسائيءَ کي ڪوئي چئو، ڪہ ”هن ٻار کي بہ اڌ ڪري، ۽ ٻنهي جالن (زالن) کي وراهي ڏي.“ هڪڙي جال (زال) اها ڳالهه ٻڌي مات ڪري رهي، پر ٻيءَ روئي ڏانهن ڪري چئو، سائينءَ جي نانءَ منهنجي ٻار کي بہ اڌ مَر ڪري جيڪڏهن شرا (شرع/ شريعت) ۾ اينئين آهي، تہ مون کي ٻارُ ڪونہ گهرجي.“ تڏهين ڪاجيءَ (قاضيءَ) سهي ڪئو، جو ٻارُ جي ماءُ اها ئي آهي؛ تہ ٻارُ انهي کي ڏياريائين (هن ڏياريو). ٻيءَ کي موچڙا هڻائي ڪڍيائين (هن ڪڍيو).

Two women were quarrelling for a child, and neither had any witnesses. They both went to the Kazi and asked for justice. The Kazi called the executioner, and bid him cut the child in two, and give a half to each of the women. One of them said nothing on hearing this, but the other exclaimed weeping; "For God's sake do not cut my child in two. If this be justice, I ask not for the child." The Kazi on this was convinced that she was the true mother of the infant, so he gave it over to her. The other he turned out with a beating.

2nd. Story.

हिकिड़ा ब ज़णा परे परड़ेहि थे विआ. से पँहँजो नाणो हिकिड़िअ बुढिअ वटि धरावत रखी चिआंऊंसि, त, असीं, जइहीं बई गड़िजी अचूं, तइहीं हे नाणो डिजांऊं. ईएँ तँहिँ खे मज्राए करे बई विआ मुसाफिरिअ ते. घणनि डिहनि पुजाणे उन्हनि माँ हिकिड़े अगु में अची उन्हिअ बुढिअ खे चिओ, त, मुंहजो बिओ संगती मरी विछो. असां जो नाणो मूं खेई डे. बुढिअ मसँमसँ हुन जे गाल्हि ते वेसहु आणे सभोई कटी डिनिसु, त हो वठी किथे हल्यो विओ. डिह बिनि खां पोड़ उहो बिओ बि आयो. तँहिँ बि उन्हे जाल जिअरो जागुंदो डिसी विसी थी. पेहँ जी गाल्हि ठगी जाताई, सा सभ बुंधायांसि. तइहीं उन्हे मइद चिउंसि, बोलु भजी हिकिड़े खे छो डिनुइ. जाल वराणी डिनी, मुओ चिआंई, तइहीं गडु थिअणउ न ठहंदो डिसी हिकिड़े खेई डिनुमि. इहडिअ तरँहँ हिक ब घड़ी विइही काजिअ वटि विआ. सारी गाल्हि बुंधायांऊंसि. काजिअ बुंधी जाल खे बेडोहि समुझ्यो. चिआंई, हिअ इहारिणि कीन्हे. तूं पँहँजे घर खे पाड़ि. उन्हे बिए खे पाण सां वठी, गड़जी अचो, त तो खा हिन खां नाणो डिआर्या. त हू फिको थी हल्यो विओ.

هڪڙا ٻه ڄڻا، پري پرڏيهه ٿي ويا. سي پنهنجو نالو هڪڙيءَ پيءُ (ٻڌيءَ) وٽ ڌراوت رکي ڇڻائونس، ته: اسين، جڏهن ٻئي گڏجي اچون، تڏهن هي نالو ڏجائون. انئين تنهن کي مڃائي ڪري ٻئي وٽا مُسَافِرِيءَ تي، گهڻن ڏهن (ڏينهن) پيچائو انهن مون هڪڙي اڳ ۾ اچي انهيءَ پيءُ (ٻڌيءَ) کي چئو، ته ”منهنجو پٽو سنگتي مري وئو. اسان جو نالو مون کي ئي ڏي.“ پيءُ (ٻڌيءَ) مسين مسين هن جي ڳالهه تي ويسه آڻي سڀني ڪڍي

ڏسڻ ته هو وٺي ڪڍي هليو ويو. ڏنھ (ڏينھن) ٻن کان پوءِ اهو ٻيو به آيو. تنھن به انھي جال (زال) کي اچي چئو ته: ”ٺاڻو منھنجو ڏي.“ جال (زال) هن کي چئو جاڳندو ڏسي وڃي ٿي. پھرين جي ڳالھ ٺڳي ڄاڻائي، سا سڀ ٻڌايائينس (ٻڌايائينس)، تڏھن انھي مڙد چئڻ، ٻول پڇي هڪڙي کي چو ڏٺو؟“ جال (زال) ورائي ڏني، ”مٿو چٽائين، تڏھن گڏ ٿيڻ نه ٺھندو ڏسي هڪڙي کي ئي ڏٺو.“ اهڙي ترنھن (طرح) هڪ به گھڙي وڙهي ڪاڃي (قاضي) وٺ وٺا. ساري ڳالھ ٻڌايائونس. ڪاڃي (قاضي) ٻڌي جال (زال) کي بيٺو سمجھيو. چٽائين: ”هي ڏھارڻ ڪينھي. تون پنھنجي چئي کي پاڙ. انھي پئي کي پاڻ سان وٺي، گڏجي اچو ته توکي هن کان ٺاڻو ڏياريان.“ ته هو ڦڪو ٿي هليو ويو.

A couple of men were going to a foreign country. They placed their money in deposit with an old woman, and said to her “When we both return together, you are to give us the money.” Having got her to agree to this, they went off on their journey. After several days one of them coming first said to the old woman, “My partner is dead, give me all our money.” The woman after some difficulty believing what he said took out and gave him the whole property. He went off with it off somewhere. After a couple of days the other came also. He, too, went to the woman and asked for the money. The woman seeing him alive and well, was surprised, and perceived the other had deceived her. She then told him the whole story. The man asked, “why did you give the money to one, contrary to agreement?” The woman replied, “He said you were dead, and therefore seeing it was impossible you could come together, I gave it to him alone.” In this way they disputed for an hour or two, and then went to the Kazi, and told him the whole story. The Kazi on hearing it perceived the woman was not to blame, and said, “This woman is innocent. Do you perform your part of contract? Bring your partner with you, and I will then make the woman pay you the money.” The man then went off ashamed.

3rd. Story

हिकिडो छोरु वाहें खां भुगिडा भुजाइण विओ. वाहें भुजी जइहीं डिचअण लगसि, त उन्हे हट जे मनह जी, जा

मुनी हुई, नींगर तँहिं खे बिन्हीं पासे बाहं आणे बुक में
 भुगिडा वर्ता, त थूणी, जो बाहुनि जे विच में आई, सो
 छोकरु जे बुकु थो छोड़े, त भुगिडा था किरनि, एँ जे न
 थो छोड़े, त घणा अची गडु थिआ, से सभि इहरी. लगा
 गण्ट्युं करण, हाइ, किअ थीन्दे! छोकरु डाढो फाथो. किअ
 छुटंतो? ईँ उन्हनि जे गणींदे लालु बुझकडु, इहर्युनि जो
 चडो मुसु, उथों अची निखतो, सो डिसी बुंधी थो चवे, त,
 गण्यो छा था, छपरु लाहे मुनी पटे कढिजे, त छोकरु
 पाणहेई छुटी पवँदो. इहा सभिनीं इहारिनि बुंधी चिओ,
 बेली, वाहु, चडी सलह डिन्यइ. तइहीं लगा तिअ करण.
 इहडिअ तरँहँ छोकिरनि खे छोकिराण्युं गाल्हयुं, इडनि खे
 इडाण्युं मत्युं वणँद्युं आंहिनि.

هڪڙو چوڪرُ وانھين کان پڳڙا پُجائڻ وٺو. وانھون پُڄي جڏھين ڏيڻ
 لڳس، تہ انھي ھٿ جي منھ جي جا مٺي ھئي، نينگر تنھن کي پنھن
 پاسي ٻاھون آڻي ٻُڪ ۾ پڳڙا ورتا، تہ ٿوڻي، جو ٻانھن جي وچ ۾ آئي،
 سو چوڪرُ جي ٻُڪ ٿو چوڙي، تہ پڳڙا ٿا ڪرڻ، اين (۶) جي نہ ٿو
 چوڙي، تہ وڃي نٿو سگھي، تنھن کان لڳو رُٺڻ. تہ ٻئي ماڻھو گھڻا اچي
 گڏ ٿيا، سي سڀ ڏھري. لڳا ڳڻتيون ڪرڻ، ”ھا، ڪنھ (ڪيئن) ٿيندي؟
 چوڪرُ ڏاڍو ڦاٿو. ڪنھ چئندو؟“ انھين انھن جي ڳڻيندي لال بجھڪڙ،
 ڏھرين جو چڱو مڙس، اُٿون اچي نڪتو (نڪتو)، سو ڏسي ٻڏي ٿو چوي،
 تہ ”ڳڻيو ڇا ٿا؟ ڇپرُ لاهي اچي مٺي پتي ڪڍجي، تہ چوڪرُ پاڻھي ئي
 چٽي پوندو.“ اها سڀني ڏھارن (ڏھرين) ٻڌي چئو، ”ٻيلي، واھ، چڱي سلھ
 (صلاح) ڏنيھ.“ تڏھين لڳا تنھ (تيئن) ڪرڻ. اھڙي ترنھن (طرح) چوڪرُن
 کي چوڪرائيون ڳالھيون، ڏڏن کي ڏڏائون مٽيون، وٽنديون آھن.

A boy went to a parcher of grain to have some *chana*, parched. On
 the parcher giving it to his toasted, the boy took it in his joined

palms, having first put his arms around the post supporting the thatched roof of the shop, so that the post was inside him arms. Consequently if he separated his hands, the grain would fall: but without separating them he could not get away. So he began to cry. On this a crowd of people came there, all fools. They set to consider "Ah! What is going to happen! The boy caught tight. How shall he get loose?" While they were thus pondering, Lall Bujhakar, the head man of the fools, came up, and hearing and seeing what was going on, said, "What are you puzzling yourselves about?" If the roof be taken off, and the post pulled up, the boy will get loose of himself". All the fools on hearing this, said, "Well spoken, friend! Your advice is excellent". Then they set to follow it. In this way boys admire what boys say, and fools prefer the advice of fools.

The Story of the Prince Amulu Maniku, and the Princess Husini, the Fairy.

चीन बिलाइत जो हिकिडो पातिशाहु लालु नाले हो. तौहें सैफल नाले पँहँजे वजीर खे चिओ, मूं खे दुनिया जी कमी काई कान्हे, पर औलादु की न थो थिएमि. ईँई चई सैफल वजीर खे घणो धनु डिचनाई. चिआंसि, ही धनु अथेई सो वजी खेरात करि, एँ पुछु त औलादु को मूं खे हक दर्गाह मों लिख्यो आहे किन न? पोइ हुन पीर ते वजी खेरात कई, त हुते हिकिडे फकीर खे आवाजु आयो. तौहें हिकिडी चपुटी खाकि जी भरे सैफल वजीर खे हथ में डिनी, अँई चिआंसि, त, "जेका राणी लाल पातिशाह खे दिलि घुरंदी हुए, तौहें खे अछुते घडे मों पाणी सफा कटोरे मे ओते, उहा खाकि चपुटी विझी पिआरो, त खुदा उन्हे खे पुड्डु डींदो. तौहें जो नालो रखिजो अमुलु माणिकु. सो जडुहीं वडो थिए, एँ बटीह छट्टीह लखिणो थिए, अँई काबिलु थिए, एँ पँहँजा घोडा बेडा सिपाही रखे, अँई पँहँजा

आचार वीचार करे, तडिहिं हिन मुंहजे जाइ ते वर्यो
अचिजाइ.” चिआई, “साई, चडो.”

पोइ फकीर जे चवण मूजिबि थओ; अँइ जडिहिं उहो बार
वडो थिओ, तडिहिं सैफल वजीर लाल पातिशाह खे चिओ,
“साई, साहिबजादे खे मोकल डे त आउँ फकीर जे पेरे
विझाराए अचांसि.” त पातिशाह खुशिअ सां साहिबजादे खे
मोकल डिनी, एँ साणुसि सैफल वजीरु एँ बिआ सिपाही
डिनाई, एँ ब घोडा कौतल जे संजनि सां, एँ कपिडा तहँ
तहँ जा, एँ धनु, इहो सभु फकीर जो लजर डेई हलायांनि.
पोइ फकीर वटि राति जो आया, अँइ जडिहिं आधी राति
थी, तडिहिं फकीरु शाहजादे खे वठी, बई चमड़ापोश करे,
गुलस्ता नाले पातिशाह जे शहर मे विआ; एं सजे शहर जो
शइलु करे, घुमंदा घुमंदा पातिशाह जे घिट्युनि मे आया;
डिठाऊं, त हिकिडी महलात आहे, तंहिं मे तजिला
खिविणिनि वांगे पिआ थिअनि. पोइ अमुलु माणिकु
पातिशाहु हिकिडी कुंड वठी, उन्हे खिविणिनि जे डिसण
वास्ते बिही रह्यो. तडिहिं फकीर चिउसि, त, “हिते
पातिशाहनि जूं महलातूं आंहिनि. तूं हिति न बिहु. आउ,
त हलूं.” त फकीर खे चिआई, “घडी खनु बिहु त डिसूं
किहडा तजिला आंहिनि.” ईँ थे पाण मे गाल्छूं किआऊं,
त मथी हिकिडी बान्ही लथी सोने रोपे धडे सां. तंहिं
चिओ, त, “मिआ, बंदा खुदा जा, अही केरि आह्यो, जो
आधिअ राति खों पोइ अचे पातिशाहनि जे महलातनि मे
पिआ आह्यो? मतां को चोकीदारु झले विझेव, एँ पातिशाह

খে খবর পেইজী বনে, ত অঝা সাং বুস হবাল করে.” চিআঁঙ, “মাई, অসী কঁহিঁ বে মুল্ক জা আঁঙ্, ঐ অসী বজ্ থা, তস্ কী ন থা, পর অসাং খে খবর ডে ত হী তজিলা মহিলাত মে কিহডা আঁহিনি.” চিআঁইনি, “অবো, তহাং জো ইন্হে পুছণ জো বাস্তো কিহডো? তহী কে অমীর আছো? কে বজীর আছো? কে পাতিশাহ আছো? জো হিন মহল থা পুছো. অহী গরীব মাণ্হু ভজী বজী কা মসীদি হথি কর্যো.” তড্হী পাতিশাহ চিউসি, “ডে মাई, মূ খে বাস্তে ধণিঅ জে ডুসু ডে ত হী কিহডো তজিলো আহে.” চিআঁসি, “অবা, ঘোরে বজা খুদা জে নাংব তোঁ, হিঅ হুসিনি পরী পাতিশাহজাদী আহে, সা সঁদাস মে বঠী বিঁহজে. তোঁহঁ জে লিডনি তোঁ জে কপিডো লছো বনে, ত তজিলো বিজু বাংগে থিঅো বনে.”

ঐঁ পুছী উতাঁহোঁ হল্যা, সে পঁহঁজে অোতাক তে আয়া. ত অমুল মাণিক পাতিশাহ ফকীর খে অর্জু কিঅো, ত, “সাঁই, জে তুঁ কামিলু ফকীর জুর্যতবারো আঁহী, ত মূ খে দুআ করি আঁঙ ইহা পণ্যো.” পোড় ফকীর চিউসি, ত, “ইহা তো খে খুদাতালা ডিআরী.”

বরী পাতিশাহ সুমুঅ জো মোকিলাএ ফকীর বটোঁ রবনো থিঅো. আয়ো পঁহঁজে গোঠি, অঁই পঁহঁজে পিউ লাল পাতিশাহ খে অর্জু কিআঁই, ত, “সাঁই, মূ খে হুসিনি পরী পাতিশাহজাদী পণাঁই, জা সতিঁঅ মহলাত মে বেঠী আহে, জোঁহঁ জে হুকুম মে সঠি অসী বাঁন্হী আহে, তিনি সঠি অসিঅঁই বাঁন্হিঅ খে গুলেল্যুঁ হথনি মে আঁহিনি, ঐঁ নরু

پکھی وِھڻو ن ٿي ٺٽي ٺٽي.” تڏهين پاٽيشاھ چيٽس،
 “اٻا، تو ڪه پڙهي ڏاڏو پڙهي ڏاڏو.” ت چيآهي،
 “ساڏي، ڇه پڙهي ڏاڏو، ت اها هوسيني پري پاٽيشاھجاڏي
 پڙهي ڏاڏو، ن ت هي مٺو، هي تڻ.” چيآهي، ت “اٻا،
 ڪاٺي ن ڪري. آڏو تو ڪه اها ساڳي هوسيني پري
 پڙهي ڏاڏو.”

پوڏ پاٽيشاھ سئفول وڃي ڪه چيو، “تڻ گولستا
 پاٽيشاھ جي ڇيٽ هوسيني پري، تڏهين جو سڏو اٺول
 ماڻيڪ پاٽيشاھجاڏو ساڻ وڃي ٺٽي.” تڏهين سئفول
 وڃي ويو، اڻ گولستا پاٽيشاھ ڪه وڃي اڃو ڪيآهي،
 ت، “تڻهين نياڻي جو سڏو لالو پاٽيشاھ پڙهي ڏاڏو
 واسٽو ٿو ڇو.” ت گولستا پاٽيشاھ چيو، “اٺي آهي،
 نيو آهي، پر مڻهي جي ڇيٽ وڏو وڏو آهي، تڏهين ڪا
 پوڏي اٺي، ت تو ڪه وڏي ڏيآهي.” تڏهين وڃي پڙهي ڏاڏو
 ڪا پوڏي، “اٺي، آڏو تڻهين جو سڏو ٿي ڪيآهي لال پاٽيشاھ
 جي پوڏ اٺول ماڻيڪ ساڻ، تڻهين ڪيآهي مڙي آهي?”
 چيآهي، “اٺي، تڻ مڻهين ڪا ڪي ڪي آهي. اٺي
 ماڻ پيٽ جو چوڻو آڏو ن ٿي موڏاڻي، پر پڙهي
 مڻهي جي ڪي ڪي گولي ٺٽو. اٺي جي مڻهين وڏي
 اٺول ماڻيڪ پاٽيشاھ ساڻ ٿي ڪيآهي، ت مڻ ڪه پاٽيشاھي
 اٺو اٺو وڏي ڏيآهي، جو بنگولا چوڏا ٺٽي، ڪي ڪي
 مڻهين، ڪي اٺول ماڻيڪ پاٽيشاھ جو، ٺٽي آمهين
 سامهين. تڻي مڻ ڪي ڪي مڻهين جي ڪي پي ٺٽي، ڪي مڻ

पातिशाह जी. आंउं पँहँजिअ खट ते वेठी हूँयसि, पातिशाह पँहँजिअ खट ते, विच मे मुंहिजी डाजेली बान्ही गिआली पाए वेठी रहँदी. जेका आंउं गाल्हि कंयसि, सा बान्हिअ खे चवंयसि, बान्ही पातिशाह खे बुधाईदी, अँइँ जेका पातिशाह गाल्हि कंदो, सा बि बान्हीअ सां कंदो, त उहा अचे मूं सां कंदी.” तइहीं गुलस्ता पातिशाह अचे सैफल वजीर खे इहा सजी गाल्हि बुधाई, अँइँ चिआंसि, “इहो पातिशाही अददु मज्यो, त शादी बहालु थींदी.”

पोइ सैफल वजीरु इहा गाल्हि बुधी मोकिलाए गोठि डे रवानो थिओ, एँ खैर सां लाल पातिशाह वटि पहुतो. उते लाल पातिशाह पुछुसि, त, “मूं खे शादिअ जो जबाबु डे, त किँअ करे आंएँ?” तइहीं सैफल वजीर सजी पातिशाहजादिअ जे शादिअ जी गाल्हि करे बुधायसि. पोइ लाल पातिशाह अमुल माणिक खे चिओ, त, “हिअ जा रुबकारि आहे सा मज्जेंदं कि न? चिआई, “बाबा, मूं कबूलु कई.” तइहीं लाल पातिशाह सीधा पाधा, समान, तंबू, किनातूं, बिआ बि घणा इस्बाब, रवाना किआई. तँहँ खां पोइ पाण पुट्र सूधो गुलस्ता पातिशाह जे शहर डे हल्यो, अँइँ उते दुहिल दमर करे अचे पुट्र खे पर्णायाई.

वरी पातिशाहजादो कुआरि सूधो पँहएजे गोठि आयो, एँ बई पँहँजनि बंगुलनि मे धार धार आम्हों साम्हों अचे वेठा. उहा बान्ही बि बिन्ही बंगुलनि जे विच ते थी वेठी, अँइँ जो पातिशाही कौलु चिओ हांऊं, तिँअँ जेका गाल्हि

پاتيشاه خه ڪرڻي هڙي، سا بانھيڙا ساڻ ڪڏو هو، تڏھن
 راڻيڙا خه ته سڻاڙي، اڏي جا ڳالھي راڻيڙا خه ڪرڻي
 هڙي، سا بي بانھيڙا خه ته چيائين، تڏھن پاتيشاه خه ته
 بڙاڙي، ڏيئي ڪڏي ڳڻا ڏيھ ڳڙجيڙا.

نهڻي پاتيشاهو وھي وھي خٽو ٿيو. هڪڙي ڏيھ چيائين،
 تہ ”هاڻو چڙهي ڪو شڪار ڪري.“ سو چڙهي هلڻو شڪار
 ته، اڏي وڃي هڪڙي روڙ ماڙيڙي. تڏھن خاڻ ڳڻو خوش
 ٿيو ڀوڙ وڙندو مھل خوشيڙا مه سڀاھيني ساڻ ڳالھيڻ
 ڪڏو اچي، تہ رستي مه هڪڙي اڳڙيڙا فڪير ڳڙيڻ.
 تڏھن ڳڙي جي ڳڻيڙا مه وڻي چيڻ، ”پاتيشاه، تو ساڻ
 آڏي هڪڙي ڳالھي ڪڏي.“ تڏھن انھي فڪير خه ٽو ته
 خڻي چاڙھايڙي، ٻي ساڻ ٻيھڙي. ڏيئي اچي لٽا پڙجي ٻڙي
 مه. فڪير ڳڻ وڙيڻ ڳڙيڻ ڏيئي چاڙھي ڪيائين. ھڻ
 ويھي، سڙي ٻڙي، خٽ ته چاڙھي ويھيڙي. ڀوڙ
 پاتيشاه فڪير خه چيڻ، ”ساڙي، هاڻو جيڪي چڙيڻو
 هڙي، سو چڙ.“ تڏھن فڪير چيڻ، تہ، ”تو جا ڏھ
 ڏيڻي پري پاتيشاهڙي پڙي آھي، سا انھي جي ڏيڻي
 آھي سڙي ڏيڻ سا. سڙي سڙي جي ويھي مه جي
 بيستي ٻاڳو آھي، انھي بيستي ٻاڳ مه ڳڻي ڳڻي راتي
 چاڙھي ڪري، پڙي ته چڙهي، سڙي سڙي جي ساڻ ڳڙي،
 تماڻي مه ٿي وڙي، سو هاڻو ڏيڻ شڪار ٽوپي هڪڙي
 جي تو خه ٿي ڏيڻ، سو چڙهي ڳڻي جي راتي اچي، تڏھن
 ڏيڻ ٽوپي پاڻ، تڻ سڙي ٻڙي مه چڙهي وڙيڻ. مٿي
 تہ پاتيشاهڙي تڙي ڪيڻي وڻي. سونا وار وڻي

सुकाईदी. पोइ जाँहें गिआलिअ ते उहा वेठी हूंदी, तँहें ते
 विथी करे तूं बि वजी वेहिजि. त तो खे डिसंदोई को न.
 पोइ हुअ हार सींगर वेटी कँदी, मुश्क खथूरी घुराईदी, अँड
 चूडा बीडा ढके करे, मोतिनि अँड याकूतनि जो वगो
 आणाईदी. पोइ वरी मानी घुराईदी, सा आणे दस्तखाने ते
 रखिबी. त तूं उनिहे सां गड्डु वेही मानी खाइजांइ. हू जे
 इह बारह द्वाकुआ से तूं मथोंई खाई वन्निजांसि, त दांह
 कंदी, “डी बोरिच्याणी, मानी आणि.” त बोरिच्याणी
 चवंघसि, ‘माई, तुंहिजे ओबरि मझों अँसीं इहई बारहई
 खाईयूं हुयूंसीं, अजु सुफेदु वठि हलण जे खुशिअ मों टुकुरु
 अँड तीवणु को न बचायुइ, अजा बिओ थी घुरी.” त
 चवंघसि, “भला, पिपिरु वठी आणे बिहारि, त चड्हें”. तू
 ईँ हिन जी गाल्हि बिधी उन्हनि खां अगे जेस्ताई हू
 साभिरनि, तेस्ताई. चड्ही वेहिजु. पोइ जड्ही हे चड्ही
 जादू करे पिपिरु उडाईनि, तड्ही पिपिरु ततानि समुंडनि
 जे विच मे वजी लहंदो. तूं उते उन्हनि मिड्यनीं खां पोइ
 लहिजु. पोइ हू थीनि अगुमे. त तूं पुठि मे थीजानि.
 जड्ही सुफेद देव वटि ही साभि वजी हाजुरु थीयूं, तड्ही
 सुफेदु देउ हिन जूं तार्जीमूं वठंदो, ईँ चवंदुसि, त “तूं भले
 आँडँ.” उन्हे महल सुफेद देव वटि सउ पर्यु बि नचयूं. त
 हू हुसिनि परिअ पातिशाहजादिअ खे चवंदो, ‘जे तूं हिन
 सउ पर्युनि खे विहारे मूं खे नच्यो थी डेखारीं, त आँ तो
 खे बिए जुमे ते पर्णीदुसि.” तड्ही चवंघसि, ‘भला, इन्हनि
 खे विहार, त आँ बिही नचां. त उहे विहयूं, ईँ पाण

पेशिवाज ढके नचंदी. तइहीं संगिनि सां गडुजी बिहिजि, त
 उन्हे खे पेहं मुजिरे मे नवलखो हारु मिलंदो, सो तूं झपे
 खणी कमरि मे हणिजि. पोइ जइहीं बिओ मुजिरो कंदी,
 तइहीं मेतिनि एए याकूतनि जो वगो मिलंदुसि, सो बि तूं
 वठी कमरि मे विझिजांइ. वरी जइहीं टिओ मुजिरो कंदी,
 तइहीं नवलखो वींढो मिलंदुसि, सो बि तूं वठी खणी अगठ
 मे बधिजु पोइ अची उनहे सागुये वण ते चइही वेहिजि,
 त हिअ बि मोकिलाए तोकिलाए सक्थुनि साहिड्युनि सां
 अची चइहंदी, अँई वठी जादू कंदी, त अचे पँहजे बंगुले में
 लहँदी. पोइ शराब जे नशे मे सभेई खीऊं थी, अचे सुमही
 पवंधूं जो अवेल्, सो उतेई सिजु उभिरी वेंदुनि. हे अगे
 पहर राति पिए हिन खे हारु सींगारु कराईधूं हुयूं, सो
 उनिह डिह सिजु उभिरी वेंदुसि, त कम्ची खमी बान्हिनि
 मे टाकोडो विझंदी, त, इयूं अगे जइहीं पहर राति जो
 पिओ हूंदो हो, तइहीं का फणी, का आसी, का सुर्मदाणी,
 का चिलिम्यी, डुंदणु खणी ईधूं हुयूं, अजु अक्हां खे छा
 थिओ आहे. त चवंधूसि, पातिशाहजादी, राति तमाशे ते
 हली हुँइँअं, सो शराब जे नशे मे असां खे सुधि कान पेई,
 तँहिं करे सिजु उभिरी विओसूं. चे, इयूं, राति जो नवलखो
 हारु, एँ मोतिनि याकूतनि जो वगो. एँ नवलखो वींढो, इहे
 जे राति मूं खे सुफेद देव इम्दादु डिनी, से किथे, चवंधूं
 असां खे खबर ई कान्हे. असां का अगे हेतिरनि डिहनि मे
 तुंहिजी चोरी कई, चे, न. अहां चोरी का न कई. हाणे जे
 अहीं सलाह डिओ, त हेठि अमुल माणिक पातिशाह वटि

हलूं. चे, छो ने हलीं, पातिशाहजादी, असीं की तो खे
मनह थ्यूं कर्यू. त सठि असिअ सहेलिअ सां गडुजी उथी
हलंदी, से तो वटि ईयूं. त तूं ईंदो डिंसी शाहपसंदु विड़ी
घोघिरा हणण लगिजि, एँ जडहीं. तो वटि अचे, त हथु
विड़ी पर पटे कदिजांसि, पोइ तुंहिजे वसि थींदी. फकीरु
ईँ चई हल्यो विओ.

पोइ पातिशाहजादे जुमे राति हुन जे चवण मूजिबि किओ,
अँड उहो मभेई तमाशो डिंसी पँहँजे बंगुले अचे सुम्ह्यो. त
हिअ सहेल्युनि सूधी आई, अँड अचे खट ते वेठी. हू निड
जो मिंदु करे घोघिरा हणणु लगो. चिआंसि, जिअँदा
पातिशाह, अगे असां जे गाल्हाइण काणि मुस्ताकु हुँए.
हाणे असां खे डिंसी घोघिरा थो हणी. सो छो. तडहीं
पातिशाह पासो वराए चिओ, त, मां कंहिं खाब मे होसि.
चिआंसि, त मू खे उहा खाब जी गाल्हि इंसि. चिआंसि,
खाब जी गाल्हि जी मूं खे केइही खबि. चिआंसि,
पातिशाहजादा, इहो थीड. मूं खे चड. चे पातिशाहजादी,
हिकिडो खाबु लधुमि, त तूं विंहजी एँ वेठी वार सुकाई.
पोइ वार सुकाए कपिडा घुराया अथेई, एँ हारु सींगारु करे
मानी घुरायइ. पोइ, भांयां थो, त, आँउ तो सां गडु मानी
वेठो खां. अँड तो पिपिरु घुरायो आहे, तँहिं ते, भांयां थो,
त आँउ वजी चइही वेठो आंझां. पोइ तूं बि सर्तिनि सूधी
उन्हे पिपिर ते चइही आंहीं. अँड तो को जादू किओ, त
पिपिरु उडाणो, अँड हली बिस्तिअ बाग मे सुफेद देव वटि
लथासूं. हुते सुफेद जे अगुर्यो सड पर्यु अगेई पेइ नच्यूं, त

तो खे सुफेद देव चिओ, त जे तूं सउ परी विहारे मूं खे
 नच्या थी डेखारीं, त बे जुमे तो खे पर्णीदुसि. पोइ तो
 सउ परी विहारे तमाशो किओ आहे, त सुफेद देव तो खे
 पोर्वाई नवलखो हारु डिनो, सो बि मूं झपे हथ मे किओ.
 वरी बे तमाशे मे मोतिनि एरे याकूतनि जो वगो मिल्युइ,
 सो बि, भांयां तो, त, मूं वटि आहे. वरी टिए तमाशे मे,
 भांयां थो, त, तो खे नवलखो वीढो मिल्यो, सो बि पाण
 वटि थो भांयां. चे, साई, भला, उहे शयूं मूं खे डेखारि.
 तड्हीं अमुल माणिक पातिशाह चिओ, त खाब जी गाल्हि
 आहे. तो खे किथों डेखार्यां. पोइ पातिशाहजादिअ जिँएँ
 तिँएँ चट बंधी, दिलि वठी, कढायुसि, एँ ठहपह लगो चे,
 हाइ हाइ, मूं खे फकीर चिओ बि हो, त परी आहे, एँ
 जड्हीं खट ते अचे, तड्हीं तूं पर पटे कढिजांसि, पोइ
 पिओ माणिजांसि. पातिशाहजादे अजा इँएँ थे फिकिरु
 किओ, त फकीरु जो पुजिणातिअवारो हो, तौँहें खे खबर
 पड्जी वेई, सो वटिसि आयो, एँ चिआंसि, त, मूं तो खे
 चिओ हो, त तूं मुर्सु आंहीं, हुअ मिहिरी, पर पटे
 कढिजांसि, सो तो छा किओ. चे, साई, विसिरी विउमि. मूं
 खे हाणे का मस्लत डे. तूं कामिलु फकीर आंहीं. फकीर
 चिउसि, हाणे पिण्हे जे कुडिह में सामूंडी डुबिरिडो घोडो
 बीठो आहे, सो छोडे तौँहें ते संज सोना रोपा विडी, ठाहे
 गुलु करे, हीरनि मोतिनि जा खीसा भरे, बी टी वर्यनि जो
 खर्चु खणी, सुफेद देव जी विलाइत पुछाईदो वजिजांइ.

पोड जिअ फकीर पातिशाहजादे खे चिओ, तँअ किआई. उथी हल्यो, त हलंदे हिकिडे वेले मे वजी पिओ. जां डिसे त हिकिडी शीहणि आहे, तँहिं खे पेर में काठी पेही वेई आहे, सा टंगी पेई आहे. तड्ही शीहणि पातिशाहजादे खे डिसी चिओ, त, डे मानुख जा बचा, खुदा जे नांव ते मूं खे हिअ काठी न कढी. त चिआंसि, घोरे वजां खुदा जे नांव तों. तूं शेरु खुदा जो, मूं खे मारे विझीं, त पोड आं छा कर्या. चिआंसि, त आंउं तो खे दस्तगीरु जामिनु थी डिआं. तड्ही ही घोडे तों लही पिओ. शीहणि चिउसि, मानुख जा बचा, तूं हू काठुं रेड्हे खणी मुंहिजे अग्यो रखु. मतां मूं खे कावडि अचे, एं चंबो हणां, त काठ खे लगंदो, तूं बचंदे. हुन उँएँ किओ, एँ खुदा जो नालो गिन्ही काठी छिके कढ्यांसि. त शिहणि खे कावडि आई, एँ चंबो काठ खे हयाई, त काठु पुर्जा पुर्जा थी पिओ. तँहिं जे आवाज ते शीहणि जा ब पुट्र उतों निख्ता. हिन बि रिकेब मे पेरु थे विधो, त फिरी आयसि, एँ चाआंऊंसि, त, मतां वेदो आंही, डेमाण्डुअ जा बचा, तूं असां जे माउ खे मारे थो वजी. त उन्हनि खे शीहणि चिओ, त जे तहीं मुंहिजा हक जा पुट्र आहो, एँ तहां मुंहिजी थनु धाती आहे, त मूं अक्हां खे हिन जे हथि बक्शु किओ. तहीं हिन खे जिन, भूत, परिअ, शिर खां बचाइजो, एँ फाड्हो, हरणु, बिओ बि खाइणु पिअणु, जेकी घुरेव, सो आणे डिजोसि, अँई चौंकी रहिजोसि.

तड्हीं उहे शीह पँहजिअ माउ जो चिओ मजी, उताहों
 साणुसि हल्या, हिकिडो हिकिडे पासे, बिओ बिए पासे.
 पोइ कहंदे कहंदे हिकिडे हंधि अचनि त हिकिडो उम्दो
 तलाहु आहे, जौहें जे कंधिअ ते चड्यूं खशबोयूं पेयूं
 अचनि, एँ तहें तहें जा गुल टिड्या आंहिनि. हुते हिकिडी
 माडी बि आहे, तौहें माडिअ जो हिकिडो सोनो, बिओ रोपो
 डांको मथों वठी पाणिअ तोणी. चिआंऊं, त ही कौहें परिअ
 जाइ आहे. शीहनि चिओ त, साईं, घोडो खणी हेठि बँधो,
 एँ अही चडही हलो, चिआईं, त बेली, चडो पोइ हिकिडो
 शीहु अगु मे थिओ, बिओ पुठि मे, विच मे पातिशाहजादे
 खे करे, चिड्ही विआ. जां वजी. डिसनि, त हिकिडी
 पातिशाहजादी आहे, तौहें हिननि खे डिंसी खँणी दरु पातो.
 त पातिशाह चिउसि, दरु लाहि. चिआईं त, भजी वजो.
 देव जे अचण जी महल थी आहे. हिन घडिअ मिंहु वाच
 थींदो, एँ देउ ईंदो. तड्हीं शीहनि चिओ, असीं दर जो
 हिकिडो हिकिडो ताकु था कदूं. राणिअ ईँएँ बुधी चिओ, त
 आं अचां थी भला. तड्हीं निकिरी अचे बाहरि खट ते
 वेठी. पातिशाहजादो बि टिपु डेई साणुसि वेठो. राणिअ
 पुछुसु त, पातिशाह, गाल्हि करि, छा थो पुछीं. त
 चिआंसि, हुसिनि परी सुफेद देव जे विलाइत मे निकिरी
 वेई आहे, तौहेंजी का खबर. चिआंसि त, उहा त मुंहिजी
 भेणु आहे. चिआंसि, को डुसु डे. तड्हीं हुन दूरिबीनी पाए
 चिउसि त, हू जो पिपिरु आहे, उते तलाहु अथेई. तिते
 वजु. अजु जुमे जी राति आहे, सुभां जुमे जे डिहिं. पेशिनि

जो हुआ सहेल्युनि सां गड़जी उते विहजण ईदी. एँ
वगालाहे सभि तलाह में घिड़्यूं. त जाँहें जे वगे जे अगठ
मे याकूत हंदा, एँ भवर पिआ गुंजारु कंदा, उहो अथेई
हसिनि परिअ जो वगो.

पोड़ ही मोकिलाए शीहनि सूधो उथी हल्यो, एँ पिपिर हेठि आयो. अचे लिकी वेठो त शीहनि चिउसि, तूं हाणे आरामु करि, असीं था डिसूं, जिहँ महल उहे पर्यु ईचूं, तँहिं महल असीं तो खे जागाईदासीं. त अजा हुन ढौंको किओ त पर्यु मथों छिम्कारु करे अचे लथ्यूं. शीहनि जागायुसि, त, पर्यु आंयूं अथेई. शीहनि खे चिआई, त, इहेडो को छालु डिओ, जे वजी उन्हे वगे ते पओ. शीह टपो डेई वजी वगे ते पिआ. त बिऊं पर्यु पँहँजा वगा खंणी उडामी वेयूं. उतों बिही हुसिनि परिअ खे चिआऊं, त, अदी, हाणे ही डाडेपोटो तुंहिजो आयो आहे, सो तो खे की न छडींदो. हाणे किअ थी भाई. तडुहीं चिआंनि, त, अव्हां तर्सा, वजो म. आंउँ हिन सां को अहदु करे अव्हां सां गडिजी थी हला. त हू बिही रखूं. पोड़ पातिशाह चिउसि. हाणे निकिरु. हुसिनि परिअ चिओ, त हक जो मुर्सु तूं आंहीं. हुन सां त रुगयूं गाल्छूं आंहिनि. हाणे ही वीढो अथेई, सो वठी बिए जुमे जे राति उते सुफेद देव जे बाग मे अची लहिजांइ. उते बबान्छूं मुंहिज्यूं सोना रोपा घड़ा खँणी खुहिंबा करे ईचूं. तूं घोड़े पिआरण जे मिंहु करे उन्हनि जे घड़े मे खँणी वीढो विझिजि. पोड़ उहो आं डिसंयसि, त तो खे बान्ही डिआरे मोकिलीयसि. उहा बान्ही तो खे चवंदी, त तो खे जे को

फिर्यादु करिणो हुए, सो तूं अचो करि. त तूं ही फर्यादु कजि, मुंहिजी हकनिकाह जा जाल सुफेदु देउ थो पर्णे. तइहीं तो खे उते सउ जूण्यूं हिकजिहड्यूं कतार करे बिहंयूं. तूं जँहिं खे नक ते वींढो डिंसी, सा सुजाणी कढिजि, त उहा आं हूंदीसांइ. पातिशाहजादे हिन जी गाल्हि बुधी मजे, वगो खंणी डिनुसि, त वेई हली.

वरी बिए जुमे जे डिंहि उते बाग मे आयो, एँ उहो वींढो, जिँअँ परिअ चिओ होसि, तिँअँ बान्हिअ जे घडे मे विधाई. त बिअ बान्हिअ अची चिउसि, राति शादी आहे, तूं अचिजांइ. त हली उते आयो, एँ जोइ जो फिर्यादु किआंइ. त देवनि चिउसि, तूं उन्हे खे सुजाणंदें. चिआंइ त, आंइ, पोइ देवनि सुउ पर्युं हिकजिहड्यूं खणी बिहार्युं. चइनीं पासे भालनिबारा बिहार्याऊं, त जे टीं भेरे तांई न सुजाणे, त भाला हणी लोह जे किलनि मे खँणी टंगिजोसि, त सिरण्यूं खांइनिसि. पोइ हिन खे चिआऊ, सुजाणु. हिन हिकिडो भेरो मथों वठी सभिनीं खे डिठो, पर न सुजातांसि. तइहीं शीहनि चिउसि, फिकिरु न करि, असां जे जिअरे तुंहिजे वार जो नालो बि को न गिन्हंदो. वरी बिए भेरे बि सुजाणण मे न आयसि. त शीहनि खे चिआंइ. बेली, ब भेरा थिआ. शीहनि चिओ, तूं उल्को न करि. पोइ हुसिनि परिअ डिठों त हाणे हलाखु थिओ आहे, तँहिं करे वींढो वर मां कढी खंणी नक ते रख्यांइ. त टिए भेरे मे नक ते वींढो डिंसी, सुजाणी छिके कढ्यांसि. तँहिं ते सभिनी चिओ, बोली, पातिशाह उहा सांगी हेतिरिनि मो कढी आहे, शाबसि अथसि, अँ इँ अलो अलो थी विओ. तँहिं खा पोइ

सुफेद देव हुसिनि परी धीउ करे अमुल माणिक पातिशाह
खे पर्णाए डिर्नी, अँई वडु शादिमाना थिआ.

पोइ ही केतिरा डीह उते टिक्या. हिकिडे डिहि पातिशाहजेदे
दिलि में चिओ, त, चेकर गोठि हलूं. इहा गुणे देव खे
वजी चिआई, साई, मूं खे हाणे मोकल डिओ, त गोठि
वजां. देव चिउसि, टिकीं, त असां जे अखिनि ते, न त बि
तुंहिजी मर्जी. पोइ देव बान्हा, बान्हां, उठ, कजावा, घोडा,
खजाना डेई मोकल डिन्यसि. हु उतांहीं हल्यो.

हलंदे हलंदे राति हिकिडे खूह ते अची पेयसि. पातिशाह
राणिअ सां गडजी सुम्ही पिओ. बिआ सभि चौकिअ ते
चइनीं पासे वेही विआ. पोइ आधिअ राति जे महल उन्हे
खूह मां हिकिडे देउ जो निरव्तो, सो राणिअ खे खँणी
अंदरि विओ. जइहीं सुभू थिओ, त पातिशाहु उथ्यो. जां
डिसे, त पातिशाहजादी आही कान्हे. तइहीं वडो उल्को करे
पँहँजे नौकरनि खां पुछ्याई, त, राणी किए. हुननि चिओ,
खुदावंदा, अंधिरु थो करी. राति राणी तो वटि सुम्ही हुई,
सा तूं हाणे बिअनि खां थो पुछी. त पातिशाहु वडे
अव्सोस मे पिओ. शीहनि चिउसि, साई, हाणे असा खे जे
हुकुमु डीं, एं असां जे चेल्हि मे खँणी नोड्यूं बधी, त असीं
हिन खूह मे घिडूं. चिआई, चडो. पोइ हू घिड्या. जां
अंदरि वजनि, त तारीफ धणिअ जी चइजे, हिकिडो वडो
उमदो शहरु आहे. पर उन्हे जा माणहूं छ महींना निंड
कनि, एं छ महींना जागुनि. पोइ उते शहरु घुमंदे घुमंदे

हिकिडो बागु डिठांऊं. उन्हे बाग मे हिकिडो बगुलो हो.
 उन्हे बगुले मे डिसंनि त हिकिडो देउ सुम्हो पिओ आहे.
 हुसिनि परिअ राणिअ जे गोडे ते कंधु रख्यो आहेसि.
 राणी हिननि खे डिसी खुशि थी, अँड चिआई त, हाणे
 कँहिँ परि मूं खे हितों कढो. त शीहनि हिअँ किओ.
 हिकिडो बोछणु वेइहे देव खे कंध हेठि डिनानऊं, एँ
 राणिअ जो गोडो कढी बाहरि किआंऊं. पोइ सलाह करे
 बिन्हीं टिपु डेई, छातिअ ते चइही, झूबाटे छड्युसि. इँएँ
 देव खे मारे बाहरि अचनि, त हिकिडो सामूंडी घोडो बधलु
 डिठांऊं, पर सोन जे जंजीरनि मे कडा कुर्फ पिआ अथसि.
 कुंज्यूं पि उते पेयूं आंहिनि. तइहीं उन्हे घोडे शीहनि खे
 डिसी चिओ, त, मूं ते अमुल माणिक पातिशाह जी
 सुआरी लिखी आहे. से मूं के बि वठी हलो. पोइ उन्हे जा
 कुल्फ, एँ उन्हे ते राणी चाइहे, बाहरि आया. हुननि खे
 डिसी पातिशाहजादो डिडी बहारु थी पिओ. एँ डाइयूं
 शाबस्यूं शीहनि खे डिनाई. तइहीं शीहनि चिओ, त, साई
 हिते खजानो घणो पिओ आहे. हुकुमु हजे त खँणी अचूं.
 चिआंनि, त असां वटि की खुटो आहे छा.

पोइ उतांहीं उथी हल्या से पँहजे गोठ जे बाहरि आया.
 जडिहीं लाल पातिशाहजादिअ सूधे आयो आहे, त दुहिल,
 दमर, नगारा, नौबतूं, कर्नायूं, शर्नायूं करे अग्यो वठण
 आयुसि, अँड आबिरुअ सां पँहजे पुट अँड नुह खे वठी
 आयो. तँहिँ ते सजे मुल्क मे वाधायूं अँड खुशयूं थिऊं.

جيهڙي خُدا تالا اِنهَنِي جِي پُري ڪَڍِي، تيهڙي اُخال
سَمبِينِي جِي ٿِيه.

چِينُ وِلايَتِ جُو هڪڙو پاتِشاھُ (بادشاھ) لالُ نالي هو. تنهن سِيَقِل (سيفل)
نالي پنهنجي وِجِير (وزير) کي چئو، ”مون کي دُنيا (دنيا) جي ڪمي ڪائي
ڪانهي، پر اولادُ ڪي نه ٿو ٿيڻ.“ اِنئين چئي سِيَقِل وِجِير (سيفل وزير)
کي گهڻو دُنيايُن. چئائينس، هي دُن اِئيني سو وِجي ڪيرائُ (خيرات)
ڪر، اِن (۴) پُچُ ته اولادُ ڪو مون هڪ (حق) درگاه مون لکڻو آهي ڪِ
نه؟ ”پوءِ هُن پير تي وِجي گيرائُ (خيرات) ڪئي، ته هتي هڪڙي ڦڪيرُ
(فڪير) کي آواجُ (آواز) آيو. تنهن هڪڙي چپِي ڪاڪ (خاڪ) جي پري
سِيَقِل وِجِير (وزير) کي هٿ ۾ ڏني، اِنئين چئائينس (چيائينس)، ته ”جيڪا
راڻي لال پاتِشاھ کي دل گهڙندي هُئ تنهن کي اچوتي گهڙي مون پاڻي
صفا ڪٽوڙي مي (۾) اوتي، اها ڪاڪ (خاڪ) چپِي وجهي پٿاري، ته ڪڏا
(خدا) انهي کي پُترُ (پُٽ) ڏيندو: تنهن جو نالو رکجو اَمَلُ مالڪُ. سو
جڏهن وڏو ٿئي، اِن (۴) بَنِيهَ چئيه لکڻو ٿئي اِنئين ڪابلُ (قابل) ٿئي؛
اِن (۴) پنهنجا گهوڙا پيڙا سپاهي رکي اُنئين پنهنجا آچار ويچار ڪري،
تڏهن هُن منهنجي جاءِ تي وِڻيو اِچجاءُ.“ چئائين: ”سانئين چڱو“

پوءِ ڦڪيرُ (فڪير) جي چوڻ موجب ٿيو: اُنئين (۴) جڏهن اهو ٻارُ وڏو ٿيو،
تڏهن سِيَقِل وِجِير (سيفل وزير) لال پاتِشاھ (بادشاھ) کي چئو: ”سانئين
ساهبجادي (صاحبزادي) کي موڪل ڏي ته اُنئين ڦڪيرُ (فڪير) جي پيرين
واجهارائي اچانس.“ ته پاتِشاھُ ڪُشُ (خوشيءَ) ساهبجادي (صاحبزادي) کي
موڪل ڏني، اِن (۴) ساڻس سِيَقِل وِجِيرُ (سيفل وزير) اِن پٿا سپاهي
دُنيايُن، اِن (۴) ٻه گهوڙا ڪوٺل، چڙوٽ ۽ سنجڻ سان، اِن (۴) ڪپڙا
ترنهن ترنهن (طرحين طرحين) جا، اِن (۴) دُن اهو سڀ ڦڪيرُ (فڪير) جو
نَجَرُ (نذر) ڏيئي هلايائُن. پوءِ ڦڪيرُ (فڪير) وٽ رات جو آيا، اُنئين جڏهن
آڌي رات ٿي، تڏهن ڦڪيرُ (فڪير) شاهجادي (شاهزادي) کي وِڻي، ٻئي
چمڙاپوش ڪري، گلستان نالي پاتِشاھ (بادشاھ) جي گهڙي ۾ آيا دُنيايُن
ته هڪڙي مهلات (محلات) آهي، تنهن ۾ تِجلا ڪوٺڻ وانگي پٿا ٿيڻ. پوءِ
اَمَلُ مالڪُ پاتِشاھ هڪڙي ڪنڊرُ (ڪنڊ) وِڻي اُنهي ڪنوڻين جي ڏسڻ

واسطي ٻهي رهيو. تڏهين ڦڪير (فقير) چئس، ته: ”هتي پاتشاهن جون مهلاتون (محلاتون) آهن. تون هتي نه بهه. آءُ، ته هلون.“ ته ڦڪير (فقير) کي چئائين: ”گهڙي کن بهه ته ڏسون ڪهڙا تجلآ آهن.“ انهن تي پاڻ ۾ ڳالهيون ڪيائون، ته مٿون هڪڙي پانهي لٽي سوني روپي گهڙي سان. تنهن چئو، ته: ”منشا (ميان) بنڊا ڪڍا (خدا) جا، اهين ڪير آهيو، جو آڏي رات کون پوءِ اچي پاتشاهن جي مهلاتن (محلاتن) ۾ پڻا آهيو؟ متان ڪو چوڪيدار جهلي وجهيو، اين (۽) پاتشاهه کي خبر پئجي وڃي، ته اوهان سان برا هال (حال) ڪري.“ چئائون، ”ماڻي اسان ڪنهن به ملڪ جا آهيون، سي پلجي آيا آهيون، انهن اسان کي خبر نه هئي ته هي کي پاتشاهن جون مهلاتون (محلاتون) آهن: پر اسين ڪنهن مسيد (مسيت/مسجد) جا ڳولا آهيون، ۽ اسين وڃون ٿا، ترسون کي نه ٿا: پر اسان کي ڪير (خبر) ڏي ته هي تجلآ مهلات (محلات) مي (۾) ڪهڙا آهن.“ چئائين (چيائين)، ”ابو، تهاڻ جو اهر پچڻ جو واستو (واسطو) ڪهڙو؟ تهاڻ کي امير آهيو؟ کي وجير (وزير) آهيو؟ کي پاتشاهه (بادشاهه) آهيو؟ جو هن مهل ٿا پڇو؟ اهين گريب (غريب) ماڻهو پڇي وڃي ڪا مسيد (مسيت/مسجد) هٿ ڪريو.“ تڏهن پاتشاهه (بادشاهه) چئس، ”ڙي ماڻي، مون کي واسطي (واسطي) ڏئڻ جي ڏس ڏي ته هي ڪهڙو تجلو آهي.“ چئانس، ”ابا، گهور وڃا ڪڍا (خدا) جي نانوَ تون: هءُ حسن (حسن) پري پاتشاهجادي (بادشاهزادي) آهي، سا سنداس مي (۾) ويٺي وهنجي. تنهن لڳن تون جي ڪپڙو لهيو وڃي، ته تجلو وڃُ وانگي ٿو وڃي.“

انئين پڇي اتانهون هليا، سي پنهنجي اوتاڪ (اوطاق) تي آيا. ته امل ماڻڪ پاتشاهه ڦڪير (فقير) کي ارج (عرض) ڪئو، ته سائين، جي تون ڪامل ڦڪير (فقير) جرئت وارو آهين، ته مون کي دعا ڪر آئون اها پرڻيان.“ پوءِ ڦڪير (فقير) چئس، ”اها توکي ڪڍا تالا (خدا تعاليٰ) ڏناري.“ وري پاتشاهه سڀڻو (صبح) جو موڪلائي ڦڪير (فقير) وٽ روانو ٿيو. آيو پنهنجي ڳوٺ، انئين (۽) پنهنجي پڻ (پيءُ) لال پاتشاهه کي ارج (عرض) ڪيائين ته: ”سائين مون کي حسن (حسن) پري پاتشاهجادي

پرڻاء، جا ستنه محلات مي (ڀر) ويٺي آهي، جنهن جي حڪم مي (ڀر) سٺ اسي ٻانهي آهي، تن سٺ اسٽي ٻانهي کي گليليون هٿن مي آهن، اين (۴) نر پکي وهڻ نٿيون ڇڏين. تڏهين پاتشاهه چئس: ”ابا، تو کي پنهنجي ڏاڏي پوٽي پرڻائينداسون.“ ته چئائين: ”سائين، جي پرڻيندس ته اها هسن (حسن) پري پاتشاهجادي (بادشاهزادي) پرڻيندس: نه ته هي ملڪ هي تون.“ چئائينس، ته ”ابا، ڪاوڙ نه ڪر آئون توکي اها ساڳي هسن (حسن) پري پرڻائيندس.“

پوءِ بادشاهه سيڦل وجير (سيڦل وزير) کي چئو: ”تون گلستان پاتشاهه (بادشاهه) جي ڌيءَ (ڌيءَ) هسن (حسن) پري، تنهنجو سڱ امل ماڻڪ پاتشاهجادي (بادشاهزادي) سان وڃي چڪو.“ تڏهن سيڦل وجير (سيڦل وزير) وٺو، ائين گلستان پاتشاهه کي وڃي ارج (عرض) ڪيائين، ته: ”تنهنجي نڙاڻي (نياڻي) جو سڱ لال پاتشاهه پنهنجي پٽر (پٽ) واسٽي (واسطي) ٿو گهري. ته گلستان پاتشاهه چئو: ”پلي آئين، نچُ آئين؛ پر منهنجي ڌيءَ (ڌيءَ) وڏور ويٺي آهي، تنهن کان پڇي اڃان، ته توکي ورندي ڏٺان.“ تنهن وڃي پنهنجي ڌيءَ (ڌيءَ) کان پڇو، ”بابا آئون تنهنجو سڱ ٿو ڪريان لال پاتشاهه جي پٽر (پٽ) امل ماڻڪ سان تنهنجي ڪيڙهي (ڪهڙي) مرضي آهي؟ چئانس: ”بابا، تون منهنجو ڪابو ڪبلو (ڪعبو قبلو) آئين. اوهان ماءُ پيءُ جو چوڻ آئون نه ٿي موٽايان: پر پيهرائين (پهريائين) مانهجي (منهنجي) هڪڙي ڳالهه ٻڌو. اهين جي منهنجو وهان؛ امل ماڻڪ پاتشاهه سان ٿا ڪريو ته مون کي پاتشاهي عهد اهو وجهي ڏنو، جو بنگلا چوڌرا به ٿيندا هڪڙو منهنجو ٻڌو امل ماڻڪ پاتشاهه جو، ٻئي آمهون سامهون تن مي (ڀر) هڪڙي مي (ڀر) منهنجي ڪٽ پيئي هوندي، ٻئي مي (ڀر) پاتشاهه جي. آئون پنهنجي ڪٽ تي ويٺي هونديس، پاتشاهه پنهنجي ڪٽ تي: وڃ مي (ڀر) منهنجي ڏاجيلي ٻانهي گڙالي ٻائي ويٺي هوندي، جيڪا آئون ڳالهه ڪنديس سا ٻانهي کي چونديس ٻانهي پاتشاهه کي ٻڌائيندي. انئين جيڪا پاتشاهه ڳالهه ڪندو سا به ٻانهي سان ڪندو، ته اها اچي مون سان ڪندا.“ تڏهين گلستان پاتشاهه اچي سيڦل وجير (سيڦل وزير) کي اها سڄي ڳالهه ٻڌائي، انئين چئانس، ”اهو اهد (عهد) مڃو ته شادي بهال (بحال) ٿيندي.“

پوءِ سيقل وجير (سيفل وزير) اها ڳالهه ٻڌي موڪلائي ڳوٺ ڏي روانو ٿيو. ائين (۴) کير (خير) سان لال پاتشاهه وٽ پهتو. اتي لال پاتشاهه پڇس ته: ”مون کي شادي جو جباب (جواب) ڏي ته ڪنهن ڪري آئين؟“ تڏهن سيقل وجير (سيفل وزير) سڄي پاتشاهجادي جي شادي جي ڳالهه ڪري ٻڌايس. پوءِ لال پاتشاهه امل ماڻڪ کي چيو ته: ”هه جا روبرڪار آهي سا مڃيندين ڪه نه؟ چئائين: ”بابا، مون قبول ڪئي.“ تڏهن لال پاتشاهه سيدا پاڏا، سمان، تنبو، ڪناتون، پٽا به گهڻا اسباب روانا ڪيائين، تنهن کانپوءِ پاڻ پٿر (پٽ) سوڌو گلستان پاتشاهه جي شهر ڏي هليو، انهن اتي دهل ڌمر ڪري اچي پٿر کي پرڻايائين.

وري پاتشاهجادي ڪنار (بادشاهزادي ڪنوار) سوڌو پنهنجي ڳوٺ آيو، ائين (۴) ٻئي پنهنجن بنگلن مي (هر) ڌار ڌار آمهون سامهون اچي ويٺا. اها ٻانهي به ٻنهي بنگلن جي وچ تي ٿي ويئي، انهن جو پاتشاهي ڪول (قول) چيو هائون، تنهن جيڪا ڳالهه پاتشاهه کي ڪرڻي هئي، سا ٻانهي سان ڪندو هو، تنهن راءِ (رائي) کي ٿي سڻائي، انهن (۴) جا ڳالهه راءِ (رائي) کي ڪرڻي هئي، سا به ٻانهي کي ٿي چئائين، تنهن پاتشاهه کي ٿي ٻڌائي، انهن (۴) سا به ٻانهي کي ٿي چئائين، تنهن پاتشاهه کي ٿي ٻڌائي، انهن ڪندي گهڻا ڏنھ گجريا (ڏينهن گزريا).

نيٺ پاتشاهه ويهي ويهي ڪٿو ٿو هڪڙي ڏينهن چئائين، ته هاڻي چڙهي ڪو شڪار ڪريان، سو چڙهي هليو شڪار تي. انهن (۴) وڃي هڪڙي روجه ماريائين، تنهن کان گهڻو ڪش (خوش) ٿيو. پوءِ ورندي مهل ڪش (خوشيءَ) مي (هر) سپاهين سان ڳالهيون ڪندو اچي ته رستي مي (هر) هڪڙو اڪڙيارو ڦڪير (فڪير) گڏيس تنهن گهوڙي جي ڳلڻ مي (هر) وٺي چئس: ”پاتشاهه، تونسان آئون هڪڙي ڳالهه ڪندس.“ تنهن انهي ڦڪير (فڪير) کي اٺ تي کڻي چاڙهيو، ٻي سان پيلهه: ائين (۴) اچي لٽا پنهن جي بنگلي ۾ فقير جون وڏيون ڪچمتون (خلمتون) ائين (۴) ڇاڪريون ڪيائين. هنڌ وڃائي، سيجبند ٻڌائي، ڪٽ تي چاڙهي وهاريائينيس. پوءِ پاتشاهه ڦڪير (فڪير) کي چيو: ”سانئين، هاڻي جيڪي چوڻو آهيئي سو چئ.“ تڏهن ڦڪير (فڪير) چئس، ته ”تو جا اها حسن پري پاتشاهجادي

(حسن پري بادشاهزادي) پرڻي آهي، سا جي دل آهي سفيد ديُو سان. ستن سمونڊن جي وچ مي (ر) جو بستي باگ (باغ) آهي، انهن بستِ باگ (باغ) مي (ر) جمِي جمِي رات (جمعرات) جادو ڪري، پير تي چڙهي، سٺ سهيلن سان گڏجي، تماشي مي (ر) ٿي وڃي. سو هاڻي هُءُ شبڪاري (شب خوابي) ٽوپي هڪمت (حڪمت) جي توکي ڏٺان، سو جڏهن جمِي (جمعي) جي رات اچي تڏهن هُءُ ٽوپي پاڻي، تون سندس بنگلي مي (ر) چڙهي ويجهائين. مٿي ته پاتشاهجادي تڙ ڪڍو ويٺي هوندي. سونا وار ويٺي سڪائيندي. پوءِ جنهن گئالءَ تي اها ويٺي هجي، تنهن تي وڻي ڪري تون به وڃي ويهه. ته توکي ڏسڻو ٿي (ڏسندو ٿي) ڪونه. پوءِ هوءَ هار سينگار ويهي ڪندي. مشڪ ڪٽوري گهرائيندي؛ انئين چوڙا پيڙا ڍڪي ڪري، موتن انهن ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو آڻائيندي. پوءِ وري ماني گهرائيندي، سا آڻي دسترڪاني (دسترخاني) تي رکبي. ته تون اُنَه سان گڏ ويهي ماني کائجانءِ. هو جي ڏهه ٻار هئا ڍاڪڻا سي تون مٿوئي کائي ويجهانس، ته دانءِ ڪندي، ڙي بورچيائي، ماني آڻ. ته بورچيائي چونڊيس، ”مائي تنهنجي اوڀر مجهون اسين ڏهه ٿي ٻارهي کائينديون هيونسين؛ اڄ سقيد (سفيد) وٽ هلڻ جي ڪشيءَ (خوشيءَ) ۾ نڪر انهن (۽) تيون ڪونه بچائين، اڃا پڻو ٿي گهرين.“ ته چونڊيس، ڀلا پير وٺي آڻي بهار ته چڙهون؛ تون انهن جي ڳالهه ٻڌي انهن کان اڳي جيستائين هو سپرن، تيستائين چڙهي ويهه. پوءِ جڏهن هي چڙهي جادو ڪري پير اڏائين، تڏهن پير ستن سمونڊن (سمنڊن) جي وچ مي (ر) وڃي لهندو. تون اتي انهن مڙني کانپوءِ لهج. پوءِ هو ٽين اڳ مي (ر)، تون پٺ مي (ر) ٿجان جڏهن سفيد ديُو وٽ هي سڀ وڃي حاجر (حاضر) ٿينديون، تڏهن سقيد (سفيد) ديُو هن جون تاجيمون (تعظيمون) وٺندو، ائين (۽) چونڊس ته، ”تون ڀلي آئين.“ انهي مهل ديُو وٽ سڀ پريون به نچنديون هونديون. ته هو هُسن (حسن) پريءَ پاتشاهجاديءَ کي چونڊو، ”جي تون هنن سڀ پرين کي وهاري مون کي نچڻو ٿي ڏيکارين، ته آئون توکي ٻئي جمِي (جمعي) تي پرئيندس؟“ تڏهن چونڊيس: ڀلا انهن کي وهار ته آئون بهي نچان، ته اهي وهنديون، ائين پاڻ پيشواج (پشواز) ڍڪي نچندي. تڏهن تون به سنگن سان گڏجي بهج، ته انهي کي پيهرين مجري مي (ر) نو لکو هار ملندو سو

تون جهڙي ڪٿي ڪمر مي (ڀر) هڻج. پوءِ جڏهن پڻو مجرو ڪندي، تڏهن موتينن اين (۽) ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو ملندس، سو به تون وٺي ڪمر مي (ڀر) وجهجان، وري جڏهن ٿو (ٿيون) مجرو ڪندي ته تڏهن نو لکو ويندو ملندس؛ سو به تون وٺي ڪٿي اڳڻ مي (ڀر) ٻڌج. پوءِ اچي انهي ساڳئي وٺ تي ويهجي ته هٿ (هيءَ) به موڪلائي توڪلائي سرتين ساھڙين کان اچي چڙهندي، انئين وٺي جادو ڪندي؛ ته اچي پنهنجي بنگلي مي (ڀر) لهندي. پوءِ شراب جي نشي مي (ڀر) سڀيئي کيئون ٿي، اچي سمهي پونديون. تون به لهي وڃي پنهنجي بنگلي ۾ سمهجي. تڏهن سمهنديون جو اوڀل سو اٿيئي سج (سج) اڀري ويندن. هي اڳي پهر رات پئي هن کي هار سينگار ڪرائينديون هيون؛ سو اُنهن ڏنهن سج (سج) اڀري ويندس؛ ته ڪمجي ڪٿي ٻانهن مي (ڀر) ٽاڪوڙو وجهندي؛ ته ”ڙيون اڳي جڏهن پهر رات جو پڻو هوندو هو، تڏهن ڪا ڪٿي، ڪا آرسِي، ڪا چلمچي، ڏندڻ ڪٿي اينديون هيون، اڄ اوهان کي ڇا ٿو آهي؟“ ته چونديس، ”پاتشاهجادي رات تماشي تي هنئن، سو شراب جي نشي ۾ اسان کي سڌ ڪانه پيئي؛ تنهن ڪري سج (سج) اڀري وٽوسون.“ ڇي، ”ڙيون، رات جو نو لکو هار، اين موتن ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو، اين نولکو ويندو، اهي جي رات مون کي سڦيد (سفيد) ديو امداد ڏنا، سي ڪٿي؟“ چونديون، ”اسان کي ڪير (خبر) ٿي ڪانهي. اسان ڪا اڳي هيترن ڏنهن مي (ڀر) تنهنجي چوري ڪئي؟ ڇي، ڙيون، نه. اهان چوري ڪانه ڪئي. هاڻي جي اهان سلاه (صلاح) ڏئو، ته هيٺ امل ماڻڪ پاتشاه وٽ هلون. ڇي، ڇو نه هليو؟ پاتشاهجادي، اسين ڪا توکي منهن (منع) ٿيون ڪريون؟“ ته سٺ اسي سهيلو سان گڏجي اٿي هلندي؛ سي تو وٽ اينديون، ته تون ايندو ڏسي شاهپسند وجهي گهوگهرا هڻڻ لڳج، اين (۽) جڏهن تو وٽ اچي ته هٿ وجهي پر پتي ڪڍجائنس. پوءِ تنهنجي وس ٿيندي.“ ڦڪير (فڪير) ائين چئي هلڻو وڻو.

پوءِ پاتشاهجادي جمي رات (جمعرات) هن جي چوڻ موجب ڪٺو. انهن اهو سڀيئي تماشو ڏسي پنهنجي بنگلي ۾ اچي سمهيو. ته هٿ (هيءَ) سهيلين سوڌي وٽس آئي، انهن (۽) اچي ڪٽ تي ويئي. هو ننڊر (ننڊ) جو منهن ڪري گهوگهرا هڻڻ لڳو. چئانس، ”جئندا پاتشاه، اڳي اسان جي

ڳالهائڻ کان مستاک (مشتاق) هنئين. هاڻي اسان کي ڏسي گهوگهرا ٿو هڻي، سو چو؟“ تڏهن پاتشاهه پاسو ورائي چئو، ته ”مان ڪنهن کاب (خواب) مي (هر) هوس.“ چئانس، ته مون کي اها کاب (خواب) جي ڳالهه ڏس.“ چئانس، ”کاب (خواب) جي ڳالهه جي مون کي ڪهڙي کبر (خبر)؟“ چئانس، ”پاتشاهاجادا (بادشاهزادا)، ڏاهو ٿي، مون کي چئ.“ چي ”پاتشاهاجادي، هڪڙو کاب (خواب) لٽر، ته تون وهنجي اين (۽) ويٺي وار سڪائين، پوءِ وار سڪائي ڪپڙا گهرايا اٿيئي، اين (۽) هار سينگهار ڪري ماني گهريءَ. پوءِ پانيان ٿو، ته آئون توسان گڏ ماني وينو کان، انئين تو پير گهرايو آهي، تنهن تي، پانيان ٿو ته آئون وڃي چڙهي ويٺو آنهيان. پوءِ تون به سرتين سوڌي انهي پير تي چڙهي آنهين، ائن تو ڪو جادو ڪئو؛ ته پير اڏائو، انئن هلي بست ٻاگ (باغ) مي سقيد (سفيد) ديو وٽ لٿاسون. هتي سقيد (سفيد) جي اڳيون سئ (سو) پريون اڳيئي پيسه نچيون؛ ته توکي سقيد (سفيد) ديو چئو، ته جي تون سئ (سو) پري وهاري مون کي نچئو ٿي ڏيڪارين، ته بي جمي (جمعي) توکي پرڻيندس،“ پوءِ تو سئ (سو) پري وهاري تماشو ڪئو آهي؛ ته سقيد (سفيد) ديو تو کي پهريائين نو لکو هار ڏنو، سو به مون جهڙي هٿ مي (هر) ڪئو، وري بي تماشي هر موتين اين ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو مليئس، سو به، پانيان ٿو، ته، مون وٽ آهي. وري ٿئي تماشي مي (هر) پانيان ٿو، ته، توکي نو لکو وينيو ملئو، سو به پاڻ وٽ ٿو پانيان.“ چي، سائين، پلا آهي شيون مون کي ڏيکار.“ تڏهن امل مائڪ پاتشاهه چئو، ته، ”کاب (خواب) جي ڳالهه آهي. توکي ڪئون ڏيڪاريان؟“ پوءِ پاتشاهه جادو (بادشاهزادي) جنئين تنئين چٽ ٻڌي، دل وٺي، ڪڍايس، اين (۽) جهڙي اٿي اڏائي ته پاتشاهه ايسوس (افسوس) ڪري پڇنائڻ لڳو؛ چي هاءِ ها! مون کي ڦڪير (فقيه) چئو به هو ته پري آهي، اين جڏهين ڪٿ تي اچي، تڏهين تون پر پئي وٺجانس، پوءِ پئو مائجانس.“

پاتشاهاجادي اها هنئين ٿي ڦڪر (فڪر) ڪئو، ته ڦڪير (فقيه) جو پڇنائڻ وارو هو، تنهن کي کبر (خبر) پئجي ويئي؛ سو وٽس آيو؛ اين (۽) چئانس ته: ”مون توکي چئو هو، ته تون مرس (مڙس) آنهين، هوءَ مهري، پر پئي وٺجانس؛ سو تو ڇا ڪئو؟“ چي سائين: وسري ويئر مون کي هاڻي ڪا

مسلمت (مصلحت) ڏي. تون ڪامل ڏکير (فقير) آهين.“ ڏکير (فقير) جنس، ”هاڻي پڙهي جي ڪڙه سامونڊيري ڏهڙو گهوڙو پيئو آهي، سو چوڙي، تنهن تي سنج سونا روپا وجهي، ٺاهي گل ڪري، هيرن موتين جا، ڪيسا پري، ٻي تي ورهين جو ڪرچ (خرچ) ڪئي، سفيد ديو جي ولايت پڄائيندو ويڃائڻ.“

پوءِ جنء (جيئن) پاتشاه جادي (بادشاهزادي) کي چئو، تنء (تيئن) ڪٿائين، اتي هليو: ته هلندي هڪڙي پيلي مي (ڀر) وڃي پئو. جان ڏسي ته هڪڙي شيهڻ آهي تنهن کي پير مي (ڀر) ڪائي پيهي ويئي آهي: سا ٽنگي پيئي آي. تڏهن هن شيهڻ پاتشاهجادي کي ڏسي چئيو، ته ”ڙي مانڪ جا ٻچا، ڪڏا (خدا) جو نانوَ تي مون کي هيء ڪائي نه ڪيڀن؟“ ته چئانس، ”گهوري وڃان ڪڏا (خدا) جي نانوَ تون. شير ڪڏا (خدا) جوء مون کي ماري وجهين، ته پوءِ آڻ ڇا ڪريان؟“ چئانس ته آئون تو کي دستگير ڄامن (ضامن) ٿي ڏٺان.“ تڏهين هي گهوڙي تان لهي پئو. شينهن چئس، ”مانڪ جا ٻچا، تون هو ڪاڻ ريڙهي ڪٿي منهنجي اڳيان رک: متان مون کي ڪاوڙ اچي اين چنبو هٿان ته ڪاڻ کي لڳندو: تون بچندڀن.“ هن انئين ڪئو. اڀن (ڀ) ڪڏا (خدا) جو نالو گڻهي ڪائي چڪي ڪڍيائس ته شيهڻ کي ڪاوڙ آئي، اين چنبو ڪاڻ کي هيائين، ته ڪاڻ پرڇا پرڇا (پرڙا پرڙا) ٿي پئو. تنهن جي آواز (آواز) تي شينهن جا ٻه پٽ اتون نڪتا. هن به رڪيب مي (ڀر) پير ٿي وڌو، ته ڦري آيس: اين چئائونس، ته ”متان ويندو آهين، ڙي ماڻهوءَ جا ٻچا: تون اسان جي ماءُ کي ماري ٿو وڃين؟“ ته انهن کي سنهڻ چئو ته: ”جي تهين منهنجا هڪ (حق) جا پٽ آهيو، اڀن تهاڻ منهنجي ٿڃ ڌاتي آهي، ته مون اهاڻ کي هن جي هٿ بڪش (بخش) ڪئو. تهاڻ هن کي جن، پوت، پراء (پريء)، شر ڪان بچائجو: اڀن ڦاڙهو، هرڻ، پئو به ڪاڻ پيئڻ، جيڪو گهريو، سو آئي ڏجوس: انهن چونڪي رهجوس.“

تڏهين اهي شيهن ماءُ جو چئو مڃي، اتاهين ساڻس هليا: هڪڙو هڪڙي پاسي، پئو پئي پاسي. پوءِ ڪهنڊي ڪهنڊي هڪڙي هنڌ اچن ته هڪڙو امدو (عسدر) تلاءُ آهي، جنهن جي ڪنڌ تي چڱيون ڪشويون

(خوشبويون) ٻيون اچن. اين ترنهن ترنهن (طرحين طرحين) جا گل ٽويا
 آنهن هتي. هڪڙي ماڙي به آهي، تنهن ماڙيءَ جو هڪڙو سونو، ٻيو
 روڀو ڏانڪو مٿون وٺي مائٽ توثين چٽائون، ته هي ڪنهن پيءُ (پريءَ)
 جي جاءِ آهي. ”شينهن چئو، ته، ”سانئين گهوڙو ڪٿي هيٺ ٻنڌو، اين (۴)
 اهين چڙهي هلو.“ چٽائين، ته، ”ٻيلي، چڱو.“ پوءِ هڪڙو شينهن اڳ مي
 (۵) ٿو، ٻيو پٺ مي (۶)، وچ مي (۷) پاتشاهجادي آهي، تنهن هنن کي
 ڏسي ڪٿي در پاتو. ته پاتشاه چئس، ”در لاه.“ چٽائين ته ”پڇي وڃو، ديو
 جي اچڻ جي مهل ٿي آهي. هن گهوڙو منهن وچ ٿيندو اين (۴) ڏيئ
 ايندو.“ تڏهين شينهن چئو، ”اسين درجو هڪڙو تڪ (طاق) ٿا
 ڪيون.“ راڻيءَ ائينن ٻڌي چئو، ته، ”آن اچان ٿي، پلا.“ تڏهين نڪري
 اچي ٻاهر ڪٿ تي ويئي. پاتشاهجادو به ٽپ ڏيئي ساڻس ويٺو. راڻي
 پڇس، ته: ”پاتشاه، ڳالهه ڪر، ڇا ٿو پڇين؟“ ته چٽانس، هُسن (حسن)
 پري سڦيد (سفيد) ديو جي ولات مي (۸) نڪري ويئي آهي، تنهن جي
 ڪا ڪبر (خبر)؟“ چٽانس، ته، ”اها ته منهنجي پيڻ آهي.“ چٽانس، ”ڪو ڏس
 ڏي“ تڏهن دوربيني پاڻي چئس، ته، ”هو جو پير آهي، اتي تلاءُ اٿيئي،
 تيتي وڃ؛ اڄ جمي (جمع) جي رات آهي سپان جمي جي ڏنهن، پيشن جو
 هُئ سهيلين سان گڏجي اتي وهنجڻ ايندي، اين وڳا لاهي سڀ تلاه مي
 (۹) گهوڙنديون ته جنهن جي وڳي جي اڳڻ مي (۱۰) ياکوت (ياقوت) هوندا
 اين (۴) پور پٽا گنڄار ڪندا. اهو اٿيئي حسن پيءُ جو وڳو.“

پوءِ هي موڪلائي شينهن سوڌو اچي هليو. اين پير هيٺ آيو. اچي لڪي ويٺو
 ته شينهن چئس، ”تون هاڻي آرام ڪر؛ اسين ٿا ڏسون، جنهن مهل اهي پريون
 اينديون، تنهن مهل اسين توکي جاڳائينداسين.“ ته اڃا هن ڀرونڪو ڪٿو ته
 پريون مٿون چمڪار ڪري اچي لٿيون. شينهن جاڳايس، ته، ”پريون آنيون
 اٿيئي.“ شينهن کي چٽائين ته، ”اهڙو ڪو چال ڏٺو، جو وڃي انهي وڳي تي
 پئو.“ شينهن ٻيو ڏيئي وڃي وڳي تي پئو، ته پئون پريون پنهنجا وڳا ڪٿي
 اڏامي ويون. اتي بهي هُسن (حسن) پيءُ کي چٽائون ته، ”اڏي، هي ڏاڏي پوترو
 (پوٽو) تنهنجو آيو آهي، سو تو کي ڪي نه چڙيندو. هاڻي ڪنڻ ٿي
 پائين؟“ تڏهين چٽائين، ته ”گوهان ترسو، وڃو مَر. آئون هن سان ڪو اهد
 (عهد) ڪري اوهين سان گڏجي ٿي هلا.“ ته هو بهي رهيو. پوءِ پاتشاه

چئس، ”هاڻي نڪر.“ هُسن (حسن) پوءِ چئو، ته هڪ (حق) جو مڙس تون آنهين. هن سان ته رڳيون ڳالهيون آهن. هاڻي هي وينيو اٿئي، سو وٺي، ٻئي جمي جي رات اتي سقيد (سفيد) ديو جي باغ (باغ) مي (مر) اچي لهجان. اتي به ٻانهيون منهنجيون سونا روپا گهڙا کڻي ڪهنبا ڪري اينديون، تون گهوڙي پٿارڻ جو منهن ڪري انهن جي گهڙي مي (مر) کڻي وينيو وجهج. پوءِ اهو آن ڏسنديس ته توکي ٻانهي ڏٺاري موڪلينديس. اها ٻانهي توکي چوندي ته توکي جي ڪو فرياد ڪرڻو هٿ، سو تون اچي ڪر. ته تون هي فرياد ڪج، منهنجي هڪ نڪاهه (حق نڪاح) جي جال (زال) سقيد (سفيد) ڏٺ (ديو) ٿو پرڻي. تڏهين توکي اتي ديو چوندا، ته تون سڃاڻيندي ته چئجان، هٿ پوءِ هتي سٺ (سو) چڻيون هڪجهڙيون قطار ڪري بهنديون. تون جنهن کي نڪ تي وينيو ڏسين سا سڃاڻي ڪڍج، ته اها آن هونديسان.“ پاتشاهجادي هن جي ڳالهه ٻڌي، وڳو کڻي ڏنس، ته ويئي هلي.

وري ٻئي جمي جي ڏهنن اتي باغ (باغ) مي (مر) آيو، اين (ع)، اهو وينيو جئن پوءِ چئو هوس تئن ٻانهه جي گهڙي مي (مر) وڌائين ته ٻانهه اچي چئس، ”رات شادي آهي. تون اچجان.“ ته هلي اتي آيو اين جوءِ جي فرياد (فرياد) ڪڍائين. ته ديون چئس، تون انهي کي سڃاڻيندي؟ ”چٽائين، ته، ”آئين.“ پوءِ ديون سٺ پريون هڪجهڙيون کڻي بهاريون. چئني پاسي پالٽارا (پالن وارا) بهاريائون، ته ”جي ترين (تئين) پيرين تائين نه سڃاڻي، ته پالا هتي لوه جي ڪلن مي (مر) کڻي ٽنگجوس، ته سرڻيون کائينس.“

پوءِ هن کي چٽائون، ”سڃاڻ.“ هن هڪڙو پيرو مٿون وٺي سڀني کي ڏٺو، پر نه سڃاتائين. تڏهين شينهن چئس، فڪر نه ڪر اسان جي جيئري تنهنجي وار جو نالو به ڪونه ڳڻندا.“ وري ٻئي پيري به سڃاڻن مي (مر) نه آيس. ته شينهن کي چٽائين، ”ٻيلي، به پيرا ٿئا.“ شينهن چئو، ”تون، الڪو نه ڪر.“ پوءِ هُسن (حسن) پوءِ ڏٺو ته هاڻي هلاڪ ٿيو آهي. تنهنڪري وينيو وڙ مان ڪڍي کڻي نڪ تي رکڻائين، ته تري (تي) پيري ۾ نڪ تي وينيو ڏسي سڃاڻي چڪي ڪڍائين، تنهن تي سڀني چئو، ”ٻيلي پاتشاهه اها ساڳي هيترن مون ڪڍي آهي شاباس اٿس.“ انئين

الو الو ٿي وٿو. تنهن کانپوءِ سقيد (سفيد) ديوَ هُسن (حسن) پري ڏيئي
ڪري امل مالڪ پاتشاهه کي پرڻائي ڏنين؛ انئين وڏا شادمانا ٿئا.

پوءِ هي ڪيترا ڏينهن اتي ٽڪيا. هڪڙي ڏنھ پاتشاهجادي دل مي (پر) چئو،
تہ ”جيڪر ڳوٺ هلون،“ اها ڳالھ ديوَ کي وڃي چٽائين، ”سائين مون کي
هاڻي موڪل ڏيو ته ڳوٺ وڃان.“ ديو چئس، ”ٽڪين، ته اسان جي اکن تي؛ ته
ته به تنهنجي مرجي (مرضي).“ پوءِ ديوَ ٻانهن، ٻانهيون، اٺ ڪجاوا، گهوڙا،
ڪجانا (خزانا) ڏيئي موڪل ڏنيس، هو اتانئون هليو.“

هلندي هلندي رات هڪڙي ڪوھ تي اچي پيس. پاتشاهه راتس سان گڏجي
سمهي پئو؛ پٺا سڀ چونڪڻ تي چٽئي پاسي ويهي وٺا. پوءِ آڏي رات
جي مهل انهي ڪوھ مان هڪڙو ديوَ جو نڪتو، سو راتيه کي ڪٿي اندر
وٿو. جڏهن سڀو (صبح) ٿيو، ته پاتشاهه اٿيو، جان ڏسي ته پاتشاهجادي
آهي ڪانهي. تڏهن وڏو الڪو ڪري پنهنجي نوڪرن کان پڇيائين ته
راڻي ڪٿي؟“ هنن چئو ”گداوندا، (خداوندا) انڌير ٿو ڪرين. رات راڻي
تو وٽ سمهي هئي، سا تون هاڻي پئين کان ٿو پڇين.“ ته پاتشاهه وڏي
اوسوس (افسوس) مي (پر) پئو. شينهن چئس، ”سائين، هاڻي اسان کي
جي حڪم ڏين اين (۴) اسان جي چيلهه مي (پر) ڪنڻي نوڙيون ٻنڌين، ته
اسين هن ڪوھ مي (پر) گهوڙون.“ چٽائين، ”چڱو.“ پوءِ هو گهوڙيا، جان اندر
وڃن، ته تاريخ (تعريف) ڏئي جي چئجي! هڪڙو وڏو عمدو شهر آهي؛ پر
انهي جا ماڻهو چ (جهه) مهينا ننڊر (ننڊ) ڪن، اين چ (۴) جهه) مهينا جاڳن.
پوءِ اتي شهر گهمندي گهمندي هڪڙو باگ (باغ) ڏٺائون. انهي باگ مي
(باغ پر) هڪڙو بنگلو هو. انهي بنگلي پر ڏسن، ته هڪڙو ديوَ سمهيو
پئو آهي. هسن (حسن) پري راتس جي گوڏي تي ڪنڌ رکيو آهيس. راڻي
هنن کي ڏسي ڪش (خوش) ٿي. انئين چٽائين ته: ”هاڻي ڪنهن پر مون
کي هتون هڪيو.“ ته شينهن هنن ڪئو. هڪڙي ٻوڇڻ ويڙهي ديوَ کي
ڪنڌ هيٺ ڏٺائون؛ اين راتس جو گوڏو ڪڍي ٻاهر ڪٽائون. پوءِ سلاه
(صلاح) ڪري ٻنهي ٽپ ڏيئي ڇاتي تي چڙهي جهباتي ڇڏيس. انئين
ديوَ کي ماري ٻاهر اچن ته هڪڙو سامونڊري (سامونڊي) گهوڙو ٻڌل
ڏٺائون؛ پر سون جي جنجيرن (زنجيرن) پر ڪڙا ڪڙا ڪڙا پٽا اٿس.
ڪنجيون به اتي پيون آهن. تڏهن انهي شينهن کي ڏسي چئو،

تہ ”مون تي امل ماڻڪ پاتشاھ جي سڻاري (سواري) لکي آهي؛ سو مون کي بہ وٺي هلو.“ پوءِ انهن جا ڪلف لاهي، اِنهن تي راڻي چاڙهي، ٻاهر آيا، هنن کي ڏسي پاتشاھجاءُ ڏاڍو بهار ٿي پيو. اِن ڏاڍيون شاباسيون شيھن کي ڏنائين. تڏھين شيھن چئو تہ، ”سانئين هتي ڪجانو (خزانو) گھڻو پئو آهي. حڪمران هجي تہ ڪٿي اچون، ”چئانن نہ، اسان وٽ کي ڪٿو آهي چا؟“

پوءِ اتانھون اُٿي هليا؛ سي پنهن جي ڳوٺ جي ٻاهر آيا، جڏھن لال پاتشاھ ٻڌو تہ امل ماڻڪ پاتشاھجاءُ حسن پراءِ (پريءَ) پاتشاھجاءِ (بادشاھزاديءَ) سوڌو آيو آهي، تہ دهل، دمر، نگارا، نوبتون، ڪرنايون، شرنايون ڪري اڳيون وٺڻ آيس؛ انئين (۽) آبرو سان پنهنجي پٽر (پٽ) انئين (۽) نهن کي وٺي آيو. تنهن تي سڄي ملڪ مي (۾) واڌايون انئين ڪشيون (خوشيون) ٿيون. جھڙي ڪڏا تالا (خدا تعاليٰ) انهن جي پوري ڪئي تهڙي چال (حال) سڀن جي ٿئي!

The Story of Rai Diach

गिनार कोदि मे राइ डिआचु नाले हिकिडो पातिशाहु हो. तौहें जे भेषु फकीर खां घुर्यो, साईं मूं खे पुड्डु डे. फकीर चिओ पुड्डु थींदइ पर राए डिआच जो सिरु वढींदो. हुन चिओ, साईं उहो पुट्ट बनि पिओ जो भाणेमि जो सिरु वढे. पर फकीर जो चवणु थिओ, सो टरे की न. थोरे घणे डिहाडे माइअ पुड्डु जण्यांसि, पोइ तंजे जोडे संहूक मे विझई दरिआह मे लोइहे छड्यांसि, त भली मागर्मछ खांइनिसि. पर मागर्मछनि जे खाइण जो की न हो. फकीर जो अमुरु हो, सो वजी अनेराइ नाले पातिशाह जे मुल्क मे चारणनि जे गोठों निरव्तो. सो उते चारणु एँ चारणी जाल मुर्सु बई आया हा पाणिअ खे. तिनि उहा संहूक डिठी, सा बाहरि कढी पटीनि, त मंझिसि बारु

ڏيڻاڻڻ، ھيني ڀڻي وڃي ساڻڀي. سو اڃو نڻو سوبھ وڌو. ڀڙ ٿي وڌو ٿيو. ڀوڏ ھين ڀي گڏھ اڙ ڀوڏا ڏيناڻڻ، اڙ ڇياڻڻ، چاريڻو وٺو. چارڻ ڪم ڪيھڏو ڪندا ھا. ٻاھڙ ڀھري سروي تہ ھري رڙاھ ماريڻا ھا، سہ آھي ڪوٺو ڪندا ھا. ھو جو نونگريڏو ھٿي آھي، تڏھن جو ناڻ رڀياڻڻ ٻيڙو، سو ڀوڏا چاريڻو وٺي.

تڏھن ڀاڻ اڱاھي يا آلي ساڙي، مڌني جو ملو، تڏھن ھري ماري ھو. سو ڪوھي ٽنھي جا ٽڙيا شين ڪري، ڀچاھ، ڀاڙي، آڻا تڏھن جا وڻ تہ ٽڙيل، ڀڻي ڇڏيا ھاڙي، ڀاڻ وڻو رھو. ڏيھي جو واڌ جو لڱو، سو ٽھ تڙي آھي ڀھڏو ڀي ڪني، جو ميري ٿيو، ڀيھي ٿيو، ڪوٺو ڪنھو ناھي، ٻيھي، آھي ٻيھي. جڏھي واڌ بڻي ٿيو، تہ نڻي ٻي بڻي ڪري، اڙ ڀيھي ٻي وڻو رھو. ٽھ ٻيڙو جو آھي، سو ٽھ آڻا آھي ڀياڙي، ڙ چنگو ٿاھي، تڏھن تہ ڀڻي چاڙھياڙي. ڀوڏ ٿيڙي سھتڪنديرو تہ مھي، جاڻ ڀڻي وڙاھ، تہ چوڻا ھري ميري ڀي ھليا آھي. ھي ھي ڪري ڇو تہ ٽنھي مڙيا ڀيھي، ٽھ وڻو آھي، ٻي آھي ڀيھي. چارڻي وڻي جي آھي، سو ڀڙاڙي شڪارو آھي اڱاڻي رڀياڻي. تہ ٽھ چوڻ لڱا. ھي وڏو ڀاڻاڻ ڀوڏ درياھ ڀاڻاھ ڏينو. آھي آھي ھيڪڙو ٻي، ھين آھي جي ٻيھي تہ لائي، ڀر ٻيھي ٻي ڪيڙي ٿي آھي وڻو ڀاڻي. ڀوڏ ڀڻي ڀيھياڻڻ چارڻ جي ٿي.

अनेराइ पातिशाहु जो हो, तँहिं खे सठि धिअरु अगु में हुंयूं. हिकिडी पोइ जायसि. तँहिं खे सोनु रुपो पाए, संहूक में विझी लोइहे छड्यांसि, जो अगेई घणयूं धिअरु आंहिनि, छोर्युनि खँणी वराया आंहूं. हिकिडो रत्तो कुंभर राइ डिआच जे गोठ मे हो. तँहिं खे हथि आई. सा संहूक मों कढी नई सांदयाई. नालो रख्यांसि सोरठि. रस्ते जी याराणी अनेराइ पातिशाह सां ही, सो घणा ड़िंह उन्हे वटि वजी वेठो हो. पोइ चिआंसि, साई, मूं खे हाणे मोकल डे, त आं गोठां थी अचां. पोइ बिनि महिननि जो खुणु बधाई, पर घर में बिनि खां चारि लंधे विअसि. तड्हीं अनेराइ पातिशाह सिपाहिनि खे चिओ, रत्तो कुंभर जड्हीं अचे. अँई आं कचहरी बाहुइयां, तड्हीं मारे विझिजोसि.

होइहों रत्ते कुभार जोइ खे चिओ, बाई निंड मे अनेराइ डिठो अथमि, सो हाणे हुन वटि वींदुसि. जाल चिउसि, मार्या, तूं वजी तो, पर पातिशाहु माराए विझंदुइ. चिआंसि, त बि आं वजां थो. ही घोडे ते चइही पँहजे माइहुनि सां उथी हल्यो ओझाहीं. जड्हीं उते पहुतो, तड्हीं काहे आयो कचहरिअ मे. अगे जड्हीं हे ईंदो हो, त संदुसि घोड़ो पातिशाह जा माइहूं उथी वठंदा हा. उन्हे ड़िंहिं कहीं बी न अचे वर्तुसि. त बि हे काहे वजी बीठो पातिशाह जे अग्यां. पातिशाह मुंहु फेराए खँणी बिए पासे किओ. हिन चिओ, पातिशाह, छो अजु मुंहु फेराए बिए पासे थो करी, पातिशाह, चिउसि, डे कुंभर जा पुट्र, मूं सां बी महीने जो खुणु किओ होइ. तूं चोथें महीने वर्या आंहीं. त कुंभर

चिउसि, गोह्वा पातिशाह, मुंहजे हाल जी त गाल्हि
 पुछयईई कीन. चे, डे, किहडी तुंहजे हाल री खबर, बुंधाइ.
 चिआंसि, सांई, खबर हिअ, मूं खे दिअ वेठी आहे, वडवर,
 सा भांयमि, त पर्णाए, पोइ तो डे अचां, चिआंसि, डे, उहा
 मूं खे छो न पर्णाई, चे, चिँएँ तूं छोन, त पातिशाह उठ
 कजादा डिनसि माइहं डिनांसि, सीधा पाधा डिनाईसि,
 दुहल दमर करे चिआंसि, यार, उते आं हलंदुसि, न राइ
 डिआचु जंगि कंदोसूं. तँहिँ मे कान सां मुंहजा फेरा डिआरे
 वठी अचींसि. पोइ हे पँहजे मुल्कि काहे आयो. उते कान
 सां उँएँ फेरा डिआरे आधिअ राति जो मशालानि सां उथी
 हल्या. राइ डिआचु, जो कोट ते वेठो हो, तँहिँजी निगाह
 मशालनि ते पेई, त पँहजा माण्हं डोडायाई, चे, डे, हे
 मशाल किहडा, तिनि उतांहों खबर चार वठी वरी अचे राइ
 डिआच खे चिओ, सांई, अनेराइ रत्ने कुंभार जे घरों पर्णयो
 आहे, तँहिँ जा मशाल था बरनि. हिन चिउनि, वठी अचो
 रत्ने खे. पोइ वठी आयसि. राइ चिउसि, डे, मूं खे न थे
 पर्णायें, इहडी का सुंहणीं धिअ अथेई, जा अनेराइ खे
 पर्णाई अथेई, चिआंसि, सांई, मूं चिओ, मूं गरीब जो बारु
 पातिशाहु कबूले कि न, तँहहिँ करे न चिउमि, राइ
 चिउसि, डे, तो खे बि जबाबु, तुंहिजे अनेराइ खे बि
 जबाबु, जाल आहे मुंहजी. ईँएँ चई जाल घुराए वर्ताई.
 अनेराइ जे माण्हं, जे हितों भजनि, से वजी चवनि अनेराइ
 खे. सांई, जाल तुंहिजी राइ डिआजु खसे विओ. अनेराइ
 बुंधी लश्कर करे चइह्यो. अचे बारँहँ महीना कोट सां जंगि

डिनाई. पर कोट ते न तोफ जो गोरो रसे, न गुबारे जो,
 अधइ मों दर्यो अचे हेठि पवे, मथे रसेई कीन, नेठि हिउ
 उतांहो शह खाई वर्यो, अँई पँहँजे मुल्कि आयो, पोइ रतनि
 टकनि जो थालु भरे बांन्हिअ खे डिनाई त, चारणनि में
 वजी घुमाइ, चे जेको राइ डिआच जो सिरु वढे अचे, तँहि
 खे हे थालु त डिबो, पर बिओ बि जेकी घुरंदो, सो डिबुसि,
 बीजल जी जा जाल हुई, तँहि थालु वठी रख्यो. मथां
 आयो बीजलु. तँहि चयो, रन, हे टकनि जो थालु छो वठी
 रख्युइ, हाणे जे न थो वजे, त चारणनि जो गोठु थो
 फुर्जे. तँहि करे हलणु पिउसि. पोइ

१

चारणु चंगु कुल्हे करे हस्न्यो हिँआई.
 चारण विधा चंग खे जूडा अँई झाँई.
 सबाझा साँई, राउ रीझाँई राग ते.

२

चिहुओ मर्कणउ मंगतो, तिहडोई डातारु
 सवाई सोरठि वर खां, न हिन किओ नहकारु.
 तँहि खे अचे चारण चोरिओ, हिउ खगेही अणहारु.

३

पोइ पाट पेरिहिअ राति मे गइह पासे आयो.
 गलू चए, गिर्नार मे को थताही आयो.
 सालिक साज सरोज खे किँअँ थे कभायो
 आयो सिर सुआली मंगतो, अचे बीजल बोलायो.

8

पोइ बीजल खे धिअ राति जो सड़ायो सुल्तान
कड़हींको न सायो भरे तुंहिजे, भान.
चोरे चंगु चवेजि तूं, मीआ मिहर्बान.

4

पोड़ राजा खे ट्रिअ राति जो बुंधायो बीजल.
सहसैं हा संसार मे बिआ पिणि दाता दल
संबही आउ, सोरठि वर, तुंहिजी हंथों माग हकल
ते लाहि मूं तों मण्यो, आयुसि मंझि उछल

3

ચારણ, ચોતિઅ રાતિ છે, આઝ, નિચુ આયે, જીઝ.
 પદમ પદમ પાઝલા જે કર કરી જમીઝ,
 પલંગ, પથિરિણયું, પાલ્કયું, વઠી રાજી થીઝ.
 સુભુઅ સવાયો ડિઆંડ, હાલુ દાનુ, અથેઈ હીઝ.

و

पंजिअ राति पल्टिओ रुपो सोनु सबील.
दाता, वठां न दान मां. नै फेराए फील.
आख्युइ थे असीलु. सिरु डे, त सुरहो थिएँ.

2

छहिंअ राति छकायो सालिक सोरे साजु
गायाईं गइह गिनार मे, तहिं जे आवह किओ आवाजु
सलाह सां सादिकु चवे, राजा, मजि तूं राजु,
सुभ्रुअ सर्फिराजु, साईं, थींदइ मंगतो.

सुणु राजी तू, राव, थी, सतिअ राति, सुआलु
 राजा रुइ जमीन ते कई मेडींदा विआ मालु
 किनि सां नेबहु की न थिओ, जिनि जो एडोई इक्बाल.
 करि भलायूं भालु, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१०.

पोइ पाहु पर्चे की न की, राति अंठी आई.
 बीजल, बोली तुंहिजी थी मालिमु मिड्याई.
 वेही वारि न, मंगता, वठण जी वाई.

११

चारण चोरे चंग खे किओ नांइअ राति नाधनु
 तुंहिजे साज सरोज तां लख फोइयूं कुल्बानु
 वठु दाता खां दानु, छा, सालिक, कंदे सिर खे

१२

सुणु, राजी थिउ, राव, तूं, इहिँअ राति, डातार
 करि सखावत सिर जी, गाजी तूं गिर्नार
 कपे डे कापारु, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१३

इहे सिर जां इह सिस्स्यूं, इहई हूंद डिआं.
 धड मथे सिरु हिकिडो, डींदे लज मरां.
 हाथी हंबारिनि सां घोडा इयांई घणा.
 मूरिन पिनें मंगतो तुंबे मंझि कणा
 सिर लाइ तंदु हणां, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१४

मथे कारणि मामिलो राति थहिअ छाकाणि
वठु दाता खां दान, मां खजाननि जी खाणि
चड्हु, सालिक, सुखपाल ते, मड्यूं वेठो माणि
अगयों राव रिहाणि किजि मुदामी, मंगता.

१५

बहिअ राति, बहूं डिआं, हीरा, मोती, लाल.
छा जेबा जर्यूं, बाफिता, छा सपाहूं, सुखपाल
कोड्यें डिआइं, मंगता, वठु मोती, जवहर जाल.

१६

तेहिअ राति तुंवेर सां किआईं वडाई वस.
अजब जिहड़ा मंगता, तुंहिजे राग रहायो रसु.
जाचिक, सथेई जसु. सालिक, धुरीं सिरु थो.

१७

चोखो, चोडहिअ राति जो, सिरु करि सखावत
तूं बि वींदें तन सां भुंइ अंदरि अल्बत.
कामिल, छडिच तूं कथ. सिरु डे त सुरहो थिएँ

१८

पर घए तो पंधु किओ, की न बुधुइ, बीजल
महँदां आँउं न मजांइ, त थिएई खलक जी खिल.

१९

अझो सार्युमि, गड्हु धणी, तो डुहँ आयुसि तिंए
हेडो डानु डिआच रे बिओ नरु को न डिए
सिरु डातारु डिए, मुहुतु लहे हे मंगतो.

२०

तू घुरीं, आं न डिआं कर्यां जे नहकार
रहेई राठ डिआचु चवे, छा मुंहु मे, मडणहार
पोइ सभेई अरहा थिआ. सिरु बास्यो डातार

२१

पापी आथो पर धारिओ साजु खणी सुरुंदो.
वाई नाहिसि वात मे, घुर इहा घुरंदो
मथे रे मलूक जे चारणु न चुरंदो
झूनागइह झुरंदो रूंओ राव डिआच जो.

२२

चारण खणी चंगु अचे वेही वजायो.
शहरु सभेई सुर सां हिन जे तंदुनि तपायो
दायूं दरिमांघूं थिऊं. बायुनि बाडायो
को मारी आयो तोही मथे, मंगतो

२३

आउ, मथे थी, मंगता, चइही में चौडाल,
तो खे राव घुराइओ राजा मंझि रतोल
बीजल, तो सां बोल किआई विहाणिअ वढण जी.

२४

सोरठि मडणहार खे जाल भरे जाना
असीं वेई ब जणा बीजल जा बान्हा
छडि तंदुनि जा तांना, मुडी वजु तूं, मंगता.

२५

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोलो एकु
पिनथ न मर्जी, मंगता आंहीं वडो नेकु.

२६

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोलो डेदु
मिनथ न मर्गी, मंगता आंहीं वडो ढेदु.

२५

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला अढाई.
कडहीं को पि न आयो गइह मथे गाई
सालिक, सतारी करे वजु मिरी, भाई.

२८

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला ट्रे.
ताजी तबेलनि मां जे वणनीं, से नें.
मुहुब मुहुजे मठो घुरु म, मंगता.

२९

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला चारि
झलि माणिक, बंधु मूडी, करि अगयनि जी पारि.
राण्यूं की न रुआरि मिनथ मजे वजु, मंगता.

३०

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला पंज
तांजी तबेलनि मां, जिनि ते सोना संज.
असां डिनुइ एतिरो, बिओ सांई डींदुइ गंज.
मुहुबु मुहुजे हंज खसे वजु म, मंगता.

३१

चलु, त, चारण, तो डिआं गोल्ह्यूं अँई डोल्ह्यूं
करि म वाइ वढण जी, बीजल, इहे बोल्ह्यूं.
अदा, डिआंइ ओल्ह्यूं, मुडी वजु तूं मंगता.

मालु मिलिक तूं, मंगता, झलि कल्युनि सां कोटु
हाथी हैवर हकिआ, माणिक झले मोटु
हिउ राणयुनि जो घोटु, मठो घुरु म, मंगता.

इते राइ डिआचु माउ वटि विओ अँई चिआई, अमां,
हिकिडो चारणु मुहुजो सिरु थो घुरे. माल राज तोणी
घणाई थो डिआंसि, न थो वठे. तुंहिजी मर्जी छा. सिरु
डिआंसि, तइहीं,

म मोटाइजि मंगतो, खातुअ राणिअ चिओ
आयो जो आस पई, मरु सरहो वजे सो
डिजे नामि कर्तार जे, सो थिए सिरु सुरहो
खातुअ चिओ राव खे, वीर, करि म वीचारो.
जी जिअंदे केतिरो, तींदुइ सिरु सुंहारो
राव चिओ राणिअ खे, कढी डींमि कटारो
डिआं थो नांइ कर्तार जे, सुणे आलम आठारो
लाताई लोहुअ उतां चम, डेई चट्कारो.
सँए हथें सिरु खँणी, डिनाई डानु मोचारो.
सोरठि उते दिलगीरु थी, रतु वही पटि पारो.

तइहीं बीजल सिरु वठी आयो अनेराइ वटि. तँहें आगयों
चिउसि, लडि मुहुजे मुल्क मां. जो हिअडो डतारु राउ,
तँहें खे मारींदे तर्सु न पिउइ, त कइहीं मू खे बि मारींदें.
पोइ उतांहों जोइ सूधो लडे राइ डिआच जे शहर मे आयो.
अचे डिसे, त सोरठि राणी अँई खातू राणी, से थ्यूं डुधि

चइहनि. तइहि हिउ बि चइहीं वोठो डाघ ते. फोइ संघसि जाल बि चओ, हिअइ मुसु आं को न लहंघसि. त उहो बि टपो डेई डाघि चइही. सा पेट सां हुई, त बारु बाहि जे तव सां टकाउ डेई वजी बाहरि पिओ. उन्हे खे माएहुनि खँणी निपायो. मडर माँ पैदा थिओ, नाँहँ करे नांउ रख्यांऊंसि मडिर्यो. उन्हे जो ओलाधु मडिर्यो. त लांही तिनि जा शहर मडिर्यो था सडिजनि.

अशकु राइ डिआच खे, जाँहें सिरु डेई डेखायाँ.
 बिओ अशकु माणिसि खे, जाँहें न किओ नाकारो
 टिओ अशकु सोरठि खे, जाँहें सतिअ सतु सुंहारो.
 चोथो अशकु बाजल खे, जाँहें बोलु पँहजो पाइयो
 पंजो अशकु चारणि खे, जाँहें कांध तां जिउ पायाँ.
 नालत अनेराइ खे, जाँहें पेरु निधो पासारो.
 पंजई पिआ मच मे, गिन्ही वीचारो.
 सभेई सुरहा थिआ. किआऊं कमु सोभारो.
 वठो नालो राम जो, सभु थिऐ मोचारो.

કિસો રાફ ડિઆચ જે પૂરો થિઓ.

گرنار ڪوڊ مي (پر) راءِ ڏٺاڇ نالي هڪڙو پاتشاهه هو. تنهن جي پيڻ ڦڪير (فقير) کان گهريو، ”سائين، مون کي پتر (پُٽ) ڏي.“ ڦڪير (فقير) چئس، ”پتر (پٽ) ٿيندو، پر راءِ ڏٺاڇ جو سر وڍيندو.“ هن چئو، ”سائين، اهو پتر (پٽ) ئي ٻن پٽو، جو پاڻم جو سر وڍي، پر ڦڪير (فقير) جو چوڻ ٿيو، سو ٿري ڪين. ٿوري گهڻي ڏهاڙي مائيءَ پتر (پٽ) جهڻو: پوءِ تنهي جوڙي، سندوق (صندوق) مي (پر) وجهي درياھ مي (پر) لوڙهي ڇڏيانس، ته پلي ماگر مچ ڪائينس: پر ماگر مچن جي ڪاٺ جو ڪين هو: ڦڪير (فقير) جو امر هو، سو وڃي انيراءِ نالي پاتشاهه جي ملڪ مي (پر)

چارٿن جي ڳوٺون نڪتو (نڪتو). سو اتي چارٿ اين (۴) چارٿي جال مرس (زال مڙس) پئي آيا ها پاڻي ڪي. تن اها سندوڪ (صندوق) ڏني؛ سا ٻاهر ڪڍي پٽين، ته منجهس ٻار ڏنائون، هن ڪٿي وڃي سانڍيس، سو اڄ نڌيو سڀا (سپان) وڏو انئين ٿي وڏو ٿئو. پوءِ هن کي گڏھ انئين (۵) گهوڙا ڏنائون، انهن چئائونس، ”چاريندو وت.“ چارٿ ڪم ڪهڙو ڪندا ها؟ ٻارھين پھر سروج تي هرڻ ريجھائي ماريندا هئا، سي آئي ڪوت (قوت) ڪندا ها. هو جو نينگرڙو هٿ آين تنهن جو نانءُ رکيائون بيجل سو گهوڙا چاريندو وتي.

تنهن کان اڳاهون يا الي (علي) سانئين، مديني جي مل (ملھ)، تنهن هرڻ ماريو هو، سو ڪهي انهي جا اُجبا (عضوا) شيڪون (شيخون) ڪري، پچائي، کائي، آندرا (آندا) تنهن جا وڻ تي اچلي ڪٿي ڇڏيا هانئين، پاڻ ويندو رهيو. ڏکڻ جو واءُ جو لڳو، سو اهي تندن آواز اهڙو پييون ڪن، جو مرون ٿئو، پڪڻ ٿئو، ڪل ڪنڌ نائي، بهي، اچي ٻڌن. جڏهن واءُ بس ٿئو، ته تندن به بس ڪئي، انئين (۶) پڪي پڪڻ به ويندو رهيو. اتي بيجل آيو، سو انهي آندرا (آندا) اچي ڪنيانئين، اين (۷) چنگ ٺاهي، تنهن تي ڪٽي چاڙهيانئين. پوءِ تيرجو سهتڪندروءَ تي گهي، جان ڪٽي وچائي، ته جڻوڻا هرڻ مرون پڪي هليا اچن. هي هئن ڪري جيڪي به ٿري (ٿي) انهن منجهان ڪپنس، اهي وٺيو اچي؛ پڻا کنيو ڇڏي. چارٿن وت جو آيو، سو جهجهوئي شڪار آئي اڳيون رکيائين، ته اهي چوڻ لڳا، ”هي چڱو کائائو پٿر (پٽ) درياھ پاتشاه ڏنو. اسين آڻيون هڪڙو به هن اسان جي بک ته لائي پر پڻا به ڪيترا ئي ٿا اسان وٿرون (وتون) کايو وڃن.“ پوءِ ڪٽي پرتايائونس چارٿ جي ڏءُ.

انيراءِ پاتشاه جو هو، تنهن کي سٺ ڌڻر اڳ مي (۸) هنيون. هڪڙي پوءِ چايس. تنهن کي سون رڳو سڀائي سندوڪ (صندوق) ۾ وجهي لوڙهي ڇڏيائس؛ جو اڳيئي گهڻيون ڌڻر آنيون. چورين ڪٽي ورايا آهيون. هڪڙو رتنو ڪنير راءِ ڏياچ جي ڳوٺ مي (۹) هو، تنهن کي هٿ آئي. سا سندوڪ (صندوق) مون ڪڍي نينئي سانڍيائين. نالو رکيائينس سورٺ. رتن جي يارائي انيراءِ پاتشاه سان هئي؛ سو گهڻا ڏنهن انهي وت وڃي ويٺو هو. پوءِ چئانس، ”سائين، مون کي هاڻي موڪل ڏي، ته ان

ڳوٺان ٿي اچان.“ پوءِ ٻن مهينن جو ڪڍ ٻڌائين، پر گهر مي (پر) ٻن کان چار لنگهي وئس. تڏهين انيراءِ پاتشاهه سپاهن کي چئو: ”رتو ڪنڀر جڏهين اچي انئين (۽) آن ڪچهري باهوڙيان، تڏهن ماري وجهجوس.“

هوڏهون رتني ڪنڀر جوءُ کي چئو، ”ٻائي، ننڊر مي (ننڊ پر) انيراءِ ڏٺو اٿس، سو هاڻي هن وٽ ويندس.“ جال (زال) چئس، ”ماريا، تون ويڃين ٿو، پر پاتشاهه مارائي وجهندو.“ چئانس، ”نه به آن وڃان ٿو.“ هي گهوڙي تي چڙهي پنهنجي ماڙهن سان اٿي هليو اوڏانهين. جڏهين اتي پهتو، تڏهين ڪاهي آيو ڪچهريءَ مي (پر)، اڳي جڏهين جي ايندو هو ته سندس گهوڙو پاتشاهه جا ماڙهو اٿي وٺندا ها. انهن ڏنهن ڪهين کي نه اچي ورتس، ته هي ڪاهي وڃي بيٺو پاتشاهه اڳيان. پاتشاهه منهن ڦيرائي ڪٽي ٻئي پاسي ڪٺو. هن چئو، ”پاتشاهه، ڇو اڃ منهن ڦيرائي ٻئي پاسي ٿو ڪرين؟“ پاتشاهه چئس، ”ڙي ڪنڀر جا پٽر (پٽ)، مون سان ٻي منهنجي جو ڪڍ ڪٺو هاءِ، تون چوڻين مهيني وريون آهن.“ ته ڪنڀر چئس، ”گيهلا پاتشاهه، منهنجي حال جي ته ڳالهه پڇيئي ٿي ڪين.“ ڇي، ”ڙي، ڪهڙي تنهنجي حال جي ڪبر (خبر)؟ ٻڌاءِ.“ چئانس، ”سانئين، ڪبر (خبر) هئ مون کي ڏه (ڏي) ويٺي آهي، وڏور سا پانير، ته پرڻائي، پوءِ توڙي اچان.“ چئانس، ”ڙي، اها مون کي ڇو نه پرڻائي؟“ ڇي، ”جيئن تون، ڇو نه؟“ ته پاتشاهه اٿ ڪجاوا ڏنس، ماڙهون ڏانس: سيدا پاڙا ڏنائينس: دهل دمر ڪري چئانس، ”يار، اتي آن هلندس، ته راءِ ڏٺاڇ جنگ ڪندوسون. تنهن مي (پر) ڪان سان منهنجا ڦيرا ڏناري وٺي اچينس.“ پوءِ هي پنهنجي ملڪ ڪاهي آيو. اتي ڪان سان انهن ڦيرا ڏناري آڏه رات جو مشالن (مشعالن) سان اٿي هليا. راءِ ڏٺاڇ جو ڪوٽ تي ويٺو هو، تنهن جي نگاهه مشالن تي پيئي، ته پنهنجا ماڻهو ٻوڙايائينس: ڇي ”ڙي، هي مشال (مشعال) ڪهڙا؟“ تن اتانهون ڪبر (خبر) چار وٺي اچي راءِ ڏٺاڇ کي چئو، ”سانئين انيراءِ رتني ڪنڀار جي گهران پرڻيو آهي، تنهن جا مشال (مشعال) ٿا ٻرن.“ هن چئن، ”وٺي اچو رتني کي.“ پوءِ وٺي آيس. راءِ چئس، ”ڙي، مونکي نه ٿو پرڻايين؟ اهڙي ڪا سهڻين ڏه اٿيئي. جا انيراءِ کي پرڻائي اٿيئي؟“ چئانس، ”سانئين، مون چئو، مون گريب (غريب) جو ٻار، پاتشاهه قبولي ڪ نه، تنهن ڪري

نه چئڻ. ”راء چئس، ڙي توکي به جواب، تنهن جي انيرا ڪي به جواب؛
 جال (زال) آهي منهنجي.“ انئين چئي، جال (زال) گهراڻي ورتائين. انيرا
 جا ماڻهون، جي هتون ڀڄن سي وڃي چون انيراڻي ڪي، ”سائين جال
 (زال) تنهنجي راء ڏٺاڇ ڪسي وئو.“ انيرا ٻڌي لشڪر ڪري ڇڙهڻو اچي
 ٻارنهن مهينا ڪوٽ سان جنگ ڏنائين. پر ڪوٽ تي نه توف جو گولو
 رسي، نه گباري جو اڌ ٿي مون ورڻو اچي هيٺ پوي؛ مٿي رسي ٿي
 ڪونه. نيٺ هڻ اٿانهون شه ڪاڻي وريو. انئين پنهنجي ملڪ آيو. پوءِ
 رتن ٽڪن جو ٿالهه پري پانهي ڪي ڏنائين ته چارڙن مي (هر) وڃي
 گهماءُ چي، ”جيڪو راء ڏٺاڇ جو سر وڍي اچي تنهن ڪي هي ٿالهه ته
 ڏبو؛ پر بئو به جيڪي گهرندو، سو ڏٺس.“ ٻيڄل جي جا جال (زال) هئي،
 تنهن ٿالهه وٺي رکيو. مٿان آيو ٻيڄل، تنهن چئو، ”رن، هي ٽڪن جو ٿال
 چو وٺي رکي.“ هاڻي جي نٿو وڃي، ته چارڙن جو ڳوٺ ٿو ڦرجي، تنهن
 ڪري هڻو پئس. پوءِ

(1)

چارڙ چنگ ڪلهي ڪري هليو هٿائين،
 چارڙ وڌا چنگ ڪي جهوڙا ۽ جهانئين.
 ساجها سائين، راءِ ريجهائين راڳ تي.

2

جهڙو مرڪڻ منگتو، تهڙو ٿي ڏاتار،
 سبائي سورڻ ور کان، نه هن ڪٿو نهڪار،
 تنهن ڪي اچي چارڙ چورئو، هيءُ اڳيئي ڏٺهار.

3

پوءِ پات پهرينءَ رات ۾ ڳڙھ پاسي ڳايو.
 گلُو چئي، گرنار ۾ ڪو اٿاهي (عطائي) آيو،
 سالڪ ساز سروج ڪي ڪيئن ٿي ڪمايو!
 آيو سر سوالي منگتو، اچي ٻيڄل ٻولايو.

¹ بيتن ۾ جديد صورتخطي ڏني وئي آهي ته جيئن انهن جي ٻوليءَ جي سونهن پٽري ٿئي (اداري)

4

پوءِ ٻيجل کي ٻيءَ رات جو، سڏايو سلطان،
'ڪڏهن ڪونه آيو پير تنهنجي، ڀان،
چوري چنگ چويج تون، ميان مهربان،'

5

پوءِ راجا کي ٽيئن رات جو ٻڌايو ٻيجل،
'سهسين ها سنسار ۾ ٻڌا پڻ دانا دل،
سنبهي آءُ، سورٺ وڻ، تنهنجي هنڌ و ماڳ هڪل،
تيلاهين مون تو مٿيو، آيس منجهه اُچل،'

6

'چارڻ، چوٿين رات کي، آءُ، نچ آين، جيءُ،
پدم پدم پاٿلا، جيڪر ڪرين جميع،
پلنگ، پٿريون، پالڪيون، وٺي راضي ٿي،
صبح سوايو ڏيان، حال دلن اٿيئي هيءُ،'

7

پنجين رات پلٽو، رهو، سون سبيل،
"داتا، وٺان نه دان مان، ني ڦيرائي فيل،
آڪيئي ٿي اصيل، سر ڏي، ته سرهو ٿئين،"

8

ڇهين رات چڪايو، سالڪ سوري ساز،
ڳايائين ڳڙه ڳرنار ۾، تنهن جي آوه ڪٿو آواز،
صلاح سان 'صادق' چوي، "راجا، مع تون راض،
صبح سرفراز، سائين، ٿيندو منگتو،"

9

"سڻ، راضي تون راو ٿي، "ستين رات، "سوال،
راجا روه زمين تي ڪٿين ميڙيندا وٽا مال،
ڪن سان نيبهه ڪين ٿئو، جن جو ايتو ئي اقبال،
ڪر ڀلايون پال، سر ڏي، ته سرهو ٿئين،"

10

پوءِ پاٽ پرچي کين کي، رات ائين آئي،
”بيجل، ٻولي تنهنجي ٿي، معلوم مڙيائي
ويهي وار نه، منگتا، ويڻ جي وائي.“

11

چارڻ چوري چنگ کي ڪڍو نائينءَ رات لڏان،
”تنهنجي ساز سروج تان، لک ڪوڙيون قلبان (قربان)،
وٺ داتا کان دان، ڇا، سالڪ، ڪندين سر کي.“

12

”سڻ، راضي ٿي، راو تون، ڏهينءَ رات، ڏاتار،
ڪر سخاوت سر جي، غازي تون گرنار،
ڪهي ڏي ڪاپار، سر ڏي، ته سرهو ٿئين.“

13

”ڏهيسر جان ڏه سسيون، ڏه ٿي هوند ڏٺان،
ڏڙ مٽي سر هڪڙو، ڏيندي لڄ مران،
هاڻي هٻارن سان، گهوڙا ڏيانءِ گهڻا.
”موڙ نه پني منگتو تنبي منجهه ڪٿا،
سر لاءِ تند هٿان، سر ڏي، ته سرهو ٿئين.“

14

”مٽي ڪارڻ معاملو، رات يارهينءَ ”ڇاڪاڻ؟
وٺ داتا کان دان مان، خزانن جي کان،
ڇڙهه، سالڪ، سڪپال تي، مڏيون ويٺو ماڻ،
اڳيون راو رهائ، ڪڇ مدامي، منگتا“

15

پارهينءَ رات، ”ٻهون ڏٺان، هيرا، موتي، لال،
ڇا زيبا، زريون، بافتا! ڇا سرپاهيون، سڪپال!
ڪوڙئين ڏٺانءِ، منگتا، وٺ موتي جواهر، جال.“

16

تيرھين، رات تنبير سان ڪٽائين وڌائي وس،
 ”عجيب جهڙا منگتا، تنهنجي راڳ رهايو رس،
 ڇاڇڪ، اڻيئي جس، سائڪ، گهرين سر ٿو.“

17

”ڇوڪو“ ڇوڏهين، رات جو، ”سر ڪر سخاوت،
 تون به ويندين تن سان پونءِ اندر البت،
 ڪامل، ڇڏ تون ڪٿ، سر ڏي ته سرهو ٿئين.“

18

”پر ڇئي تو پند ڪئو، ڪين ٻڌو، ٻيجل!
 مهندان آئون نه مڃان، نه ٿيئي خلق جي ڪل.“

19

”آجهو سارير، ڳڙھ ڏئي، توڏنهن آيس ٿئين،
 هيٺو ڏان ڏٺاڇ ري، پئو نه ڪو نه ڏئي،
 سر ڏاتار ڏئي، مهت لهي هي منگتو.“

20

”تون گهرين، آن نه ڏٺان؟ ڪريان جي نهڪار،
 ”رهئي“ راءِ ڏٺاڇ چوي، ”ڇا، منهن پر، مگهه؟“
 پوءِ سڀئي ارها ٿئا، سر باسيو ڏاتار.

21

پاڻي آيو پر - گهارڙو ساز ڪٿي سرنڊو،
 وائي ناهيس وات پر، گهر اها گهرندو،
 مٿي ري ملوڪ جي چارڻ نه چرندو،
 جهوناڳڙھ جهرنڊو، رونجهي رات ڏياڇ جو.

22

چارڻ ڪٿي چنگ، اچي ويهي وڃايو،
 شهر سڀوئي سر سان، هن جي تندن تپايو
 دايون درمانديون ٿئون، ٻاين ٻاڏايو،
 ”ڪو ماري آيو، توهي مٿي، منگتو.“

23

”آء، مٿي ٿي، منگتا، چڙهي ۾ چوڏول،
توڪي راو گهراڻئو، راجا منجهه رتول،
بيجل، توسان ٻول، ڪٿائين وهائيءَ ويڻ جي.“

24

سورٺ مڱڻهار ڪي جال پري جانا،
”آسين ٻئي، ٻه چٽا، بيجل جا ٻانهڙا،
چڏ تندن جا طعنا، مڙي وڃ تون منگتا.“

25

چل، ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولو ايڪ،
منٺ نه مڃين منگتا؟ آهين وڏو نيڪ.

26

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولو ڏيڍ،
منٺ نه مڃين، منگتا؟ آهين وڏو ڏيڍ.

27

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا اڍائي،
ڪڏهن ڪو به نه آيو، ڳڙھ مٿي ڳائي،
مالڪ، ستاري، ڪري، وڃ مڙي، پاڻي.

28

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا ٿي،
تازي طبيلن مان، جي وٺنين، سي ني،
محب منهنجي ڪي، منو گهر ۾، منگتا.

29

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا چار،
جهل مالڪ، ٻنڌ موڙي، ڪر اڳين جي پار،
رائيون ڪي ۾ رٿار، منٺ مڃي وڃ، منگتا.

چل تہ چارڻ تو ڏٺان، پرہ پتولا پنج،
تازي طبيلن مان، جن تي سونا سنج،
اسان ڏٺڻ ايترو پڻو سائين ڏيندڻ گنج،
محب منهنجي هنج، کسي وج م، منگتا.

چل تہ، چارڻ! تو ڏٺان، گوليون ۽ ڏوليون،
ڪر م وائي وڍڻ جي، پيچل، اهي ٻوليون،
ادا، ڏٺانءِ اولون، مڙي وج تون، منگتا.

مال ملڪ تون، منگتا، جهل ڪلين سان ڪوٽ،
هاڻي هٿور هڪڻا، ماڻڪ جهلي موٽ،
هيءُ راڻين جو گهوت، منو گهر م، منگتا.

اتي راءِ ڏٺاڇ ماءُ وٽ وٺو ۽ چٽائين ته ”امان، هڪڙو چارڻ منهنجو سر ٿو
گهري. مال، راڄ توڻي گهڻائي ٿو ڏٺانس، نه ٿو وٺي، تنهنجي مرضي ڇا؟
سر ڏٺانس؟“ تڏهين:

”م موناڇ منگتو، خاتوءَ راڻيءَ چئو،
”آيو جو آس پئي، مڙ سرهو وڃي سوا
ڏجي نام ڪرتار جي، سو ٿئي سر سرهو.“
خاتوءَ چئو راو کي، ”وڃا ڪرم ويچارو،
جي جيئندين ڪيترو، ٿيندڙ سر سونهارو.“
راو چئو راڻيءَ کي، ”ڪڍي ڏينم ڪٽارو،
ڏٺان ٿو نانءُ ڪرتار جي، سڻي عالم اٿارو.“
لاتائين لو هو، اتان چم ڏيئي چٽڪارو،
سنئين هٿين سر ڪڍي، ڏٺائين ڏان موچارو.
سورڻ اتي دلگير ٿي، رت وهي پٽ پارو.

تڏهن پيچل سر وٺي آيو انيراءِ وٽ، تنهن اڳيون چئس، ”لڏ منهنجي
ملڪ مان. جو هٿو ڏاتار راءِ تنهن کي ماريندي ترس نه پئڻ، ته ڪڏهين

مون کي به ماريندين.“ پوءِ اتانهون جوءِ سوڌو لڏي راءِ ڏٺاڇ جي شهر ۾ آيو. اچي ڏسي ته سورٺ راڻي ۽ خاتون راڻي، سي ٿيون ڏاکڻه چڙهن. تڏهن هيءُ به چڙهي ويٺو ڏاکڻه تي. پوءِ سنڊيس زال به چٽو، ”هٽڙو مڙس“ آن ڪونه لهنديس.“ ته اها به ٿيو ڏئي ڏاکڻه چڙهي. سا پيٽ سان هئي. ته ٻار ٻاهر جي تو سان نڪاءُ ڏيئي وڃي ٻاهر پئو. انهي کي ماڻهن ڪڍي نپايو. مگر مون پيدا ٿيو. تنهن ڪري نانءُ رکيائونس مگريو. انهيءَ جو اولاد ’مگريا‘، تيلاهين ان جا شهر ’مگريا‘ ٿا سڏجن.

عشق راءِ ڏٺاڇ کي، جنهن سر ڏئي ڏيکاريو،
 پئو عشق ماڻس کي، جنهن نه ڪئو ناڪارو،
 ٿيو عشق سورٺ کي، جنهن ستيءَ ست سونهارو،
 چوٿون عشق بيجل کي، جنهن ٻول پنهنجو پاڙيو،
 پنجون عشق چارڻ کي، جنهن ڪانڌ تان جيءُ واريو،
 نالت (لعت) انيراءِ کي، جنهن پير وڌو پاسارو،
 پنج ئي پٽا مڇ ۾، ڳنهي ويچارو،
 سڀيئي سرها ٿيا، ڪٿائون ڪم سوڀارو،
 وٺو نالو رام جو، سڀ ٿئي موچارو.

قصو راءِ ڏٺاڇ جو پورو ٿيو

A
GRAMMAR
OF THE
SINDHĪ LANGUAGE.

BY
CAPTAIN GEORGE STACK.

Printed by Order of the Government of Bombay.

BOMBAY:
AMERICAN MISSION PRESS,
T. CHANAN, PRINTER.
MUMBAI, 1912.